

КАРАЩУК КАТЕРИНА ЛЕОНІДІВНА

МЕДІАЦІЯ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

МОНОГРАФІЯ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

К. Л. КАРАЩУК

**МЕДІАЦІЯ
У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Монографія

За редакцією першого проректора
Одеського державного університету внутрішніх справ
професора М. В. Корнієнка

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 347.925:347.952
К21

Рецензенти:

Денисова Аліна Володимирівна – завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Кройтор Володимир Андрійович – професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 24.06.2025 р.)*

Каращук К. Л.

К21 Медіація у виконавчому провадженні : монографія / К. Л. Каращук ; за ред. проф. М. В. Корнієнка. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 210 с.

ISBN 978-617-8574-15-4

Монографію присвячено особливостям процедури примирення, що забезпечує сторонам збереження партнерських взаємовідносин та можливість проводити подальшу спільну діяльність у різних сферах. З'ясовано правову природу медіації у виконавчому провадженні, визначено її поняття, генезу, розкрито її особливості під час примусового виконання рішень юрисдикційних органів, запропоновано зміни й доповнення до чинного вітчизняного законодавства.

Для здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників юридичних закладів вищої освіти, державних та приватних виконавців, працівників правоохоронної та судової систем, а також усіх, хто цікавиться альтернативними способами урегулювання конфліктів.

УДК 347.925:347.952

ISBN 978-617-8574-15-4

© К. Л. Каращук, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ	
1.1. Медіація: поняття і правова природа	10
1.2. Генеза правового регулювання інституту медіації	43
Висновки до розділу 1.	69
РОЗДІЛ 2	
МЕДІАЦІЯ НА СТАДІЇ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДІВ ТА ІНШИХ ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ	
2.1. Механізм та функції медіації у виконавчому процесі	73
2.2. Особливості процедури медіації під час виконавчого провадження	88
2.3. Ефективність виконання угоди, укладеної за результатами медіації	110
Висновки до розділу 2.	123
РОЗДІЛ 3	
УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	
3.1. Компаративно-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання медіації при примусовому виконанні рішень судів та інших юрисдикційних органів.	126
3.2. Перспективи розвитку законодавства України про медіацію у виконавчому провадженні	155
Висновки до розділу 3.	170
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АПВУ** – Асоціація приватних виконавців України
ДВС – Державна виконавча служба
ЄДРСР України – Єдиний державний реєстр судових рішень України
ЄС – Європейський Союз
ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини
РЕ – Рада Європи
РПВУ – Рада приватних виконавців України
ADR – Alternative dispute resolution
BATNA – Best Alternative To a Negotiated Agreement
CRS – Community Relations Service
СЕРЕJ – Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи
ЕЕОС – Equal Employment Opportunity Commission
WATNA – Worst Alternative To a Negotiated Agreement

ВСТУП

У сучасних реаліях глобалізації суспільного життя особливе зацікавлення викликають дослідження питань досягнення ефективної комунікації, плідної взаємодії суб'єктів, швидкого врегулювання конфліктів, оптимального вирішення комерційних спорів тощо, в основі яких лежать альтернативні способи вирішення спорів, зокрема медіація. За своєю сутністю медіація як процедура примирення забезпечує сторонам збереження партнерських взаємовідносин, можливості проводити подальшу спільну діяльність у різних сферах: сімейній, трудовій, медичній, економічній, корпоративній, фінансовій, промисловій, туристичній, будівельній тощо.

В Україні значна увага юридичного співтовариства приділяється світовим тенденціям розвитку правових інститутів за кордоном та їх імплементації до вітчизняного законодавства. Зростання популярності медіації вказує на прагнення українського суспільства до справедливості та верховенства права. Метою медіації, серед іншого, є «перезавантаження» суспільної свідомості, відхід від установки конфронтації до усвідомлення переваг консенсусу.

Услід за загальноєвропейськими тенденціями розвитку мирних процедур, вітчизняним законодавцем 16 листопада 2021 р. прийнято Закон України «Про медіацію». Цей нормативний акт радше є законом-орієнтиром, який визначає лише загальні засади процедури медіації.

Хоча законодавство України передбачає можливість використання медіації, вона ще не стала загальноприйнятою практикою для вирішення спорів, зокрема на стадії виконання рішень судів та інших органів. Поширенню медіації заважають як недоліки в правовому регулюванні, так і неготовність суб'єктів до її активного застосування.

Зростання напруженості й кількості правових конфліктів в Україні, зумовлених війною, глобальними економічними, політичними, правовими та іншими реформами, вимагає нових

підходів до їх вирішення. Традиційна система правосуддя, що представлена державними судами, не завжди може впоратися із цим завданням через низку недоліків: перевантаженість, тривалість та складність процедур, високі витрати, обмежена можливість гарантувати рівні умови для сторін. Часто судові рішення не призводять до бажаного результату, викликаючи невдоволення та силові дії з боку учасників конфлікту. Тому оволодіння знаннями та навичками у сфері альтернативного вирішення спорів, зокрема медіації, стає ключовим фактором для правників, у тому числі й виконавців (як державних, так і приватних), адже застосування медіації може допомогти їм знаходити мирні та конструктивні шляхи вирішення конфліктів, заощаджуючи ресурси.

Ситуація з примусовим виконанням рішень судів та рішень інших юрисдикційних органів в Україні стає дедалі більш критичною. Зростання кількості виконавчих документів та недосконалість механізмів їх виконання призводять до значного ускладнення та уповільнення процесу поновлення порушених прав. Роль виконавця в цій системі також зазнає змін: він дедалі частіше стає посередником між стягувачем і боржником, що не завжди призводить до позитивних результатів, нерідко стаючи причиною конфліктів та претензій.

Ефективний механізм медіації в межах виконавчого провадження може стати ключем до оптимізації роботи судової системи, збільшення рівня виконаності судових рішень, підвищення правової культури, оптимізації роботи виконавців.

Запровадження медіації на стадії виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів може стати потужним інструментом для стимулювання добровільного їх виконання.

Закон України «Про медіацію» (ч. 2 ст. 3) надає широкі можливості для застосування медіації на різних стадіях вирішення спорів, зокрема: під час досудового вирішення спорів, як альтернативний судовому спосіб вирішення спорів, під час судового провадження, третейського або арбітражного розгляду, а також при виконанні рішень юрисдикційних органів.

Діяльність приватних виконавців тісно пов'язана з пошуком компромісу між двома ключовими суб'єктами: стягувачем, який зацікавлений у стягненні боргу, і боржником, який може не усвідомлювати наявності боргу або не мати можливості його погасити. Отже, виконавець стає посередником, сприяючи сторонам у досягненні домовленості щодо плану здійснення виплат, зниження відсотків або навіть часткового списання боргу в обмін на виплату узгодженої суми. Тому для виконавців стає визначальним фактором володіння ґрунтовними знаннями й розумінням процесу медіації та її переваг не лише в контексті виконання своїх прямих повноважень, але й у ширшому розумінні – у сфері альтернативного врегулювання спорів.

Згідно з рекомендаціями Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Ради Європи для забезпечення високого рівня професійної підготовки фахівців у сфері виконання рішень, їм рекомендується пройти навчання методам управління конфліктами та медіації.

Усе наведене вище дає нам підстави для висновку про те, що звернення до теми «Медіація у виконавчому провадженні» було актуальним, оскільки має велике значення для розвитку й утвердження правової держави в Україні, модернізації виконавчого провадження з огляду на його відповідність високим європейським стандартам, а також сприятиме оптимізації механізму захисту прав осіб.

Теоретичну основу дослідження склали праці таких учених, як: М. Я. Білак, Н. Бондарчук, О. Б. Верба, У. Б. Воробель, А. В. Гайченко, А. В. Денисова, С. В. Дяченко, Г. В. Єрмоєнко, О. Кармаза, Р. Карпенко, Н. Б. Кінаш, М. В. Корнієнко, В. А. Кройтор, Н. А. Мазаракі, В. Ю. Мамницький, Р. М. Опацький, Ю. Д. Притика, О. М. Спектор, Т. В. Степаненко, С. Р. Сулейманова та ін.

Незважаючи на те, що медіація стає дедалі більш поширеною практикою в різних сферах, її застосування в межах виконавчого провадження досі не було предметом комплексного ґрунтовного дослідження. Тому монографія є першим у правничій науці

України комплексним дослідженням медіації у виконавчому провадженні та її здійснення приватним виконавцем.

Висновки і пропозиції, що містяться в монографії, мають значну практичну цінність, адже вони можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності для подальшого розвитку теоретичних основ виконавчого процесу та медіації; у правотворчій діяльності для вдосконалення чинного законодавства України про медіацію, про виконавче провадження, про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень судів та інших органів; у правозастосовній діяльності: для удосконалення практики застосування судами та виконавцями положень законодавства; в освітньому процесі – під час проведення навчальних занять різних видів з навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Виконавче провадження», «Сімейна медіація», «Медіація в діяльності юриста».

Автор не претендує на повне та вичерпне викладення всіх аспектів розглянутої теми. Варто визнати, що матеріал по деяких із них подано не достатньо пропорційно, частину проблем окреслено лише контурно, а авторська постановка окремих теоретичних положень має дискусійний характер. Зокрема осмислення та подальша відповідна класифікація конфліктів, які виникають під час виконавчого провадження, дозволить у подальшому комплексно розглянути тему засобів вирішення медіатором конфлікту, методів, що сприяють трансформації конфліктів у наступну позитивно-конструктивну форму.

Тому цю роботу варто розцінювати лише як одну з перших спроб наблизитися до формулювання ключових питань щодо змішаної правової природи відносин із медіації, оскільки її публічно-правова природа полягає в забезпеченні державою гарантій ефективності механізму поновлення права особи у випадку обрання нею цього виду альтернативного способу вирішення спору, а приватно-правова природа відносин із медіації полягає в тому, що вони ґрунтуються на основі принципів добровільності, самовизначення та рівності прав сторін.

Запропоновані в монографії ініціативи щодо змін законодавства про медіацію, безумовно, потребують критичного аналізу. Тому подані матеріали, очевидно, можуть служити певним підґрунтям для розгортання подальших поглиблених досліджень, а також збирання емпіричного досвіду медіаторів та організацій, які надають медіативні послуги, для того, щоб сформульовані в роботі пропозиції набули додаткової аргументації.

Автор буде вдячна всім, хто висловить свої зауваження й поради щодо змісту викладених у монографії проблем.

Розділ 1

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

1.1. Медіація: поняття і правова природа

Необхідність проведення в Україні судової реформи визначається європейським курсом розвитку нашої держави, при цьому особлива увага має бути звернена на покращення якості законів та ефективність їх виконання. Дедалі частіше представники судової системи наголошують на важливості використання альтернативних способів вирішення правових спорів. Тому законодавець постав перед необхідністю створити умови поширення нових цивілізованих та ефективних способів вирішення конфліктів на шляху формування ефективних інститутів громадянського суспільства.

16 листопада 2021 р. вітчизняним законодавцем прийнято Закон «Про медіацію»¹, яким доповнено систему допустимих в Україні альтернативних способів вирішення правових спорів (Alternative dispute resolution, далі – ADR) процедурою медіації, яку суб'єкти можуть застосовувати і як альтернативу існуючим юрисдикційним механізмам, і як паралельний варіант.

Зародження та розвиток медіації у сучасному розумінні припадає на другу половину ХХ ст. Цей процес розпочався переважно в країнах з англосаксонською системою права, таких як США, Австралія та Великобританія, а згодом поширився й на інші держави. Сьогодні медіація набула широкого застосування на національному рівні в багатьох країнах світу, зокрема в Німеччині, Нідерландах, Польщі, Австрії, Новій Зеландії, Канаді та Франції. Спочатку використання медіації

¹ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.

обмежувалося сферою вирішення спорів у сімейних та родинних стосунках².

Доцільним на початку дослідження є наведення визначення терміна «медіація». Досліджуючи цей правовий феномен, науковці наводять значення цього слова. Так, слово «медіація» походить з грецького “*medos*” (нейтральний, незалежний від сторони), а також з латини: “*mediatio*” (посередництво)³ та “*mediare*” (бути посередником у спорі)⁴. За загальним визначенням, медіація – це один із альтернативних способів вирішення спорів, у межах якого третя незалежна особа (медіатор) допомагає сторонам під час конфлікту або переговорів і сприяє досягненню взаємовигідного порозуміння між ними, але не має владних повноважень для того, щоб змусити сторони укласти угоду⁵. Медіація – це процедура є не імперативним способом вирішення спорів за участю нейтральної третьої особи, завданням якої є допомога сторонам у досягненні взаємоприйняттого вирішення їхнього спору⁶. В «Юридичній енциклопедії» медіація визначена як один із альтернативних (позасудових) способів вирішення конфліктів, згідно з яким незаінтересований посередник (медіатор) допомагає сторонам досягти шляхом переговорів добровільної та взаємовигідної угоди⁷.

Щодо визначення поняття «медіація» в науковій літературі є плуралізм думок.

² Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28.

³ Словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

⁴ Етимологічний словник української мови. В 7 т. Т. 3. Київ : Наукова думка, 1989. С. 428.

⁵ Альтернативне вирішення спорів : підруч. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. [Кол. авторів: Притика Ю. Д., Ханик-Посполітак Р. Ю., Кравцов С. О. та ін.]. Київ : ВД «Дакор», 2021. 436 с.; Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів : підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2021. 344 с.; Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / уклад.: Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. 296 с.; Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с.

⁶ Black's Law Dictionary (abridged version) / ed. H. C. Black. Minneapolis: West. 1991.

⁷ Юридична енциклопедія. У 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.

Так Г. Єрмоєнко вважає, що медіація є переговорним процесом, до участі в якому для сприяння вирішення спору запрошена нейтральна сторона – медіатор. Медіатором здійснюється так званий супровід процесу узгодження позицій сторін, вислухання думок сторін й активне сприяння пошуку консенсусу та ухвалення сторонами рішення⁸.

Д. Голан пише, що медіація – це процесуальна діяльність, під час якої медіатором як нейтральною третьою стороною здійснюється сприяння сторонам спору в досягненні взаємної згоди⁹.

Медіацію як технологію вирішення конфлікту за участі нейтральної третьої сторони визначає львівський колектив авторів. Завдання медіатора зовсім інше, ніж у суду. Медіатор надає допомогу конфліктуєчим сторонам у процесі пошуку вирішення свого спірного питання¹⁰.

К. Ковач вважає, що медіація є специфічною комунікативною діяльністю суб'єктів спору, яка спрямована на встановлення ключових питань для вирішення спору, у якій медіатор є суб'єктом, який здійснює сприяння ліквідації спору¹¹.

Є науковці, які дають визначення поняття «медіація» через поняття «переговори». Так Г. О. Ульянова вважає, що медіація є процесом переговорів¹², під час якого для вирішення спору залучається нейтральна сторона – медіатор, який проводить переговорний процес, активно слухає аргументи сторін стосовно суті спору та надає допомогу сторонам усвідомити свої інтереси, самостійно знайти компромісне рішення.

⁸ Єрмоєнко Г. Медіація – альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі, і вовки не голодні. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 5. С. 67–69.

⁹ Golann D. *Mediation: The Roles of Advocate and Neutral*. Publ.: Wolters Kluwer; 3rd edition, 2016. P. 138.

¹⁰ Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / уклад.: Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. С. 134.

¹¹ Kovach K. *Mediation: Principles and Practice*. Third Edition. Thomson / West, St. Paul, MN, 2004. XXI. P. 11.

¹² Ульянова Г. О. Актуальні питання запровадження медіації у сфері права інтелектуальної власності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 3. С. 66.

А. В. Біцай зазначено, що медіація є переговорною процедурою¹³, яка має особливу організацію та підпорядковується низці правил, у ній можна виокремити стадії, які послідовно одна за одною слідуєть.

Н. Бондаренко-Зелінська вважає, що медіація і посередництво є синонімами і зводяться до переговорного процесу, який веде незалежна сторона – кваліфікований посередник чи медіатор¹⁴.

На думку С. В. Боровник і М. Я. Поліщук, медіація є специфічною процедурною діяльністю, що покликана сприяти відновленню поваги й довіри між сторонами спору¹⁵.

О. Заверуха зазначає, що медіація є процесом, за якого спір вирішується завдяки сприянням медіатора, серед основних функцій якого є допомога сторонам, які перебувають у стані конфлікту, здійснити аналіз ситуації й обрати оптимальний варіант вирішення ситуації, який би враховував усі інтереси й потреби сторін. Позаяк, медіаторові заборонено ухвалювати рішення замість сторін. О. Заверуха вважає, що медіація потенційно могла би стати ефективним інструментом у вирішенні податкових спорів між контролюючими органами та платниками податків і допомогла б сторонам швидше та ефективніше вирішувати конфлікти, однак, зі збереженням ділових відносин і без судової тяганини¹⁶.

Медіація – це примирний спосіб вирішення конфлікту, який дозволяє сторонам зберегти свої добрі відносини¹⁷.

¹³ Біцай А. В. Участь адвоката в медіації : монографія / за заг. ред. проф. О. Г. Яновської. Київ : Алерта, 2017. 260 с.

¹⁴ Бондаренко-Зелінська Н. Медіація: можливість запровадження в цивільному процесі України. *Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні* : матеріали II Львівськ. міжнар. форуму (м. Львів, 26–29 травня 2009 р.). Львів, 2009. С. 180.

¹⁵ Боровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : монографія. Київ : Юрид. думка, 2011. С. 251; Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»*. 2014. Вип. 65. С. 134.

¹⁶ Заверуха О. Правова природа медіації та практика її застосування у процесі вирішення податкових спорів. *Law. State. Technology*. 2023. Вип. 2. С. 3–10.

¹⁷ Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 59.

О. Можайкіна наголошує на прийнятті взаємоприйняттого рішення для обох сторін за результатами медіації у виконавчому провадженні¹⁸.

Медіація – це переговори, які проводяться за допомогою нейтральної третьої сторони. Це структурований інтерактивний процес, у якому неупереджена третя сторона – медіатор – допомагає сторонам суперечки вирішити конфлікт за допомогою спеціальних методів спілкування та переговорів. Усіх учасників медіації заохочують до активної участі в процесі. Медіація є «сторона-центричним» процесом, оскільки він зосереджений насамперед на потребах, правах та інтересах сторін. Медіатор використовує широкий спектр прийомів, щоб скерувати процес у конструктивне русло та допомогти сторонам знайти оптимальне рішення. Медіатор сприяє взаємодії між сторонами та відкритому спілкуванню. Медіація також має оціночний характер у тому розумінні, що медіатор аналізує проблеми та відповідні норми («перевірка реальності»), утримуючись при цьому від надання імперативних порад сторонам (наприклад, «Ви повинні зробити...»). Через добровільність особу не можна примусити скористатися медіацією для вирішення спору¹⁹.

Медіацію польські правники визначають як спробу досягти мирного вирішення спору, яке задовольняє сторони, шляхом добровільних переговорів, що проводяться за участю третьої особи, нейтрального та неупередженого медіатора, який підтримує переговори, знімає напруження, що виникає, і сприяє досягненню згоди. У кримінальних справах медіація спрямована на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої злочинцем, і дозволяє потерпій стороні висловити свої почуття, очікування та потреби. Це дозволяє винному взяти на себе відповідальність за наслідки злочину та вчиняти відповідні дії, що сприяє остаточному припиненню конфлікту або його пом'якшенню²⁰.

¹⁸ Можайкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. *Evropska politicka a pravny diskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 1. С. 131–136.

¹⁹ Agardy P. Mediation and the insolvency practitioner. *Insolvency Law Journal*. Thomson Reuters. 2009. Vol. 17. № 3, September. P. 135–146.

²⁰ Mediacje. Co to jest mediacja? Sąd Okręgowy w Poznaniu.

Автори науково-практичного коментарю до Закону України «Про медіацію» під медіацією в широкому розумінні вважають процедуру, у якій незалежна особа допомагає іншим особам урегулювати конфлікт (спір), є одним із найдавніших способів урегулювання конфлікту (спору)²¹.

В. Слома пише, що медіація – це альтернативний спосіб вирішення цивільно-правового спору, який спрямований на досягнення взаємоприйняттого рішення за взаємоузгодженою волею сторін за участю незалежної та неупередженої особи (медіатора). Застосування медіації як способу вирішення спору має низку певних переваг, таких як: економія коштів; спір вирішується по суті та рішення ухвалюється, відповідно, самими сторонами за взаємною згодою; економія часу, бо судовий процес є значно тривалішим; конфіденційність; збереження партнерських відносин між сторонами²².

На думку Н. В. Шишки, розуміння медіації етимологічно походить від латинського слова “*mediatio*”, а проблематика однозначного розуміння медіації пов’язана безпосередньо з правовою моделлю, яка відображена в праві, або може стати засобом конструювання права. Науковиця стверджує, що медіація є альтернативною формою вирішення спору, тобто певним структурованим переговорним процесом, у якому сторони за допомогою нейтральної та неупередженої сторони – медіатора (посередника) добровільно й самостійно мають намір досягти мирного врегулювання їхнього спору²³.

О. О. Іванов слушно звертає увагу на різноаспектності медіації, яку вивчають представники різних наук. За допомогою цього багатогранного інституту здійснюється вирішення конфліктів у суспільстві. З філософської парадигми

²¹ Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / за ред. О. О. Кармази, Т. В. Федоренко, П. О. Ізуїти. Київ : Талком, 2023. С. 9.

²² Слома В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4 (36). С. 89–93.

²³ Шишка Н. В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 297–301.

медіація є ціннісною установкою, спрямованою на формування культури взаємовідносин людей шляхом діалогу, через спілкування шляхом ведення переговорів. Як категорія психології медіація вважається взаємодією, комунікацією двох чи більше суб'єктів з метою консенсусного вирішення конфлікту. Важливими у психології є контакти, спільні пошуки вирішення спору. У соціології медіація вважається суспільним інститутом та соціальним регулятором, який покликаний мінімізувати конфлікти й навчити членів суспільства мирного проведення переговорів. Медіація, будучи способом урегулювання конфліктів та стабілізатором суспільних відносин, має здатність істотно впливати на увесь соціальний та правовий простір держави і стати інструментом організації ефективного правопорядку. У політичному аспекті медіацію розглядають як особливе посередництво для запобігання конфліктам та їх вирішення. Залагодження міждержавних та внутрішньодержавних конфліктів переговорним шляхом між антагоністичними сторонами медіатором є серед варіантів способів досягнення миру та усунення наслідків цих конфліктів. Зараз відомі успішні приклади медіації під час урегулювання конфліктів на міжнародній арені. У царині права медіацію розглядають як альтернативну судовому розгляду процедуру вирішення конфліктів²⁴.

Медіація за визначенням, поданим на сайті Українського центру медіації та переговорів, є методом вирішення спорів зі залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію так, щоби вони самі були спроможні вибрати серед можливих варіантів те рішення, яке б задовольнило як інтереси, так і потреби всіх учасників спору. На відміну від зарегульованого процесуальною формою судового

²⁴ Ясиновський І. Г. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 36–37; Іванов О. О. Поняття, види та характерні риси медіації як соціально-правового явища. *Морська безпека та оборона*. 2023. № 1. С. 16–20.

процесу, у ході медіації сторони спору самі знаходять консенсус, а не медіатор за них²⁵.

Н. Волковицька наводячи визначення поняття «медіація», зазначає, що воно походить від латинського слова “*mediare*”, яке означає бути посередником, а також з англійської мови слово “*mediation*” – посередництво, клопотання, заступництво²⁶. Тобто медіація є методом вирішення спорів зі залученням посередника чи медіатора, який покликаний допомогти проаналізувати конфлікт, аби заінтересовані сторони самі обрали вирішення свого спору, яке задовольняло б інтереси і потреби абсолютно всіх учасників цього конфлікту.

Здійснюючи узагальнення низки теоретичних підходів учених до визначення поняття «медіація», О. Кірдан²⁷ підсумовує, що більшість науковців закладає у визначення сутнісні ознаки її механізму, зокрема медіація є:

- сприянням проведенню переговорів для досягнення консенсусних рішень та вирішення спорів;
- переговорами, у яких бере участь посередник;
- переговорами, у яких бере участь нейтральний посередник – медіатор;
- добровільним та конфіденційним процесом, у якому за допомогою нейтральної третьої сторони – медіатора – конфліктуючі сторони досягають взаємоприйнятної домовленості;
- методом урегулювання конфлікту між сторонами шляхом проведення переговорів, у яких бере участь нейтральна особа – посередник.

Серед ознак механізму медіації О. Кірдан виокремлено здійснення інформаційного обміну, сприяння порозумінню між сторонами та допомога їм у процесі пошуку шляхів вирішення конфлікту²⁸.

²⁵ Про альтернативне вирішення спорів.

²⁶ Волковицька Н. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів? *Юридична газета online*. 31 січ. 2018.

²⁷ Кірдан О. Поняття «медіація» та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. *Педагогічний часопис Волині*. 2019. № 2 (13). С. 12–20.

²⁸ Там само.

Погоджуємося загалом із наявною у юридичній літературі позицією про критику вузького підходу до розуміння сутності медіації, за яким її ототожнюють із процесом переговорів. Зазначимо, що медіація не зводиться виключно до переговорів. Серед видів ADR переговори є самостійним універсальним способом, який не передбачає залучення медіатора до вирішення конфлікту. Однак зауважимо, що переговори є необхідним складовим елементом медіації, налагодження ж конструктивного процесу переговорів між сторонами є серед завдань медіації. Тому, на нашу думку, зводити медіацію лише до управління процесом переговорів є доволі вузьким підходом до її розуміння.

За визначенням А. В. Головченка медіація є структурованим і водночас гнучким процесом, у ході якого нейтральною неупередженою стороною – медіатором – надається допомога сторонам конфлікту якнайуспішніше провести переговори та ухвалити таке рішення, яке б задовольняло інтереси кожної сторони²⁹. Проте медіатор не уповноважений ухвалювати які-небудь рішення, натомість його завданням є фахове ведення процесу переговорів для пошуку консенсусу.

За визначенням М. Поліщук, медіація є альтернативним способом вирішення спору, у якому сторони добровільно беруть участь у процесі переговорів та за допомогою незалежного і кваліфікованого третього суб'єкта – медіатора намагаються досягти консенсусу і вирішити свій спір, урахувуючи інтереси кожної сторони³⁰.

Завдяки вдалій інтеграції в процесуальне законодавство, медіація стала доступною для громадян ЄС як альтернативна форма вирішення спорів³¹.

С. В. Сенік та Р. Я. Лемик дають таке визначення поняття «медіація»: це один зі способів альтернативного вирішення

²⁹ Головченко А. В. Медіація як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів.

³⁰ Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»*. 2014. Вип. 65. С. 138.

³¹ Степаненко Т. В. Європейські стандарти медіації в цивільно-правових спорах та їх запровадження в Польщі та Чехії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 131–135.

спорів, вид посередництва, який передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника – медіатора, який сприяє останнім у відновленні комунікації, обговоренні конфлікту та пошуку способів його вирішення чи взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них врегулювання конфлікту. Цей вид посередництва, як правило, на думку цих науковців, застосовується до таких ситуацій, у яких сторони прагнуть врегулювати конфлікт на взаємоприйнятних умовах, але не можуть вести конструктивний діалог. Медіація може бути застосована для врегулювання широкого кола конфліктів та правових спорів³².

Медіація веде до більш стійких та реалістичних домовленостей. Ці домовленості краще втілюються в життя, адже сторони добровільно й охоче йдуть на їх виконання³³.

Л. В. Логуш вважає медіацію добровільним і незалежним процесом, який сторони можуть розпочати в будь-який момент існування спору, незалежно від існування судового процесу за їх участю за цим предметом³⁴. Медіація, на думку вченої, також є приватним процесом урегулювання спору на засадах добровільності сторонами за сприяння третьої незалежної та неупередженої особи (медіатора), яку призначають за взаємною згодою сторін та яка допомагає сторонам прийти до консенсусу, який би задовольнив усі потреби й інтереси сторін. Для репутації сторін та в аспекті процесуальної економії часу й коштів медіація має безумовні переваги.

С. Р. Сулейманова дає два визначення поняття «медіація»: у вузькому та у широкому розумінні. Так у вузькому розумінні медіація є процесом вирішення спорів, у ході якого сторони ведуть переговори щодо спірних питань для досягнення згоди

³² Вступ до альтернативного вирішення спорів : навч. посіб. / під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2017. С. 111.

³³ Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 215 с.

³⁴ Логуш Л. В. Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 6. С. 221–227.

за допомогою одного або декількох посередників. Медіація в широкому розумінні, за її визначенням, є самостійним способом альтернативного вирішення спорів між сторонами в межах структурованого процесу за участю одного або декількох нейтральних, неупереджених, незацікавлених у цьому конфлікті посередників, які об'єднують сторони та полегшують комунікацію між ними, допомагаючи сторонам дійти згоди, яка задовольнить їхні інтереси. При цьому сторони повністю контролюють процес прийняття рішення і умови вирішення спору³⁵.

У. Б. Воробель визначає медіацію як процес, у ході якого сторони конфлікту за допомогою нейтрального посередника (медіатора) планомірно виявляють проблеми та шляхи їх розв'язання, шукають альтернативи й намагаються досягти консенсусу, який би відповідав їхнім інтересам³⁶.

У своїх працях професор Ю. Д. Притика виходить із таких положень щодо змісту поняття «медіація». На думку вченого, медіація є альтернативним способом вирішення спору, за умовами якого сторони на добровільних засадах беруть участь

³⁵ Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів : підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2021. С. 148.

³⁶ Воробель У. Б. Процесуальні наслідки укладення медіаційної угоди щодо спору, що перебуває на судовому розгляді. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали IV Всеукр. за міжнар. участю наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23–24 жовтня 2019 р.) : у 2-х ч. Полтава : Россав, 2019. Ч. 1. С. 79–81; Воробель У. Б., Навроцька Ю. В. Медіаційна угода vs мирова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65–73; Воробель У. Б. Правове регулювання витрат, пов'язаних з проведенням процедури медіації у цивільних справах, за законодавством Польщі. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали III Всеукр. за міжнар. участю наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25–26 жовтня 2018 р.). Полтава : Россав, 2018. С. 59–61; Воробель У. Б. Вимоги щодо особи медіатора: досвід Польщі. *Медіація в судовій, правоохоронній та правозахисній системах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 30–31 травня 2019 р.). Одеса : ОДУВС, 2019. С. 40–47; Воробель У. Б. Договір про проведення медіації: особливості регламентації правової конструкції. *Наукова спадщина професора В. В. Луця і сучасність* : матеріали круглого столу присвяченого пам'яті видатного вченого цивіліста, Заслуженого діяча науки і техніки України, професора Володимира Васильовича Луця, з нагоди 90-річчя з Дня його народження (м. Львів, 11 грудня 2023 р.). Львів : Юрид. фак. Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2023. С. 14–15; Воробель У. Б. Нотаріальна діяльність та медіація: синергетичний аспект правового регулювання. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 вересня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 20–23.

у переговорах і, за допомогою незалежної та кваліфікованої третьої сторони – медіатора – намагаються досягти консенсусу й вирішити їхній спір з урахуванням інтересів кожної із них³⁷.

Здійснимо аналіз нормативних визначень поняття «медіація».

Відповідно до Директиви ЄС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних питаннях, поняттям «медіація» є переговори між сторонами за участі та за керівництва нейтральної третьої особи, тобто медіатора чи посередника, яка не має права ухвалювати обов'язкове для сторін рішення (за змістом рівнозначні поняття «посередництво», «примирні процедури», «погоджувальні процедури»)³⁸.

Згідно з положеннями Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 р. «у цілях цієї Рекомендації термін «медіація» стосується процесу врегулювання спорів, у межах якого сторони з допомогою одного чи кількох медіаторів проводять переговори щодо спірних питань з метою досягти домовленості»³⁹.

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію» медіація є позасудовою добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів⁴⁰.

Перевагами медіації є можливість її використання в різних сферах життя. Необхідними є співпраця та віра в те,

³⁷ Альтернативне вирішення спорів : підруч. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. [Кол. авторів: Ю. Д. Притика, Р. Ю. Ханік-Посполітак, С. О. Кравцов та ін.]. Київ : ВД «Дакор», 2021. С. 113–114; Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. С. 99–105.

³⁸ Про деякі аспекти посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах: Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21.05.2008.

³⁹ Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 р.

⁴⁰ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2022. № 7. Ст. 51.

що з її допомогою можна досягти позитивного результату для сторін, а також, поряд з тим, і:

- 1) зменшити витрати як для сторін, так і для держави;
- 2) скоротити час, необхідний для вирішення спору (порівняно із судовою формою);
- 3) передати спір на вирішення самим сторонам, тобто суб'єктам, які найбільше зацікавлені в його вирішенні;
- 4) дозволити сторонам «контролювати» хід вирішення цього спору;
- 5) забезпечити конфіденційність під час вирішення конфліктів;
- 6) діяти заради майбутнього сторін, а не зосереджуватися лише на минулому;
- 7) покращити якість комунікації між сторонами;
- 8) сторони повинні шукати консенсусного рішення, яке принесе їм як задоволення, так і відчуття успіху;
- 9) усунути стресові ситуації, пов'язані з конкретним конфліктом⁴¹.

У спеціальній літературі науковці наводять різні риси чи ознаки медіації.

Так основними характерними рисами медіації є:

- медіація є особливим видом переговорів, які мають певну структуру;
- обов'язковою є участь посередника – медіатора;
- медіатор не здійснює представництво жодної зі сторін;
- медіатор сприяє сторонам у веденні переговорів та у досягненні ними взаємоприйняттого рішення;
- медіатор не здійснює дослідження доказів та встановлення фактів;
- медіатор не змушує сторін ухвалювати певне рішення та не надає порад про можливі варіанти рішень, лише може надавати консультації;

⁴¹ Кириленко О. А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії типу «людина-людина» : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Київ, 2007. 20 с.

- медіатор не ухвалює обов'язкового для сторін рішення;
- сторони відіграють активну роль у процесі переговорів щодо самостійного пошуку можливих рішень⁴².

Н. В. Бондарчук і С. М. Мамчур⁴³ виокремлюють такі ознаки медіації:

- мінімальний ризик публічного розголошення подробиць конфлікту, що виник між сторонами (важливо в ситуаціях сімейних конфліктів чи справ з інформацією щодо ділової репутації сторін);

- процедура є неформальною, а це сприяє самим сторонам здійснювати контроль за процесом медіації та за кінцевим результатом ліквідації конфлікту;

- результати медіації є передбачуваними;

- співпраця замість змагання сторін, наслідок – “win-win situation”, за якої немає сторони, яка би програла⁴⁴;

- комфортні та доволі сприятливі психологічні умови, які існують у процесі медіації, оскільки сторони спору розуміють, що за умови досягнення ними консенсусу, жодна з них не нестиме відповідальності як такої;

- значне збереження часу та економія фінансових ресурсів;

- здатність зберегти ділові стосунки з партнерами або відновити їх у майбутньому;

- запобігання виникненню майбутніх аналогічних спорів.

Через працю медіатора сторони можуть не тільки побачити всі грані проблеми, але й зрозуміти причини виникнення розбіжностей. Під час медіації можуть бути виявлені приховані небезпеки, що здатні викликати конфлікти в майбутньому. Тому медіація є так званим дієвим інструментом управління

⁴² Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. С. 101–102.

⁴³ Бондарчук Н. В., Мамчур С. М. Медіація та фасилітація як позасудові засоби вирішення спорів: поняття та відмінність. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 146.

⁴⁴ Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / за ред. О. Б. Верби. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 138–141.

ризиками, оскільки вона не лише допомагає досягти взаємовигідного результату, але й дозволяє сторонам з'ясувати потенційні ризики та втрати (фінансові, репутаційні тощо), які можуть виникнути через невирішений спір.

М. Я. Білак описано такі риси медіації:

- проводиться на добровільних засадах, під час якої нейтральна третя сторона сприяє конфліктуючим сторонам у вирішенні конфлікту;
- може проявлятися в різних формах чи моделях медіації;
- учасники медіації безпосередньо впливають на процес переговорів та результати медіації⁴⁵.

О. С. Можейкіна⁴⁶ пише, що основними ознаками медіації є такі:

- медіатор не має права ухвалювати рішення чи радити сторонам, як урегулювати конфлікт;
- сторони ухвалюють консенсусне рішення на основі власних інтересів;
- в основі діяльності медіатора лежить принцип нейтральності (безсторонності).

Аналізуючи визначення медіації, А. О. Дутко виокремлює такі елементи цього явища:

- 1) альтернативність медіації відносно судового розгляду;
- 2) добровільність вибору процедури медіації конфліктуючими сторонами;
- 3) наявність спеціального суб'єкта, який здійснює посередництво у вирішенні спорів, – медіатора, який покликаний всіляко сприяти запобіганню або послабленню конфлікту, і, таким чином, відмови від судового розгляду спору, припинення вже розпочатого судового розгляду; при медіації, залучається медіатор, який не є заінтересованою стороною, а навпаки допомагає

⁴⁵ Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / за ред. О. Б. Верби. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 140.

⁴⁶ Можайкіна О. С. Деякі аспекти співвідношення медіації та Collaborative Law у вирішенні цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 55.

досягти згоди між сторонами, сприяє у вирішенні спору, але не на користь конкретної особи, а на результат загалом;

4) визначення мети медіації – знаходження компромісної, стійкої і такої, що взаємно влаштує сторони домовленості у вирішенні спору⁴⁷.

Уважаємо, що до визначальних ознак медіації належить досягнення сторонами консенсусу (консенсус є взаємною злагодою людей; спільністю почуттів і думок, відсутністю у сторін, що домовляються, заперечень проти пропозицій, висунутих під час переговорів), а не компромісу (компроміс є згодою з ким-небудь у чомусь, що досягається взаємними поступками; поступка заради досягнення мети; іти (піти) на компроміс – поступатися чимось заради досягнення мети⁴⁸).

Удало, на нашу думку, підкреслює відмінності між термінами «компроміс» та «консенсус» О. О. Григор⁴⁹, зазначаючи, що консенсус є загальною усвідомленою згодою, а компроміс – угодою, укладеною зі взаємовигідними поступками.

Оскільки однією з тенденцій розвитку правової системи України є виникнення нових суспільних відносин, які перебувають у точці дотику сфер правового регулювання галузей приватного та публічного права, активний розвиток окресленого інституту врегулювання спорів за допомогою альтернативних процедур, а серед інших, законодавче унормування процедури медіації, є закономірним явищем.

Урегульована законом України процедура медіації не підміняє собою ті інститути, які вже існують, а, навпаки, доповнює їх, пропонуючи суб'єктам правовідносин додаткові можливості мирного врегулювання спорів, що виникатимуть між ними. Застосування медіації як одного із механізмів вирішення правових спорів внесло низку змін до функціонування системи

⁴⁷ Дутко А. О. Медіація як явище правової дійсності. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 6. С. 213.

⁴⁸ Словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

⁴⁹ Григор О. О. Поняття консенсусу в сучасній вітчизняній філософсько-політичній думці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 25. С. 12.

захисту прав і свобод людини в Україні, зокрема, коли йдеться про завершальну стадію поновлення порушених прав – виконання рішень юрисдикційних органів. Відповідно до базових норм міжнародного права альтернативні способи вирішення правових спорів шляхом проведення процедури медіації є не лише можливим, а й одним серед пріоритетних способів захисту прав людини. Однак це не означає, що медіація як така є кращою для поновлення порушених прав людини від судової форми захисту прав, радше, що процедура медіації є легітимною як альтернатива судовій та, відповідно, має низку своїх переваг за певних умов⁵⁰.

Застосування медіаційних процедур довело свою ефективність у процесі вирішення різних соціальних конфліктів, тобто деструктивних форм загострення соціальних протиріч, які викликані протилежністю інтересів, цілей, цінностей різних соціальних груп. «Найоптимальнішим варіантом вибору стратегії поведінки в конфліктній ситуації є вибір її на основі аналізу всіх компонентів конфлікту»⁵¹. Тому медіатор сприяє здійсненню переходу від спору чи конфлікту між сторонами до солідарності, який ґрунтується на соціальних детермінантах, у межах яких суспільство є інтегрованою системою, заснованою на цінності консенсусу його членів та балансі соціальної системи. У той час як соціальні конфлікти виявляють дисфункцію певної соціальної системи, примирні процедури, зокрема, медіація, дають можливість повернути рівновагу.

До ключових плюсів медіації належать стислі строки, економія коштів та досягнення взаємоприйнятних рішень для сторін⁵².

Медіація має значний потенціал для розвитку правової системи України. Проте для реалізації цього потенціалу необхідна

⁵⁰ Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / уклад.: Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. 296 с.; Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с.

⁵¹ Барабаш О. Стратегії поведінки в конфліктній ситуації. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 211.

⁵² Бездітний В. Виконання медіаційної угоди. Ризики та можливості. *Юридична газета*. 23.04.2013. № 17 (359).

активна популяризація цієї процедури з метою підвищення рівня довіри до неї з боку суспільства⁵³.

Медіація має на меті сприяти сторонам конфлікту в знаходженні оптимальних рішень шляхом розширення їхніх можливостей та покращення взаємин. Інтеграція медіації в судову систему дає змогу зменшити навантаження на суддів та скоротити тривалість розгляду справ. Це, у свою чергу, веде до економії коштів як для громадян, так і для судової системи загалом, роблячи правосуддя більш доступним⁵⁴.

Медіація, створюючи умови для конструктивного діалогу між сторонами конфлікту, сприяє розвитку правової держави в сучасному суспільстві. Цей метод альтернативного вирішення спорів слугує додатковим інструментом захисту прав людини і громадянина в Україні⁵⁵.

Л. І. Бурова наголошує на важливості досягнення консенсусу сторонами медіації⁵⁶.

Медіація – це не просто альтернативний спосіб вирішення конфліктів, а й потужний інструмент для покращення доступу до правосуддя та побудови більш мирного суспільства. Запровадження медіації в Україні відкрило нові можливості для юристів, які можуть розширити спектр послуг та допомогти своїм клієнтам знаходити більш економні та ефективні шляхи вирішення проблем. Оволодіння навичками медіації стає все більш затребуваною компетенцією для юристів, які прагнуть досягти успіху в сучасних умовах⁵⁷.

⁵³ Бондарчук Н., Мошківська Н. Сучасні тенденції впровадження медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 14.

⁵⁴ Кисельова Т., Романадзе Л. Відмінності медіації від процедури врегулювання спору за участю судді. *Інтеграція медіації в судову систему України у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні»*. Київ, 2017. С. 29–30.

⁵⁵ Кінаш Н. Б. Медіація – альтернативний правовий інструмент захисту прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 109.

⁵⁶ Бурова Л. І. Правова природа медіаційної угоди. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 58.

⁵⁷ Ковалко Н. Медіація в діяльності державного виконавця та приватного виконавця. *Медіація у професійній діяльності юриста* : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. С. 438–443.

Отже, розглядаючи сутність медіації як механізм переходу від конфлікту до солідарності, зазначимо, що примирення сторін, досягнуте шляхом проведення медіації як явище у суспільстві є конструктивним механізмом, бо в ньому проявляється соціальна взаємодія суб'єктів чи їх груп, вирішуються соціальні проблеми, ліквідуються джерела соціальної напруги.

К. С. Токарева розглядає медіацію як соціально-правовий інститут, визначаючи її комплексом зумовлених соціальною потребою правових норм, якими врегульовано суспільні відносини із розв'язання конфліктів за допомогою ведення ефективних переговорів, зниження напруженості у відносинах, урахування суб'єктами інтересів один одного⁵⁸. Науковця обґрунтовує підхід *подвійності природи медіації*, виокремлюючи соціальний та правовий аспекти цього феномена. Правову природу медіації учена зводить до сукупності правових норм. На нашу думку, таке розуміння правової природи медіації є занадто вузьким. Із соціального огляду, як пише К. С. Токарева, інститут медіації спрямований на зниження рівня соціальних напруженості та конфліктності, запровадження механізму цивілізованого вирішення спорів і підвищення рівня правової культури, а виникнення та розвиток медіації, на думку К. С. Токаревої, зумовлені соціальними потребами суспільства. Якщо, услід за К. С. Токаревою, розглядати медіацію соціальним інститутом, яким закріплено у суспільстві низку соціальних норм і моделей поведінки та сформовано чітку систему цінностей та етичних норм, можна констатувати, що завдяки широкому застосуванню медіаційних технологій буде створено соціальні зразки поведінки, що зводитимуться до мирного вирішення спорів, прагнення до ефективної конфіденційної співпраці суб'єктів відносин на добровільних засадах.

Р. Гаврилюк пише, що необхідно з'ясувати правову природу медіації для правильного визначення кола суб'єктів, які спроможні здійснювати її ефективно, а також – оптимальних процедур

⁵⁸ Токарева К. С. Соціально-правова природа медіації як альтернативного способу вирішення спорів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4. Т. 1. С. 16–22.

здійснення медіації⁵⁹. Науковиця вважає, що серед найдосяжніших «інших спеціальних механізмів», які ефективно сприяють вирішенню міжособистісних і групових конфліктів, у цивілізованих країнах світу є медіація. Вона, на думку Р. Гаврилюк, не має альтернатив як масовий спосіб вирішення буттєвих конфліктів самими ж їх учасниками за сприяння професійних медіаторів. Медіації характерна подвійна правова природа, бо вона є порожденням основоположного (потребового) способу співбуття індивідів у соціумі, а також є системою взаємопов'язаних правових зобов'язань, за допомогою яких утворюється замирене суспільне середовище. Цей спосіб за своєю правовою природою, як вважає Р. Гаврилюк, є взаємним самозахистом індивідів⁶⁰.

Так сферою дії Закону України «Про медіацію» визначено, що вона поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів чи спорів у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів чи спорів, зокрема цивільних⁶¹, сімейних⁶²,

⁵⁹ Гаврилюк Р. Правова природа медіації як вислід буттєвих властивостей людини. *Право України*. 2018. № 3. С. 128–143.

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Воробель У. Б., Навроцька Ю. В. Медіаційна угода vs мирова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65–73; Воробель У. Б. Правове регулювання витрат, пов'язаних з проведенням процедури медіації у цивільних справах, за законодавством Польщі. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали III Всеукр. за міжнар. участю наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25–26 жовт. 2018 р.). Полтава : Россав, 2018. С. 59–61; Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 59–63; Можайкіна О. С. Деякі аспекти співвідношення медіації та Collaborative Law у вирішенні цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 54–56; Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016; Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 225 с.; Слома В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4 (36). С. 89–93.

⁶² Амеліна А. С., Колокольна Н. С. Медіаційні угоди (договори) щодо вирішення сімейних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 99–102; Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 118–121.

трудовах⁶³, господарських⁶⁴, адміністративних⁶⁵, а також у справах про адміністративні правопорушення та в кримінальних провадженнях із метою примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим⁶⁶. Установлено, що законодавством також можуть передбачатися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів чи спорів (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про медіацію»)⁶⁷.

⁶³ Гресь Н. М. Угода за результатами медіації у процесі вирішення індивідуального трудового спору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 139–142; Дараганова Н. В. Медіація як один з альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 77–83; Дараганова Н. В. Питання застосування в Україні медіації як альтернативного способу вирішення індивідуальних трудових спорів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 178–181; Запара С. І. Удосконалення процедури вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) примирними органами в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 22 с.; Кабанець В. М. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Форум права*. 2011. № 4. С. 340–342.

⁶⁴ Вознюк Н. Альтернативні способи вирішення господарсько-правових спорів. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 80–83; Поддєрковний О. До проблеми примирення сторін у господарському процесі. *Українське комерційне право*. 2011. № 11. С. 20–26; Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 90. С. 10–15.

⁶⁵ Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. 243 с.; Медіація в адміністративних справах / А. Сергеева, О. Городничий, А. К. Рищенко. 2021. 30 с.; Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 215 с.

⁶⁶ Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 324 с.; Гайворонська І. Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів на українських землях. *Юридична Україна*. 2008. № 5. С. 102–106; Ковальова О. В. Медіація у кримінальному процесі України. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 верес. 2022 р.). Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2022. С. 31–33; Ліхолетова Ю. А. До питання запровадження інституту медіації згідно з кримінальним процесуальним кодексом України. *Адвокат*. 2012. № 12. С. 24–27; Микитин Ю. І. Медіація – ефективна складова кримінального процесу. *Відновне правосуддя*. 2007. № 1. С. 33–34; Нестор Н. В. Перспективи розвитку інституту медіації в кримінальному судочинстві України : нормативно-правовий аспект. *Форум права*. 2010. № 3. С. 312–317; Переговори і медіація у кримінальному провадженні : навч. посібник / [І. В. Гловюк, А. В. Лапкін, М. Р. Мазур, В. Т. Нор, О. О. Торбас, А. Р. Туманянц, Т. А. Цувіна] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Нора, канд. юрид. наук, доц. М. Мазур. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 328 с.

⁶⁷ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-ІХ. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.

Медіація як інструмент реалізації права на справедливість дає можливість перетворити суб'єктивне сприйняття конфлікту його учасниками на усвідомлення реальних (життєво важливих) інтересів усіх зацікавлених сторін та знайти оптимальне рішення, яке максимально задовольняє ці інтереси⁶⁸.

Медіація – це добровільний процес, де дві або більше сторони конфлікту зустрічаються разом у присутності нейтральної третьої особи – медіатора. Медіатор не ухвалює рішень за сторони, а допомагає їм самостійно знайти взаємоприйнятне рішення, яке максимально відповідає їхнім інтересам, а не правовим позиціям⁶⁹.

Тому медіація – це гнучкий та економний спосіб вирішення спорів, який дозволяє сторонам знайти *mutually beneficial solution* без звернення до суду. Завдяки медіації сторони спору мають можливість зберегти свої стосунки та уникнути ворожечі, яка часто виникає в процесі судового розгляду. Медіація значно скорочує навантаження на судову систему та робить правосуддя більш доступним для громадян⁷⁰.

Широкий спектр можливостей та переваг медіації у вирішенні спорів (особливо з індивідуальних трудових правовідносин⁷¹), а також успішний досвід її застосування в багатьох країнах світу, стали рушійною силою для прийняття Україною Закону «Про медіацію», що відповідає курсу країни на європейську інтеграцію⁷².

⁶⁸ Гресь Н. М. Угода за результатами медіації у процесі вирішення індивідуального трудового спору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 139–142.

⁶⁹ Єрмоєнко Г. Медіація – альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі, і вовки не голодні. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 5. С. 67–69.

⁷⁰ Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 236 с.

⁷¹ Гресь Н. М. Угода за результатами медіації у процесі вирішення індивідуального трудового спору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 139–142; Дараганова Н. В. Медіація як один з альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 77–83; Дараганова Н. В. Питання застосування в Україні медіації як альтернативного способу вирішення індивідуальних трудових спорів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 178–181.

⁷² Гресь Н. М. Угода за результатами медіації у процесі вирішення індивідуального трудового спору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 139.

Запровадження інституту медіації стало значним кроком уперед для українського суспільства. Поняття «медіація» вже міцно закріпилося в юридичній термінології та широко використовується⁷³. Тобто прийняття Закону України «Про медіацію» обумовлене об'єктивною потребою, яка виникла в українському суспільстві в ефективній процедурі, яка дає можливість суб'єктам права вирішувати спори без звернення до суду. Зазначимо, що названий Закон є так званим рамковим. Поки що прийняття цього Закону не викликало масового поширення в Україні застосування до- чи позасудових примирних процедур. На нашу думку, серед причин недостатнього поширення медіації в Україні є, зокрема, недосконалість, незавершеність законодавчого регулювання цієї процедури, яке ґрунтується на неправильному розумінні правової природи відносин з медіації.

Уважаємо, що для підвищення ефективності процедури медіації та збільшення рівня її застосування на практиці необхідне внесення змін до законодавства з урахуванням правової природи відносин у цій сфері. З огляду на наведене вище, зробимо спробу проаналізувати проблематику визначення правової природи відносин із медіації.

Відповідно до однієї з думок, наведених у юридичній літературі, галузева правова природа медіації визначається як *приватно-правова*.

Для обґрунтування своєї позиції ця група вчених наводить аргумент, що медіатор під час урегулювання спору має статус незалежної особи, а сторони процедури медіації діють на основі *принципу рівності прав*, який передбачено у ч. 1 ст. 4 та у ст. 8 Закону України «Про медіацію».

Так, відповідно до ст. 8, яка має назву «Самовизначення та рівність прав сторін медіації» Закону України «Про медіацію» встановлено, що сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, а також визначають перелік питань,

⁷³ Іванов О. О. Поняття, види та характерні риси медіації як соціально-правового явища. *Морська безпека та оборона*. 2023. № 1. С. 19.

які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації. Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації. Якщо стороною медіації є неповнолітня особа чи особа, цивільна дієздатність якої обмежена, такі особи, відповідно, приймають рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу їхньої дієздатності. Медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації. Зобов'язання медіатора повинні бути однаково стосовно всіх сторін медіації⁷⁴.

Для визначення правової природи відносин з медіації необхідно здійснити аналіз принципів, на яких вони ґрунтуються. Ст. 4–8 Закону України «Про медіацію» нормативно їх закріплюють. Погоджуємося з О. Б. Вербою та С. Є. Федиком у тому, що принципи права – це керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування й розвитку людини та суспільства та визначають зміст і спрямованість правового регулювання⁷⁵.

Принципи права, як пишуть згадані науковці, утворюють своєрідний «фундамент», на якому стоїть «правова споруда». Принципи права є «несучими конструкціями» всієї системи права, всього масиву норм права. Вони пронизують правову матерію, усі процеси, які відбуваються в правовій сфері і так чи інакше пов'язані з правом⁷⁶.

Принципи права є його квінтесенцією, «обличчям»⁷⁷. Норми права повинні створюватися на основі принципів права.

⁷⁴ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2022. № 7. Ст. 51.

⁷⁵ Верба-Сидор О. Б., Федик С. Є. Принципи виконавчого провадження за новими законопроектами № 2507 а та 2506 а. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 21–24.

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Рабінович П. М. *Основи загальної теорії права та держави* : навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів : Край, 2008. 224 с.

Зазначимо, що наведене положення вкрай важливо для здійснення нормотворення, зокрема, у досліджуваній сфері медіації у виконавчому провадженні.

У юридичній літературі виокремлюють такі властивості принципів права: 1) вони у концентрованій формі відображають найбільш важливі і прогресивні сторони економічної, політичної, ідеологічної та моральної сфер суспільного життя. Це так звані правові ідеали, які в «юридичному згустку» відображають закономірності розвитку суспільства і основні соціальні цінності; 2) прямо або опосередковано фіксуються у чинному законодавстві (насамперед у Конституції), зумовлюючи основний зміст підзаконних актів і юридично значущої поведінки людей; 3) мають значну стійкість і системоутворюючі властивості. Вони забезпечують структурну самоорганізацію права і є своєрідною конструкцією, яка об'єднує усі правові явища в єдиний несуперечливий комплекс. Окрім того, будучи своєрідним акумулятором правової інформації, принципи зосереджують у собі досвід правового розвитку попередніх поколінь і системоутворюючі зв'язки з іншими соціальними регуляторами (політикою, мораллю, релігією тощо); 4) відображають своєрідність національної правової системи, її відмінність від інших правових систем сучасності; 5) мають самостійне регулятивне значення, є своєрідним керівним началом для правотворчої, правозастосовної, правоохоронної, інтерпретаційної та іншої юридично значимої діяльності. У механізмі правового впливу вони безпосередньо регулюють певні суспільні відносини⁷⁸.

Найчастіше принципи права слугують відправними ідеями законотворчої діяльності, беручи участь у регулюванні поведінки опосередковано, втілюючись в більш конкретні юридичні норми, але в низці випадків вони здатні безпосередньо регулювати суспільні відносини⁷⁹.

⁷⁸ Верба-Сидор О. Б., Федик С. Є. Принципи виконавчого провадження за новими законопроектами № 2507 а та 2506 а. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 21–24.

⁷⁹ Там само.

Отже, правильне розуміння сутності медіації неможливе без вивчення її принципів⁸⁰. Так у ст. 4 «Принципи медіації» Закону України «Про медіацію» встановлено, що медіація проводиться: за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів: добровільності (ст. 5 Закону України «Про медіацію», яка називається «Добровільність», передбачає, що участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіації⁸¹. Ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту (спору) шляхом проведення медіації. Сторони медіації та медіатор можуть у будь-який момент відмовитися від участі в медіації.

Слід зауважити, що дотримання принципу добровільності медіації та звернення до процедури медіації як досудового порядку врегулювання спорів (угода сторін про застосування процедури медіації). Закон про медіацію та процесуальне законодавство не містять однозначного формулювання, яке б передбачало неможливість прийняття позову до розгляду, якщо сторони визначили договором медіацію як обов'язковий досудовий порядок врегулювання суперечок.

Водночас аналіз зарубіжної практики⁸² застосування медіації в досудовому порядку за згодою сторін показує ефективність та доцільність надання медіативному застереженню обов'язкового характеру, що забезпечується можливістю суду зобов'язати сторони виконати медіативне застереження, а також установленням особливих наслідків невиконання сторонами медіативних застережень, зокрема штрафів, покладання судових витрат на сторону, що ухиляється від виконання медіативного

⁸⁰ Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 86–92.

⁸¹ Апалькова І. С. Окремі аспекти реалізації принципу добровільності в процедурі медіації в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 3. С. 82–92.

⁸² Іщенко О. М. Медіація в кримінальному процесі: зарубіжний досвід та перспективи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 39 (2). С. 126–129; Притика Ю. Д. Правовий режим медіації у законодавчих системах зарубіжних країн. *Економіко-правовий науково-практичний журнал «Малий і середній бізнес»*. 2010. № 3–4. С. 12–16; Цимбалюк В. І. Теоретико-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового забезпечення медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 11. С. 55–60.

застереження⁸³. Таким чином, існує необхідність більш чіткої законодавчої регламентації дій суду в разі, якщо сторони до звернення до суду домовилися про застосування медіації. Водночас необхідне дотримання гарантій конфіденційності самої процедури медіації, установлення меж для суду для дослідження питання дотримання досудового порядку врегулювання спору. У суду при перевірці дотримання досудового порядку врегулювання не повинно виникати питань, що стосуються змісту медіативних зустрічей, дій сторін у ході процедури медіації, за винятком дій сторін, що підтверджують факт та сумлінність дотримання ними досудового порядку врегулювання спору (тобто вимог медіативного обговорення).

Участь сторони в медіації не може вважатися визнанням такою стороною вини, позовних вимог або відмовою від позовних вимог), конфіденційності (ст. 6, яка має назву «Конфіденційність» Закону України «Про медіацію» містяться положення, за якими медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше. Конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації. Якщо медіатор отримав від однієї із сторін конфіденційну інформацію, він може розкрити таку інформацію іншій стороні (сторонам) лише за згодою сторони, яка надала таку інформацію. Особи, зазначені у ч. 1 цієї статті, за розголошення конфіденційної інформації несуть відповідальність, передбачену

⁸³ Карашук К. Л. Застосування медіації у виконавчому провадженні: перспективи для України на основі досвіду зарубіжних країн. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2023. № 1. С. 43–47; Charkoudian L., Walter J. L., Eisenberg D. T. What works in custody mediation? Effectiveness of various mediator behaviors. *Family Court Review*. 2017. № 56 (4). P. 544–571.

законом. У разі пред'явлення стороною медіації вимог до медіатора щодо невиконання чи неналежного виконання ним умов договору про проведення медіації медіатор звільняється від обов'язку збереження конфіденційної інформації в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому разі суд, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги сторони медіації до медіатора або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до конфіденційної інформації та її розголошення.

Медіатор не може бути допитаний як свідок у справі (провадженні) щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до медіації та проведення медіації), нейтральності (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про медіацію» названа «Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора» містить таку норму: під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації) і, незалежності (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про медіацію» передбачено, що під час проведення медіації медіатор повинен бути незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб.

Відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про медіацію» втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, громадських об'єднань, посадових та службових осіб, фізичних осіб під час підготовки та проведення медіації забороняється) та неупередженості медіатора (згідно зі ч. 4 ст. 7 Закону України «Про медіацію» медіатор повинен бути неупередженою особою, яка допомагає сторонам конфлікту (спору) здійснювати комунікацію, досягати порозуміння та проводити переговори. За ч. 5 ст. 7 Закону України «Про медіацію» медіатор має право надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів.

Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про медіацію» медіатор не може: 1) суміщати функцію медіатора з функцією іншого

учасника медіації в одному конфлікті (спорі); 2) надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору); 3) приймати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації; 4) бути представником або захисником будь-якої із сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), у якому він є чи був медіатором), самовизначення (ч.ч. 1–4 ст. 8 «Самовизначення та рівність прав сторін медіації» Закону України «Про медіацію» визначено, що сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації. Сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації. Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації. Якщо стороною медіації є неповнолітня особа, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності. Якщо стороною медіації є особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності та рівності прав сторін медіації (ч. 5 ст. 8 Закону України «Про медіацію» передбачено, що медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації. Зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх сторін медіації). Принципи медіації поширюються на стадію підготовки до медіації⁸⁴.

Неможливо не погодитися із І. С. Альпаковою, яка пише, що добровільність є фундаментальним принципом медіації, який визначає її сутність і гарантує досягнення сторонами найкращого для них рішення, а отже, й виконання угоди, укладеної

⁸⁴ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.

внаслідок медіації. Цей принцип тісно пов'язаний з дотриманням інших принципів медіації, зокрема такими, як активність та самовизначення сторін⁸⁵.

Добровільність процесу медіації ґрунтується на таких ключових началах: відсутності будь-якого тиску на сторони, взаємна згода, самостійність сторін, повага до прав сторін⁸⁶.

Переговори та медіація – це дві альтернативні процедури вирішення спорів, які мають як спільні, так і відмінні риси. До спільних ознак належать: принцип диспозитивності, множинність сторін, конфіденційність, універсальний характер, добровільність виконання домовленостей. Відмінності між переговорами і медіацією полягають у такому: мета, ролі сторін, втручання третьої особи, результат (результатом переговорів, як правило, є компроміс, який може не повністю задовольнити одну або обидві сторони, а результатом медіації є консенсус, який приймається всіма сторонами і повністю задовольняє їхні потреби)⁸⁷.

Уважаємо, що наведена вище позиція авторів щодо виключно приватно-правової природи відносин із медіації є доволі звуженою за змістом, а тому не витримує критики з огляду на таке.

Як відомо, приватне право ґрунтується на принципі координації (узгодження) дій юридично рівних учасників урегульованих відносин, які реалізують власні (приватні) інтереси, і тому є системою їхнього децентралізованого регулювання⁸⁸.

На відміну від приватного, публічне право ґрунтується на принципі субординації (підпорядкування) нерівноправних суб'єктів, діяльність яких пов'язана з реалізацією державних та громадських (публічних) інтересів і тому є системою централізованого регулювання відповідних відносин.

⁸⁵ Апалькова І. С. Окремі аспекти реалізації принципу добровільності в процедурі медіації в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 3. С. 90–91.

⁸⁶ Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 25.

⁸⁷ Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 16–17.

⁸⁸ Чумак О. О. Суб'єктний склад виконавчого провадження. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2014. № 1 (06). С. 222–227.

Отже, як зазначає П. М. Рабінович, до приватного права належать юридичні норми, які регулюють відносини (здебільшого майнові чи особистісні) формально рівних між собою суб'єктів; а до публічного – норми, що регулюють відносини, один із учасників яких має щодо іншого владні повноваження⁸⁹.

Водночас переважна більшість науковців вважає, що правове регулювання певних видів відносин у приватно-правовій сфері є неможливим без застосування норм публічного права. Існування таких відносин породжує виникнення комплексних інститутів та галузей законодавства, що поєднують норми як приватного, так і публічного права.

З урахуванням наведеного погоджуємося з позицією О. Б. Верби, яка, досліджуючи правову природу виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, зазначає, що воно є комплексним міжгалузевим інститутом (за місцем у системі права) та стадією процесу (за місцем у юридичному процесі). Зокрема, виконання рішень у цивільних справах – і добровільне, і примусове – є стадією цивільного процесу⁹⁰. При цьому необхідність застосування засобів публічно-правового регулювання у приватно-правовій сфері може бути зумовлена різними причинами. Так, публічний інтерес у приватно-правовій сфері може виражатися у створенні ефективного правового механізму, який здатний забезпечити рівність у відносинах, де одна сторона є завідомо більш слабкою.

З урахуванням того, що правова держава має виконувати соціальні функції, можна зробити висновок про те, що публічним є також інтерес щодо створення правових механізмів, спрямованих на забезпечення захисту приватних інтересів осіб, які потребують соціального захисту у відносинах

⁸⁹ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів : Край, 2008. С. 145.

⁹⁰ Верба-Сидор О. Б. Співвідношення судового та відомчого контролів за діяльністю приватних виконавців у механізмі забезпечення прав особи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Т. 2 (№ 94). С. 84–98; Верба-Сидор О. Б., Федик С. Є. Принципи виконавчого провадження за новими законопроектами № 2507 а та 2506 а. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 21–24.

з іншими суб'єктами права. Як зазначає П. М. Рабінович, соціальна сутність держави полягає в її здатності задовольняти певні потреби та інтереси домінуючої у суспільстві спільноти, а також усього суспільства⁹¹.

Згідно з положеннями ч. 1 і 2 ст. 6 Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах»⁹² держави мають подбати про можливість для сторін вимагати забезпечення виконання змісту письмової угоди, укладеної в результаті медіації. Виконання змісту угоди може бути забезпечене судом або іншим органом, компетентним у постанові або рішенні чи іншому достовірному інструменті⁹³.

Первинними основами альтернативних процедур урегулювання спорів, зокрема, процедури медіації, є низка конституційних положень. Так, ст. 3 Конституції України задекларовано, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, ст. 55 Конституції України визначено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, ст. 124 Конституції України передбачено, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору⁹⁴.

Як бачимо з наведених вище положень Основного Закону нашої держави, передбачено право кожної особи на так званий державний та інший захист своїх прав і свобод. Закріплення в Конституції прав людини передбачає також і наявність гарантій реалізації таких прав. Тому інститут процедур ADR у вітчизняній правозастосовній практиці містить гарантії реалізації конституційного права на захист прав особи.

⁹¹ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів : Край, 2008. С. 59.

⁹² Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах : Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008.

⁹³ Там само.

⁹⁴ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

З урахуванням конституційних основ права людини на застосування альтернативних процедур вирішення спорів, а саме, процедури медіації, можемо зробити висновок про те, що існує публічна функція щодо створення державою гарантій, які забезпечують реалізацію кожною особою такого права. Так звані недержавні інститути, зокрема інститут медіації, повинні існувати в державно-правовому механізмі захисту прав особи, оскільки держава створює правову основу їхньої діяльності, а також сприяє здійсненню ними правозахисних функцій, зокрема шляхом надання фінансової допомоги.

Аплікуючи слухні положення Ж.-Л. Бержеля, вважаємо, альтернативні способи вирішення спорів, а зокрема і медіація, є *інститутами-механізмами*, організованими сукупностями правил, породжених об'єктивним правом, які утворюють «своєрідні межі, визначені правом для розвитку певного елемента суспільного життя». Серед інститутів, пов'язаних з організацією соціальних відносин, Ж.-Л. Бержель схематично виокремлює механізми захисту⁹⁵. На нашу думку, одним із механізмів захисту і є процедура медіації.

Відносини з медіації мають складну (приватно-публічну) правову природу, а це викликає необхідність їх комплексного законодавчого урегулювання, шляхом внесення до механізму реалізації права особи на вирішення спору шляхом процедури медіації низки державних гарантій.

Станом на сьогодні доводиться констатувати, що чинний Закон України «Про медіацію» містить здебільшого норми приватно-правового характеру та не передбачає наявності публічного елемента в правовому регулюванні. Проблеми на практиці в ході застосування норм Закону України «Про медіацію» виникають зокрема і через невідповідність правової природи відносин із медіації їхній законодавчій регламентації.

Отже, на основі наведених вище міркувань робимо висновок про те, що правова природа відносин із медіації є змішаною, та існує гостра необхідність у їх комплексній законодавчій регламентації. Конкретні пропозиції з удосконалення відповідних норм

⁹⁵ Бержель Ж.-Л. Загальна теорія права. Київ : КНТ, 2021. С. 257–259.

автором цього дослідження буде сформульовано у наступних розділах монографії. Зауважимо, що ці зміни мають бути спрямовані на включення державних гарантій у механізм реалізації права особи на поновлення свого права, коли вона обрала для себе врегулювання спору за допомогою процедури медіації, зокрема, створення норм про можливість примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації. Розроблення механізму виконаності угоди, укладеної за результатами медіації, є запорукою дотримання балансу приватних і публічних інтересів у процедурі медіації, що надасть можливість підвищити її ефективність.

На основі наведеного виокремимо такі основні ознаки медіації:

- існування правового конфлікту (спору) між сторонами на теперішній момент або в майбутньому;
- самостійне врегулювання спору та прийняття рішення сторонами;
- участь посередника в цьому процесі – медіатора, який координує процес переговорів, але не вирішує спір по суті;
- відсутність жорсткої процесуальної форми;
- укладення угоди за результатами медіації, за умови знайдення консенсусу сторонами.

На основі аналізу різних визначень поняття медіації надамо авторське визначення: медіація – це один із видів альтернативних способів вирішення спорів між сторонами, в основі якого – засади добровільності, конфіденційності, самовизначення та рівності прав сторін за посередництвом нейтрального, незалежного, неупередженого медіатора, який здійснює організацію процесу переговорів, проте не ухвалює рішень замість сторін.

1.2. Генеза правового регулювання інституту медіації

Конфлікти, як відомо, є постійним атрибутом життя людей протягом віків, адже взаємодія та боротьба між людьми й соціальними групами є рушійними силами суспільного прогресу. Конфлікт – це спільний досвід людей усіх культур усіх часів.

У різних місцях на Землі в історично більш-менш віддалені часи припинення спору не було покладено лише на розсуд конфліктуючих сторін. Першочерговим завданням людей, які піклуються про безпеку громади, було мирне вирішення конфліктів між її членами. Цієї мети досягалося різними методами.

Історично найперше, очевидно, першим способом урегулювання конфліктів у суспільстві був такий, який нині ми називаємо «силовим», згідно з яким спір вирішувався на користь найсильнішого, того, хто мав фізичну, технічну, фінансову чи іншу перевагу. Такий підхід забезпечував принаймні одній із конфліктуючих сторін швидке досягнення бажаного результату. При цьому вирішення конфлікту з позиції сили руйнувало нормальні взаємини в суспільстві і породжувало напруту та латентні конфлікти, провокувало застосування негуманних, а часом і нечесних способів боротьби.

Як зазначають науковці, у давні часи вирішення спору часто відбувалось за принципом «найсильніший має рацію», який призводив до невинуватого насильства та порушення безпеки у відповідному племені, що змусило в подальшому людство переосмислити підхід до врегулювання конфлікту. На протиположний насильницькому підходу з'явився правовий спосіб примирення конфліктуючих членів громади за посередництвом найбільш авторитетного вождя або колеги старійшин, які, ґрунтуючись на своєму досвіді та соціальних устоях, «розставляли всі крапки над «і» та відновлювали мир, спокій та безпеку в суспільному осередку⁹⁶.

⁹⁶ Гайворонська І. Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів на українських землях. *Юридична Україна*. 2008. № 5. С. 102–106; Гриб А. М. Примирення та відноме правосуддя у правовому житті Київської Русі. *Порівняльно-аналітичне право* : електронне наук. фахове видання. 2013. № 2. С. 19–23; Лукашевич І. М. Медіація в Україні: історико-правові передумови та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 82. Ч. 1. С. 98–102; Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 484 с.; Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний погляд. *Держава та регіони*. 2010. № 2. С. 165–168; Примирні процедури в цивілістичному процесі: теорія і практика (нотаріат, суд, адвокатура, виконавче провадження). Науково-практичний посіб. (Серія «Процесуальні науки») / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Алерта, 2022. 428 с.; Прущак В. Є. Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 90–95.

Отже, як і більшість концепцій, медіація не є революційним винаходом сучасності, а є адаптованою під наші реалії моделлю, яка давно існувала в культурах народів, починаючи з найдавніших часів. Жерці і вожді, старійшини і духовні особи як люди, навчені досвідом, які мають повагу свого народу, застосовували так звану медіацію з метою забезпечення правопорядку та безпеки в племенах, громадах тощо, а в подальшому для врегулювання конфліктів між містами-державами. Термін «медіація» в давнину не застосовували в сучасному його розумінні, його замінювали терміном «посередництво», яке є своєрідним прабатьком медіації. Витоки медіації науковці знаходять уже у фінікійській цивілізації, у якій процвітала морська торгівля. Медіацією як способом урегулювання користувалися і давні юдеї, і африканські країни. І до наших днів у багатьох африканських племенах зберігся інститут народних зборів, у яких конфлікт вирішує шанована персона, яка має довіру племені.

Згодом зі створенням та розвитком держав як основних суб'єктів, які мають забезпечувати управління суспільством, у світовій практиці поширилися юрисдикційні способи вирішення конфліктних ситуацій, які застосовувалися державними органами (переважно судами) для захисту членів суспільства від неправомірного посягання на їхні права та свободи.

Втім, багатовіковий досвід застосування таких форм захисту, на жаль, не дозволив їм досягти такого рівня ефективності, який би відповідав потребам сучасного суспільства, яке потребує оперативного та конструктивного вирішення конфліктів, що виникають.

Я. П. Любченко запропоновано періодизацію еволюції ADR протягом історії людства, підкреслено вплив різних факторів на розвиток цих механізмів вирішення конфліктів. Виокремлено п'ять основних періодів, які характеризуються певними особливостями та тенденціями у вирішенні конфліктів: доісторичний та давній період; середньовіччя; новітня історія; кінець XIX – початок 90-х рр. XX ст.; з початку 90-х рр. XX ст. до теперішнього часу⁹⁷.

⁹⁷ Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. 249 с.

Тобто медіація в сучасному вигляді існує менше ста років. Проте історія медіації, або, ширше, історія дружнього вирішення спорів сягає перших цивілізацій. На думку Т. Серафіна, перші згадки про медіацію належать до IV тис. до н. е. і пов'язані із шумерською цивілізацією⁹⁸. Спори там вирішувалися за допомогою рад, які діяли як суди. Однак перед розглядом справи на раді їх представляли *машкіму*, який виконував функції комісара. До його завдань входило здійснення посередництва між сторонами з метою мирного вирішення спору.

Розвиток медіації на Далекому Сході відбувався під впливом як буддизму, так і вчення Конфуція, який жив у 551–479 рр. до н. е. Медіація має дуже давню традицію в азіатських країнах, де культура та релігія приділяють значну увагу пошуку згоди, рівноваги та гармонії в соціальних відносинах. Медіація вже давно практикувалася в Китаї, Індії, Шрі-Ланці, Таїланді, Непалі, Тибеті та Японії. Важливу роль у вирішенні конфліктів за допомогою посередництва відігравала буддійська чернеча громада.

Динамічні соціально-економічні зміни, що відбувалися в цьому регіоні, повністю змінили контекст медіації, але вона все ще відіграє там дуже важливу роль. Культурні основи медіації, які сягають далекої історії, залишаються цінними і сьогодні.

У Китаї дружнє вирішення конфліктів зародилося приблизно 2500 років тому. Судова тяганина порушувала принципи конфуціанської етики, оскільки демонструвала відсутність добрих стосунків із громадою. Важливим було також те, що благо громади було більш цінним, ніж індивідуальні інтереси особи. Страх втратити гарний імідж також був важливим, а заподіяти те ж саме іншій людині вважалося порушенням соціальних норм. У родинних стосунках конфуціанство приписувало повагу молодих до старших, взаємну доброзичливість і готовність прийти на допомогу у важкій ситуації.

⁹⁸ Serafin T., *Geneza instytucji mediacji*, w: Arkuszewska A. M., Plis J. (red. nauk.). *Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014. 224 s.

Вирішення конфлікту базувалося на трьох основних припущеннях. По-перше, стосунки всередині клану були ціннішими за індивідуальні права та вимоги. По-друге, застосовні етичні принципи були важливішими за матеріальні блага. Відповідно до цих правил заможні члени клану повинні підтримувати бідних, а сильні мають підтримувати слабких. Людина, яка відмовляється від власних інтересів, щоб припинити суперечку в родині чи місцевій громаді, високо цінувалася. Проте протилежне ставлення та небажання надати допомогу засуджувалися. По-третє, стан повної гармонії був бажаним образом сімейного та суспільного життя.

Згідно з етикою Конфуція, людина повинна уникати передачі справ до суду, оскільки це свідчить про погані стосунки особи з суспільством. Судовий процес було розцінено як порушення чинних етичних принципів. Це була протилежність гармонії в міжособистісних стосунках. Багато сімей запровадили внутрішні заборони на ведення судових справ для захисту доброго імені сім'ї. Наведені принципи були поширені в громаді та серед чиновників. Останній намагався досягти мирової угоди до порушення судового провадження, таким чином опікуючись стосунками між конфліктуючими сторонами. Не менш важливим елементом, що вплинув на розвиток медіації в Стародавньому Китаї, був страх втрати обличчя, який асоціювався з втратою поваги та гідності. Втрата обличчя іншої людини розглядалася як порушення суспільних норм, бо це викликало почуття глибокого приниження. Медіація, яку проводили довірені особи із суспільних еліт, берегла учасників від втрати репутації.

Документи підтверджують, що медіацію застосовували в Китаї з найдавніших часів, за часів династій Тан (618–907 рр.), Сун (960–1127 рр.), Мін (1368–1644 рр.) і Цін (1644–1911 рр.).

За часів династії Мін у кожному селі мала бути побудована спеціальна будівля *шеньмін*, що означало пояснення аргументів. Ця будівля мала слугувати місцем зборів старост села, які виступали посередниками в більшості спорів між мешканцями.

За часів династії Цін процедура вирішення конфлікту включала три етапи, під час яких могла мати місце медіація.

Перший – спроба домовитися між сторонами перед тим, як передати справу чиновнику. За допомогою зазвичай зверталися до глави сім'ї чи найголовнішої особи в селі. Багато справ закінчувалися примирною угодою. Другий варіант полягав у тому, щоб сторони були направлені на медіацію посадовою особою, до якої було подано справу. Таку медіацію проводив також сільський староста або глава родини. Ця процедура застосовувалася у випадках незначних конфліктів у громаді. Третій варіант, призначений для справ більшої складності, а також для тих, що не закінчувалися угодою всередині села, полягав у медіації, яку проводив сам чиновник.

Описана система спрямовувала сторони спору шукати рішення за допомогою медіації. Дослідження показують, що медіація була кращим, але не єдиним способом вирішення конфліктів. Якщо спір неможливо було вирішити шляхом медіації, сторони могли звернутися до суду.

Сучасний розвиток медіації в Китаї тісно пов'язаний з панівною там політичною системою. Задовго до виступів республіканських і комуністичних революціонерів система конфуціанської філософії переживала серйозну кризу, а суспільство зазнавало швидких і глибоких змін. У другій половині XIX ст. в Китаї відбулося багато соціальних потрясінь, зокрема: від громадянської війни, яка забрала 30 мільйонів життів, до чотирьох наступних повстань. Економічна криза і падіння останньої династії Цин (1644–1911 рр.) погіршили становище, особливо на півночі країни. Зубожіння населення торкнулося всіх соціальних верств, багато сімей голодували, а члени місцевих еліт були змушені покинути свої громади.

Проте лише дві революції (республіканська 1911 р. та комуністична 1949 р.) мали вирішальний вплив на зміну способів вирішення конфліктів. Традиційні методи вирішення спорів, шляхом медіації, яку проводили члени еліти, яким довіряло населення, – голови сімей, сіл або чиновники – повністю суперечили ідеям тоталітарної комуністичної держави. Революція викликала значні зміни в суспільній структурі.

Було створено нові установи для проведення медіації – народні комісії медіації. Дослідники стверджують, що ці комісії не могли виконувати свої функції, оскільки їм не довіряли, а вони не мали достатньої компетенції. Більш того, вони сприймалися як інструмент контролю тоталітарної держави.

Нові медіатори не могли допомагати сторонам і майже кожную справу направили безпосередньо до суду. Спроба замінити традиційну систему вирішення конфліктів на основі медіації, яку проводили досвідчені високоповажні довірені люди, на медіацію, яку проводили некомпетентні особи, віддані комуністичній владі, закінчилася провалом. Китайці уникали викладати проблеми «медіаторам», тому що вони, маючи політичне заангажування, не могли виконати покладене на них завдання.

Соціально-економічний статус сторін є вирішальним фактором у виборі форми вирішення конфлікту в сучасному Китаї. Вищі класи, як і в інших країнах світу, уникають судових розглядів, зокрема через бажання зберегти спір у таємниці.

Існують також великі відмінності між переважно сільськими районами країни і містами. Медіацією користуються насамперед заможніші мешканці міст, тоді як жителі села та бідніші робітничі верстви вирішують конфлікти в судовому порядку.

Згідно з офіційною статистикою, у Китаї 950 тис. медіаційних комісій та приблизно 6 мільйонів медіаторів⁹⁹. Майбутнє медіації в Китаї значною мірою залежатиме від напряму та швидкості економічних, політичних і соціальних змін у країні.

Найдавніша письмова інформація про медіацію в Японії датується 894 р. Вона стосувалася конфліктів між впливовими родинами. Японці дуже цінують соціальну гармонію і дбають про те, щоб її не порушувати. Із самого початку своєї історії вони намагалися уникати судових розглядів, до яких ставилися як до останнього засобу. Це ставлення має свої джерела в буддійській релігії та конфуціанській думці. Спосіб забезпечення злагоди між людьми полягав у вирішенні конфліктів за допомогою медіації.

⁹⁹ Mediacje: Teoria i praktyka. red. nauk. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek. 3 wydanie rozszerzone. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018. 549 s.

Під час династії Асікага (1336–1600 рр.) монахи виступали медіаторами в конфліктах між городянами, а також між купцями і самураями.

У той час гільдії також відігравали важливу роль у вирішенні конфліктів між членами гільдії та клієнтами. Під час сьогунату Токугава (1603–1868 рр.) були розроблені нові методи медіації для вирішення конфліктів під час неформальних зустрічей.

Японці охоче використовували медіацію, зокрема через те, що поїздка до суду була важкою, дорогою та тривалою. Крім того, відповідно до конфуціанської етики, прийнятої також і в Японії, кожна спільнота повинна мати можливість вирішувати конфлікти самостійно і забезпечувати гармонію у стосунках між людьми. Суди мали надавати сторонам виняткову можливість, коли методи, які вважалися відповідними для вирішення спору, виявлялися неієвими. Медіація дозволяла зрозуміти іншу сторону та відкривала ширші перспективи можливих рішень. Медіатор вирішував складні ситуації та підкреслював позитивні сторони конфлікту, намагаючись створити потрібну атмосферу для переговорів.

Також сьогодні в Японії головною метою конфліктуючих сторін є подолання суперечки мирним шляхом. Подання позовів у суді може навіть розглядатися як визнання особистої невдачі. Конфлікт в японській культурі сприймається насамперед як порушення гармонії між його учасниками, тому саме від них очікують відновлення рівноваги. Одне з відомих японських прислів'їв гласить, що в будь-якій сварці відповідальність завжди несуть обидві сторони. В Японії також дуже важлива честь. Боячись її втратити, сторони шукають можливості домовитись і намагаються уникнути руйнівної боротьби. Все це означає, що японці часто використовують медіацію, завдяки якій в конфліктній ситуації вдається відновити гармонію, уникнути суду і зберегти обличчя.

Країни Близького Сходу та Індії відіграли свою роль у розвитку медіації. Посередництво та примирення розвивалося і в культурах семітських народів. Пастирські громади Близького

Сходу вирішували проблеми за допомогою рад старійшин, на яких обговорювалися племінні й міжплемінні конфлікти та вирішувалися шляхом посередництва. У містах були посадові особи, які спеціалізувалися на тлумаченні та застосуванні права. Посадова особа під назвою *каді* здійснювала як судові, так і посередницькі функції. Рабини в єврейських громадах діяли як посередники і як судді у спорах, що виникали в їхніх громадах. У багатьох містах єврейські громади не мали іншого варіанту для вирішення спорів. Тому в місцях, де існувала єврейська діаспора, рабинські суди допомагали зберегти культурну ідентичність, одночасно надаючи можливості для вирішення спорів.

Індія також відіграла вагомую роль у розвитку методів дружнього вирішення спорів. В індуїстських селах існувала система правосуддя *панчаят*, у якій п'ять членів ради, які виконували адміністративні функції та займалися питаннями, пов'язаними із загальними благами, також займалися вирішенням конфліктів, діючи як посередники або арбітри.

Грецькі та римські корені медіації сягають давніх часів. У європейській культурі, за словами С. Кордасевича¹⁰⁰, практика посередництва збереглася в документах від IX ст. до н. е. Європейські джерела щодо мирного вирішення спорів походять зі стародавньої Греції та римського права. Згадуються арбітри, інститут арбітражу та мирне врегулювання спорів.

У Стародавній Греції зародки філософсько-правових концепцій медіації простежуються в доробку Платона та Арістотеля. У Стародавній Греції також існував інститут арбітра, який виконував на той час роль посередника. Добровільно ним міг стати громадянин Греції старше 60 років. Суддю обирали сторони, і його завданням було досягти мирової угоди. Якщо цього не вдавалося досягти, справа передавалася на розгляд суду присяжних (грец. *hela*).

У Стародавньому Римі найдавнішим і найпоширенішим способом мирного вирішення спорів був арбітраж. Другим методом

¹⁰⁰ Kordasiewicz S., *Historyczna i międzynarodowa perspektywa mediacji. Mediacje, teoria i praktyka*, red. Gmurzyńska E., Morek R., Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009. 549 s.

було посередництво. За часів правління імператора Діоклетіана, тобто на рубежі III–IV ст., державне судочинство було повністю замінено арбітражем, хоча цей експеримент тривав недовго. Процедури медіації в основному базувалися на звичаях, але із часом вони були врегульовані в VI ст. за Дигестами Юстиніана.

У Єгипті в VI ст. в частині Візантійської імперії практикувалися також мирні способи вирішення спорів. Угоди сторін були написані на дуже міцних згортках папірусу, завдяки чому до наших днів збереглися численні документи, що дозволяють простежити історію конфліктів понад 1500 років тому¹⁰¹. На підставі цих унікальних джерел можна зробити висновок, що більшість конфліктів, які виникають у тодішньому суспільстві, вирішувалася поза судами.

У розглянутий період існувало як мінімум два способи мирного вирішення спорів. Один із них, названий греко-латинським терміном “*compromisson*”, був схожий за своєю суттю на сучасний арбітраж. Цей метод передбачав підписання угоди, у якій сторони погоджувалися виконувати рішення обраного арбітра.

Другий, іменований як “*mesiteia*”, полягав в укладанні угоди (у пам'ятках права іменується “*dialysis*”), за участі т. зв. хороших друзів чи почесних громадян (історичний аналог теперішньої медіації). Значна частина збережених угод стосувалася сімейних справ, які за мирного вирішення не руйнували стосунків. Угоди закріплювалися присягою або зобов'язанням заплатити в тому випадку, якщо справа, незважаючи на мирову угоду, буде передана до суду. Ціна зобов'язання могла бути в рази вищою за ціну спору.

Два типи так званих примирних угод (*compromisson* і *dialysis*) не означають, що процедури вирішення конфлікту були чітко розмежовані. Імовірно, вони набували індивідуального характеру, залежно від обставин конкретної справи та волі самих зацікавлених сторін. Також можна було досягти мирової угоди за допомогою арбітра, також у разі прямого зобов'язання виконати арбітражне рішення (*compromisson*). Тоді рішення арбітра

¹⁰¹ Mediacje: Teoria i praktyka. red. nauk. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek. 3 wydanie rozszerzone. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018. S. 40–41.

лише підтвердить угоду, укладену між сторонами. А в документах, які називаються *dialysis*, указуючи на примирну роль третього суб'єкта, провадження на практиці могло бути близьким до арбітражу або мати риси, типові для т. зв. оцінної медіації. Спір міг бути вирішений і третіми особами. Так можна інтерпретувати заяви сторін про те, що вирішення спору було здійснено або узгоджується з рішенням, представленим медіаторами. Два типи угод (*compromission* і *dialysis*) не означають, що процедури вирішення конфлікту були чітко процедурно розмежовані. Причини популярності цих методів, як і у випадку Японії, можна знайти у високих витратах, пов'язаних, серед іншого, зі зверненням до суду за умов, що були в ті часи.

Арбітрами або медіаторами були люди, яких називали «друзі», «добрі люди» або «почесні громадяни». При виборі особи, яка допоможе вирішити спір, важливою була повага, якою вона користується в місцевій громаді. Інколи посередництвом займалися офіційні особи, які користувалися авторитетом і довірою. Посередниками могли бути і правознавці, схоластики, про що, наприклад, свідчать збережені документи щодо суперечки між представниками церкви.

Переважає більшість збережених до сьогодні письмових пам'яток права (угод) стосується сімейних справ, а також поділу спадщини. Такі випадки, завдяки тісним і тривалим відносинам між сторонами (сімейні, родинні відносини), спонукали до пошуку рішень у дружній спосіб. Угоди часто стосувалися успадкованих земель сільськогосподарського призначення. У цьому випадку вкрай важливим було швидке завершення спору. Це дозволяло своєчасно підготувати землю до обробітку і не призводило до втрати врожаю в певному році через триваючий конфлікт. На думку деяких дослідників, угода про поділ спадкового майна, крім поховання, могла бути елементом обряду після смерті людини. Окрім сімейних справ, за допомогою медіації вирішували також конфлікти між сусідами та бізнес-партнерами. Також було укладено угоди з інших питань, зокрема: спорів щодо майнових прав або

невеликих злочинів. Угоди завжди мали обов'язковий характер і містили гарантії щодо їх виконання. Зокрема, передбачали обов'язок сплати високих штрафів у разі невиконання умов угоди за результатами медіації.

Наведемо аналіз змісту однієї з найкраще збережених і найбільш широких тодішніх угод, укладених за результатами медіації, за участю «добрих друзів» (медіаторів)¹⁰². Спір стосувався права власності на нерухоме майно, швидше за все, на виноградник, розташований поблизу села Афродіта у Верхньому Єгипті. Правова ситуація сторін була дуже складною. На майно встановлено арешт в забезпечення раніше наданого кредиту. Проте конфлікт виник лише в наступному поколінні, між спадкоємцями позикодавця та новими власниками успадкованої землі, яка тим часом була продана. Описана угода була укладена близько 537 р. Професійний писар написав її текст на сувої папірусу шириною 30 см і довжиною 180 см. Зі змісту угоди Аврелія Нікантінія з Аврелієм Фебамоном і його дружиною Аврелією Анастасією, яких представляв Апполос, досягли згоди в будівлі суду, але до того, як справу було розпочато та розглянуто. Швидше за все, сторони розглядали питання про передачу спору до суду, але відмовилися перед першим слуханням¹⁰³.

Угода має форму розлогої заяви однієї зі сторін, Нікантініуса. У першій частині документа коротко викладено факти щодо предмета спору. Потім Нікантініус розповідає, як було досягнуто угоди за результатами медіації:

«Нарешті, після тривалого періоду судової тяганини, під час якої сторони вжили багато дій одна проти одної та сказали багато слів, перш ніж справа дійшла до суду, хороші друзі стали посередниками між нами». Про це свідчить зміст документа, що спосіб вирішення конфлікту походив безпосередньо від третіх осіб. Сума, належна Нікантініусові, яка кілька разів описується в документі як «згідно з рішенням третіх

¹⁰² Mediacje: Teoria i praktyka. red. nauk. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek. 3 wydanie rozszerzone. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018. S. 42.

¹⁰³ Ibid. S. 43.

сторін», становила «7 золотих солідів, кожен без двох каратів, відповідно до стандартів золотих майстрів із села Афродіта, і 20 мір зерна».

Документ був підготовлений після досягнення консенсусу, відмови від подання скарг до суду в майбутньому. Обидві сторони залишилися задоволені позасудовим врегулюванням спору: *«Тому що це [сплата певної суми] було страчено, і ми обидва, Нікантінус і Апполлос, задоволені цим, з цієї причини та згідно з рішенням наших друзів, які нас мирили, я продовжив писати цю письмову угоду, у якій я, Нікантінус, заявляю про власну вільну волю та вибір, зі щирими намірами, повністю поінформований, без обману, погроз чи примусу».*

Далі в документі Нікантінус підтверджує отримання грошей і відмовляється від усіх претензій (нинішніх і майбутніх, судових і позасудових, матеріальних і особистих) щодо спірного майна, підтверджує повне право власності іншої сторони. Нікантінус також підкреслює, що з усіх спірних питань досягнуто згоди.

Одним з елементів забезпечення виконання вищезазначених положень є присяга іменем Святої Трійці та переможного імператора Юстиніана. Однак угода закінчується не присягою, а зобов'язанням сплатити високий штраф у разі порушення її положень, що зазвичай зустрічається в подібних документах. За спробу розпочати судове провадження всупереч угоді сторони передбачили зобов'язання сплатити 24 соліди. Це більш ніж у три рази перевищує суму, яку Нікантінус отримав, коли він відмовився від своїх вимог. Вимога про сплату штрафу, що впливає з угоди, забезпечена заставою всіх активів Нікантінуса. Документ підписано Нікантінусом і сімома свідками, серед яких, можливо, були добрі друзі сторін.

На підставі збереженого документа важко однозначно оцінити характер участі третіх осіб у вирішенні спору. Деякі формулювання вказують на те, що використовувана процедура була подібна до арбітражу. З іншого боку, документ має форму угоди між сторонами, укладеної добровільно і лише згідно з рішенням

друзів, які беруть участь у примиренні сторін. Тут є елементи як сучасної медіації, так і арбітражу¹⁰⁴.

У багатьох так званих угодах за результатами медіації тих часів сторони використовують термінологію, взяту з судового розгляду, коли описують дії нейтральної третьої сторони (медіатора). Користуючись сучасними категоріями, ми можемо сказати, що в доступних нам документах цього періоду ми зустрічаємо арбітрів, які діють як посередники, а не медіаторів, які діють як арбітри.

Багата папірологічна документація доводить широке використання позасудових методів вирішення спорів у Єгипті в VI ст. Сторони віддали перевагу використанню конкретних форм вирішення конфлікту, а суди були, очевидно, менш привабливою альтернативою.

Причини популярності процедур, подібних до сучасного арбітражу та медіації, можна знайти в складності судових процедур та їх дуже високій вартості, яка також включає значні витрати, пов'язані з необхідністю звернення до суду. У збережених угодах вибір форми вирішення конфлікту прямо мотивований труднощами, пов'язаними зі судовим розглядом, у якому, окрім ризику програшу спору, сторони несли дуже високі витрати.

Однак, перш за все, завдяки допомозі нейтральної третьої сторони можна було отримати швидше й дешевше вирішення спору, часто також досягаючи більш задовільних результатів, ніж у випадку судового розгляду.

Походження терміна «медіація» має неоднозначну історію. Стародавні цивілізації Риму та Греції цікаві в контексті медіації ще з однієї причини. Багато важливих термінів, які використовувалися в європейській цивілізації, походять від мов цих цивілізацій – латинської та давньогрецької. Це також стосується терміна «медіація». Це слово походить від грецького терміна “*medos*”, що означає посередник, нейтральний, не належний до жодної зі сторін, а також з латинського “*mediatio*”, що означає

¹⁰⁴ Mediacje: Teoria i praktyka. red. nauk. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek. 3 wydanie rozszerzone. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018. S. 44.

посередництво, і “*mediare*”, що означає бути посередині або бути посередником у суперечці.

У Середні віки у Європі, де домінувало християнство, католицьке та православне духовенство взяло на себе роль посередників, і їхня роль пов’язувалася з Христом, який вважався верховним посередником.

Практика медіації в Європі відображена в документах, написаних у IX ст. У ранніх джерелах медіація іменується “*mediatio*”, а особа, яка її проводить, – “*mediator*” або жіночого роду “*mediatrix*”. Більшість документів, що підтверджують застосування медіації, стосуються політичних конфліктів, які в історії Європи довгий час були безпосередньо пов’язані з конфліктами між правлячими династіями чи аристократичними родинами. Тому мир політичного характеру часто асоціювався з миром у конкретній королівській родині.

Найпершим збереженим свідченням вирішення конфлікту за допомогою медіації є конфлікт у династії Каролінгів між спадкоємцями Карла Великого, у якому король Людовик Німецький (843–876 рр.) здійснював медіацію і називав себе *privates mediator*.

Церква відіграла важливу роль у вирішенні політичних конфліктів за допомогою медіації, що також пов’язано зі задокументованим розмежуванням між судовим провадженням, арбітражним провадженням і медіацією, що датується 1339 р. З листа папи Бенедикта XII (1334–1342 рр.) ми дізнаємося, що його попросили король Англії Едуард III і король Франції Філіп VI допомогти їм вирішити їхню суперечку «позасудовим шляхом» (*extrajudicialiter*), і «не як суддя [*judex*] або як арбітр [*arbitrator*], а як посередник [*mediator*] і спільний друг обох сторін».

Папа як посередник не мав можливості ухвалити судові рішення, що підкреслюється характеристикою цього способу вирішення спору як позасудового (*extrajudicialiter*). Сторони чітко просили, щоб папські легати не займали конкретну позицію з цього приводу і не виносили обов’язкових рішень, але як «друзі» обох сторін і посередники допомогли знайти рішення, прийнятне для кожного з правителів. Однак до кінця XVI ст.

домінуючим способом вирішення міжнародних спорів був арбітраж, ведення якого часто доручалося папству.

Значна зміна в цьому плані відбулася на початку наступного століття. Медіація стала основною формою вирішення міжнародних конфліктів і прийшла на зміну арбітражу. Із середини XVII ст. багато угод було укладено за результатами медіації за участю третіх сторін. Прикладом тут є Вестфальський мир, укладений у 1648 р. У преамбулі угоди згадується Альвізе Контаріні, посланець і сенатор від Венеції, чия п'ятирічна робота як посередника дозволила нарешті укласти мир.

У межах політичної медіації важливими були численні угоди, укладені між громадою та владою. Наприклад, у квітні 1347 р., під час триваючого конфлікту між патриціатом і населенням Генуї, міланський купець Лукіно Вісконті був призначений медіатором між сторонами.

В історичних джерелах неодноразово згадується про мирне вирішення конфліктів між правителем і його підданими в історії Англії, наприклад, про медіацію, проведену королівськими лордами в 1413 р. (*“These Royal lordes ben menes and medyatours bytwene the king and his people”*) або про медіацію, проведену в 1837 р. Беконом між його другом графом Ессекс та королевою (*“Bacon attempted to mediate between his friend (the Earl of Essex) and the Queen”*).

В Європі медіація також використовувалася в господарських спорах.

В італійських портах і на ринках діяли професійні медіатори, яким платило місто (*“mediatore professionale”*), приватні медіатори (*“mediatore occasionale”*) і медіатори вузької спеціалізації – з господарських спорів (*“mediatore del mercato e del porto”*).

Фернандо Пултон повідомляє про правову норму 1577 р., яка передбачала участь двох медіаторів з Англії, Ломбардії та Німеччини для вирішення спорів між продавцями і покупцями (*“Two English men, two of Lombardie and two of Almagine shall chosen to be Mediators of questions between sellers and buiers”*)¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Mediacje: Teoria i praktyka. red. nauk. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek. 3 wydanie rozszerzone. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018. S. 50.

Отже, як наведено вище, медіацію застосовували в юдейській, християнській, індуїстській, буддійській, конфуціанській та ісламській культурах. Основні принципи медіації, ймовірно, були вперше записані в XVII ст. У XVII і XVIII ст.ст. у Європі були написані перші наукові трактати про медіацію та роль медіатора.

Професійні, приватні та спеціалізовані медіатори з вирішення спорів зробили великий внесок у вирішення господарських спорів, зокрема: між продавцями і покупцями в італійських портах і на ринках.

Розвиток медіації в Північній Америці відбувався поступово. Полубовні методи вирішення спорів прийшли до США і Канади з пуританами, квакерами, єврейськими і китайськими громадами. У той же час корінні американці застосовували деякі форми досягнення консенсусу.

Сучасні форми альтернативного вирішення спорів зародилися в Англії, звідки разом з іншими елементами правової культури були перенесені до США. Саме на цих полікультурних засадах була створена сучасна медіація, найбільшого розвитку яка отримала в США.

У 1940-х роках медіація застосувалася переважно щодо питань працевлаштування. Найперші інституціоналізовані медіації було утворено у сфері захисту трудових прав працівників. У 1947 р., трансформувавши попередні інституції, при Департаменті праці було створено Федеральну службу медіації та примирення (*Federal Mediation and Conciliation Service*). Очікувалося, що домовленості між працівниками та роботодавцями за допомогою медіаторів обмежать шкідливі наслідки страйків, завдяки чому зростуть безпека праці та продуктивність. Зразком для подібних державних рішень був федеральний уряд.

1960-ті та 1970-ті роки стали проривом у розвитку медіації, що фінансувалася державою, і більше не обмежувалася лише справами про захист трудових прав працівників.

На основі Закону про громадянські права (*Civil Rights Act*) 1964 р. було створено дві важливі інституції, які значно сприяли розвитку медіації.

Першою з них була CRS (*Community Relations Service*), яка була створена при Міністерстві юстиції. Її завданням було проведення медіації в місцевих громадах у сфері конфліктів щодо дискримінації за кольором шкіри, расою чи національністю.

На основі цього ж законодавчого акта також була створена ЕЕОС (*Equal Employment Opportunity Commission*), яка досліджувала практику дискримінації на робочому місці. Справи, які розглядала ЕЕОС, передавали на медіацію.

Паралельно з діяльністю уряду у сфері протидії дискримінації розроблялися програми популяризації медіації в місцевих громадах.

З початку 1960-х років федеральний уряд фінансував діяльність т. зв. НІС (*Neighborhood Justice Centres*), завданням яких було проведення безоплатних або недорогих медіацій для мешканців.

Існує дві теорії щодо причин розвитку медіації в США.

Перша концепція вбачає першоджерело розвитку медіації в кризі судової системи. Медіація була відповіддю на потреби суспільства у швидкому, дешевому та ефективному вирішенні конфліктів.

Друга теорія наголошує на припущенні, яке лежить в основі запровадження медіації, що завдяки цій процедурі громадяни отримують більший доступ до правосуддя. Медіація дозволяє вирішувати конфлікти поза дорогими та тривалими процедурами судочинства.

Залучення адвокатів і суддів було дуже важливим для розвитку медіації в США. До того, як медіація була введена в загальну судову систему законами штатів, судді запустили пілотні програми медіації в деяких судах. Першими медіаторами часто були юристи, які виконували свою роботу на волонтерських засадах. У 1976 р. на Паундській конференції професор Френк Сандерс представив концепцію реформування судової системи, згідно з якою справи, передані до суду, можуть вирішуватися не тільки ухваленням рішення під час судового розгляду, а також шляхом використання альтернативних методів вирішення конфлікту (концепція “*multidoor courthouse*”).

У 1980-х роках медіація набула подальшого розвитку. Про це свідчить кількість наукових публікацій. Велике значення мали заходи, проведені в межах Гарвардської переговорної програми. Американські юридичні школи почали інтенсивне викладання ADR, що призвело до створення галузевих журналів, які все ще актуальні сьогодні.

У 1990-х роках медіація у США досягла справжнього розквіту. У 1995 р. було опубліковано перше видання Довідника з медіаційних послуг (*Dispute Resolution Directory*), що містив понад 2000 сторінок описів та адрес організацій, що надають послуги медіації.

Нині медіація у США проводиться практично в усіх справах і в усіх судах. Успіх медіації в США став моделлю для запровадження програм медіації в інших країнах, зокрема для розвитку медіації в Європі.

Розвиток альтернативних способів вирішення спорів, зокрема, медіації, можна розглядати як реакцію на неефективність традиційної судової системи. Зміни, які відбулися в Сполучених Штатах у ХХ ст., показали, що, крім судів, існують різні альтернативні методи вирішення спорів, з особливим наголосом на медіації, які є реальною відповіддю на проблеми, пов'язані з недоліками традиційних способи вирішення спорів через загальні суди.

Сучасна Європа порівняно пізно помітила переваги альтернативних методів вирішення спорів. Спонукувані успіхом Сполучених Штатів у цьому питанні, європейські держави почали вживати певних дій, спрямованих на сприяння розвитку дружніх методів вирішення спорів.

Інтерес до медіації в Європі щороку значно зростає. І Рада Європи, і Європейський Союз визнають переваги цієї форми вирішення конфліктів. Усе вказує на те, що розвиток медіації залежатиме від двох еквівалентних факторів:

- 1) інституційної підтримки та правових норм в окремих країнах;
- 2) віри в медіацію серед самих клієнтів, їхніх адвокатів і суддів.

Явищем, характерним для початкового періоду розвитку медіації в Європі, є порівняно низький інтерес з боку клієнтів до цього нового способу вирішення спорів. Імовірно, така ситуація пов'язана з низькою доступністю інформації про медіацію та сумнівами, які іноді виникають в адвокатів або суддів.

Досвід США показує, що пілотні програми в судах багатьох європейських країн корисні в популяризації медіації. Сприяння медіації потребує багатьох різноманітних заходів і не повинно обмежуватися лише пілотними програмами.

Прикладом, вартим наслідування, для популяризації медіації є ініціатива британського уряду, який у 2001 р. зобов'язав усі державні установи намагатися вирішувати спори за допомогою ADR перед поданням позову до суду.

Також серед основних факторів, який має вплив на розвиток медіації в Європі, є час. В Америці популяризація ADR була поступовим і тривалим процесом. Необхідно кілька десятків років, щоб медіація знайшла своє постійне місце в європейській правовій культурі, у процесі навчання майбутніх юристів і, перш за все, в обізнаності потенційних клієнтів, їхніх адвокатів та суддів. Скептицизм, який іноді з'являється в Європі щодо медіації, здається передчасним. Ідея медіації повільно поширюється. Про це свідчить кількість новостворених організацій, які популяризують медіацію, запускані пілотні й освітні програми, зростаючий інтерес з боку клієнтів. Проводяться науково-практичні заходи, спрямовані на популяризацію медіації на внутрішньо-державному та загальноєвропейському рівнях.

Першими документами ООН у сфері медіації є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 40/33 (Пекінські правила) від 29.11.1985¹⁰⁶ та Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 40/34 «Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою» від 29.11.1985¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 40/34 «Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою» (Пекінські правила) від 29.11.1985.

¹⁰⁷ Там само.

Серед документів комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), якими закріплено стандарти медіації, є такі: Погоджувальний регламент ЮНСІТРАЛ від 04.12.1980¹⁰⁸ та Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19.11.2002 «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру»¹⁰⁹.

Тут варто згадати численні рекомендації Ради Європи щодо медіації. Хоча рекомендації не є прямим джерелом права, на їх основі держави-члени зобов'язуються запровадити відповідні положення у внутрішнє законодавство.

У 1998 р. Рада Європи першою прийняла рекомендацію щодо сімейної медіації¹¹⁰, визнавши її належним методом вирішення такого роду спорів. Рада наголосила на позитивних ефектах медіації з точки зору покращення комунікації між сторонами в довгострокових стосунках, забезпечення особистих контактів між батьками і дітьми та швидкості вирішення спору.

У 1999 р. Рада Європи ухвалила рекомендацію щодо медіації в кримінальних справах¹¹¹, і в 2001 р. – щодо ADR у справах приватних осіб та адміністративних справах¹¹².

Ще одним важливим кроком у розвитку медіації в Європі стало прийняття у 2002 р. рекомендації щодо медіації в цивільних справах¹¹³. Ця рекомендація містить перше визначення медіації та її основних принципів, таких як неупередженість, незалежність і конфіденційність.

¹⁰⁸ Погоджувальний регламент ЮНСІТРАЛ від 04.12.1980.

¹⁰⁹ Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19.11.2002 «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру».

¹¹⁰ Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 р.

¹¹¹ Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державами-членам щодо медіації в кримінальних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 679 засіданні заступників міністрів 15 вересня 1999 р.

¹¹² Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 р.

¹¹³ Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 р.

Прийняття вищезазначених рекомендацій свідчить про велику участь Ради Європи в популяризації медіації. Гармонізація правил щодо цієї процедури є одним із пріоритетів Ради та визначає напрям роботи для держав-членів. Основним мотивом діяльності Ради Європи є переконання, що створення альтернативних, позасудових процедур є важливим для гарантування кращого доступу до правосуддя.

Політика Європейського Союзу також відіграє важливу роль у розвитку медіації в Європі. Першим значним кроком стала публікація Європейською комісією зеленої книги у 2002 р. з метою відкрити для громадського обговорення питання, пов'язані з формою ADR в Європі. Результатом цього стала подальша робота Комісії, наслідком якої стало прийняття Європейського кодексу поведінки медіаторів¹¹⁴ у 2004 р. Мета цього неофіційного документа – висловити підтримку ЄС для розвитку медіації та зміцнення довіри до медіаторів шляхом визначення правил, які гарантують медіацію високого рівня. Кодекс визначає компетенцію медіатора, незалежність, нейтральність та неупередженість медіатора, конфіденційність і добровільність медіації.

Ще одним проявом інтересу ЄС до медіації є Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради про певні аспекти медіації в цивільних і комерційних справах, прийнята 21 травня 2008 р.¹¹⁵ Метою цієї директиви є «полегшення доступу до альтернативних способів вирішення спорів та сприяння дружньому вирішенню спорів шляхом заохочення використання медіації та забезпечення збалансованого співвідношення між медіацією та судовим розглядом» (ст. 1). Директива стосується лише транскордонних спорів. Регламент ЄС не визначає кваліфікаційних стандартів для медіаторів, але зобов'язує держави-члени всіма засобами підтримувати механізми контролю якості послуг медіації, що надаються, і вимагає від них

¹¹⁴ Європейський кодекс етики медіаторів.

¹¹⁵ Директива Європейського парламенту та Ради 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 р. про альтернативне вирішення споживчих спорів і про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС.

підтримувати процес підготовки медіаторів (ст. 4). Директива регулює питання щодо забезпечення примусового виконання угоди про медіацію (ст. 6), конфіденційності медіації (ст. 7) та впливу медіації на строки позовної давності (ст. 8).

21 травня 2013 р. прийнято Директиву Європейського парламенту та Ради 2013/11/ЄС від про альтернативне вирішення споживчих спорів і про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС¹¹⁶.

Медіація в Європі, порівняно зі США, усе ще залишається не так широко застосовуваним методом вирішення спорів. Однак простежується зростання інтересу до цієї процедури в різних професійних колах, запровадження курсів ADR в університетах і щороку зростаюча кількість угод, укладених за допомогою медіації.

На українських землях інститут медіації діє здавна. Так перші згадки про медіацію знаходимо у джерелах права часів Київської Русі (IX–XIII ст.), згодом – у джерелах права, які діяли під час влади Литовського князівства та Польського королівства (XVI–XVII ст.). У козацькому праві (XVIII ст.) існував інститут примирного судочинства. У XVIII ст. у Кодексі українського права, зокрема в статті 25 глави VII під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ», було визначено два види примирення: за участю мирителів, обраних сторонами, та без мирителів, коли конфліктуючі сторони самостійно досягають згоди. Як засвідчують науковці, найпоширенішими приватними альтернативними способами вирішення спорів було звернення третейських судів, які існували на території України від зародження до кінця XVIII ст. Третейські судді, фактично виконуючи посередницькі функції, були нейтральними особами, які допомагали конфліктуючим сторонам досягти згоди шляхом переговорів. Ані посередники, ані судді не входили до складу протидіючих сторін, їхня мета діаметрально протилежна – узгодити позиції

¹¹⁶ Директива Європейського парламенту та Ради 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів і про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС.

супротивників та подолати конфліктну суперечність по можливості ненасильницьким шляхом¹¹⁷.

Норми щодо регулювання відносин із медіації в незалежній Україні знаходимо в таких джерелах: Конституція України¹¹⁸ (ст. 55); Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹¹⁹; Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 р.¹²⁰; Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації)¹²¹; Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р.¹²²; Закон України «Про концесію» від 3 жовтня 2019 р.¹²³ (зміни до ст. 19 Закону України «Про державно-приватне партнерство»¹²⁴); Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення¹²⁵; Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр.¹²⁶;

¹¹⁷ Вангородська Н. А. Третейський суд в Україні у Х–XVIII ст. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.

¹¹⁸ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

¹¹⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014.

¹²⁰ Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2011. № 51. Ст. 577.

¹²¹ Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації) : наказ Мінісоцполітики від 17.08.2016 № 892, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12.09.2016 за № 1243/29373.

¹²² Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2019. № 18. Ст. 73.

¹²³ Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про певні аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах.

¹²⁴ Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2010. № 40. Ст. 524.

¹²⁵ Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 р. 172/5/10.

¹²⁶ Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021.

Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021¹²⁷; Рішення Конституційного Суду в справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім “Кампус Коттон клуб”» щодо офіційного тлумачення положення частини другої ст. 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р., справа № 1-2/2002 № 15-рп/2¹²⁸.

Отже, як підсумок, зазначимо, що альтернативні способи вирішення спорів, зокрема медіація, пройшли довгий шлях в історії, починаючи із часів стародавніх цивілізацій. Медіація, під якою розуміють допомогу нейтральної третьої сторони в досягненні згоди між сторонами конфлікту, використовувалася в різних культурах і в різні періоди історії. З огляду на методи ведення конфлікту, історія людства, безсумнівно, є історією величезних змін, у тому числі технологічних.

Однак коли справа доходить до методів вирішення конфліктів, медіатори все ще мають подібні інструменти та можливості протягом тисячоліть. Вибрані приклади використання медіації показують, що як в історії, так і сьогодні медіація базувалася на дуже схожих засадах. Метою цієї процедури було вирішення спору за згодою сторін, що дало можливість виробити оптимальні рішення та уникнути судового розгляду. Довіра до медіаторів завжди була дуже важливою. В історії функцію медіаторів виконували досвідчені та авторитетні люди. Необхідність того, щоб медіатор залишався нейтральним і неупередженим під час ведення переговорів між сторонами, також залишається незмінною. Значне поширення медіації в різних формах, майже повністю незалежно від соціально-економічних умов, що склалися в даний момент, доводить універсальну користь цієї форми вирішення конфлікту.

¹²⁷ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.

¹²⁸ Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім “Кампус Коттон клуб”» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р., справа № 1-2/2002 № 15-рп/2.

На основі здійсненого аналізу генези правового регулювання інституту медіації, виокремимо такі основні етапи:

1) зародження та становлення медіації (до ХХ ст. медіація існує з давніх часів, використовувалася в різних культурах світу для вирішення конфліктів. У Середньовіччі медіація розвивається в межах християнської церкви та феодального права. З кінця ХІХ ст. популярність медіації зростає в США та інших країнах);

2) формування сучасного правового регулювання медіації (ХХ ст. У США у 1960-х рр. виникає рух альтернативного вирішення спорів (ADR), з 1970-х рр. медіація починає розвиватися як професія, у 1980-х рр. починається процес розроблення нормативного регулювання медіації на різних рівнях);

3) інституціоналізація медіації (ХХІ ст. У 1990-х рр. було прийнято закони про медіацію в низці країн, у 2000-х рр. створено міжнародні стандарти медіації, з 2010-х рр. сфера застосування медіації у державах Європи значно розширюється, включаючи і стадію виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів (зокрема, у примусовому порядку – виконавчому провадженні). В Україні у 2021 р. прийнято Закон України «Про медіацію».

Правове регулювання медіації в Україні активно розвивається протягом останніх кількох десятиріч. За цей час медіація стала визнаним та ефективним методом вирішення спорів, який використовується в різних сферах життя. Держава активно підтримує розвиток медіації, що свідчить про її важливість та актуальність. Важливо зазначити, що правове регулювання медіації в Україні все ще перебуває в процесі розвитку. Існують певні виклики, які необхідно вирішити, такі як підвищення обізнаності громадян про медіацію, забезпечення доступності медіаційних послуг та запровадження механізмів примусового виконання угод, укладених за результатами медіації.

У теперішній час з'явилася можливість використовувати альтернативні способи вирішення спорів через мережу Інтернет. Така форма вирішення конфліктів називається ODR

(онлайн вирішення спорів). Завдяки розвитку технологій медіація виходить на абсолютно новий етап. Вирішення спорів за допомогою електронних засобів зв'язку має багато переваг, але також створює певні проблеми, наприклад збереження конфіденційності медіації. Проте ODR може бути одним із найкращих інструментів вирішення спорів, особливо під час пандемії COVID-19, воєнного стану тощо.

Висновки до розділу 1

Медіація – це один із видів альтернативних способів вирішення спорів між сторонами, що ґрунтується на засадах добровільності, конфіденційності, самовизначення та рівності прав сторін за посередництвом нейтрального, незалежного, неупередженого медіатора, який здійснює організацію процесу переговорів, проте не ухвалює рішень замість сторін.

Основними ознаками медіації є:

- існування правового конфлікту (спору) між сторонами на теперішній момент або в майбутньому;
- самостійне врегулювання спору та прийняття рішення сторонами;
- участь посередника в цьому процесі – медіатора, який координує процес переговорів, але не вирішує спір по суті;
- відсутність жорсткої процесуальної форми;
- укладення угоди за результатами медіації, за умови знайдення консенсусу сторонами.

Правова природа відносин із медіації є змішаною: приватно-правовою та публічно-правовою.

Публічно-правова природа медіації полягає в забезпеченні державою гарантій ефективності механізму поновлення права особи у випадку обрання нею цього виду альтернативного способу вирішення спору (зокрема, можливість примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації).

Розроблення механізму виконуваності угоди, укладеної за результатами медіації, є запорукою дотримання балансу приватних і публічних інтересів у процедурі медіації, що уможливило підвищення її ефективності.

Метою як судового, так і альтернативних способів вирішення спорів (як виявів певних дисфункцій соціальної системи) є захист прав людини.

Так звані недержавні інститути, зокрема інститут медіації, повинні існувати в державно-правовому механізмі захисту прав особи, оскільки держава створює правову основу їхньої діяльності, а також сприяє здійсненню ними правозахисних функцій.

За місцем у системі права медіація, як і інші альтернативні способи вирішення спорів, є комплексним міжгалузевим інститутом-механізмом захисту права, організованою сукупністю правил, породжених об'єктивним правом держави, які утворюють своєрідні межі, визначені правом для розвитку певного елемента суспільного життя.

Приватно-правова природа відносин із медіації полягає в тому, що вони ґрунтуються на основі принципів добровільності, самовизначення та рівності прав сторін.

Альтернативні способи вирішення спорів, зокрема медіація, пройшли довгий шлях в історії, починаючи із часів стародавніх цивілізацій. Медіація, під якою розуміють допомогу нейтральної третьої сторони в досягненні консенсусу між сторонами конфлікту, використовувалася в різних культурах і в різні періоди історії. Коли справа доходить до методів вирішення конфліктів, медіатори все ще мають подібні інструменти та можливості протягом тисячоліть. Наведені в розділі приклади застосування медіації показують, що, як упродовж віків, так і сьогодні, медіація базується на дуже схожих засадах. Метою цієї процедури є вирішення спору за згодою сторін, що дає можливість напрацювати оптимальні консенсусні рішення та уникнути судового розгляду. Довіра до медіаторів завжди була дуже важливою. Здавня функцію медіаторів виконували досвідчені та авторитетні люди. Необхідність того, щоб медіатор залишався нейтральним

і неупередженим під час ведення процесу переговорів між сторонами, також залишається незмінним. Поширення медіації в різних формах майже повністю незалежно від соціально-економічних умов, що склалися в певний момент, доводить універсальну користь цієї форми вирішення конфліктів.

На основі проведеного аналізу генези правового регулювання інституту медіації, виокремлено такі основні етапи:

1) зародження та становлення медіації (до XX ст. Медіація існує з давніх часів, використовувалася в різних культурах світу для вирішення конфліктів. У Середньовіччі медіація розвивається в межах християнської церкви та феодалного права. З кінця XIX ст. популярність медіації зростає в США та інших країнах);

2) формування сучасного правового регулювання медіації (XX ст. У США у 1960-х рр. виникає рух альтернативного вирішення спорів (ADR), з 1970-х рр. медіація починає розвиватися як професія, у 1980-х рр. починається процес розроблення нормативного регулювання медіації на різних рівнях);

3) інституціоналізація медіації (XXI ст. У 1990-х рр. було прийнято закони про медіацію в низці країн, у 2000-х рр. створено міжнародні стандарти медіації, з 2010-х рр. сфера застосування медіації у державах Європи значно розширюється, включаючи і стадію виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів (зокрема, у примусовому порядку – виконавчому провадженні. В Україні у 2021 р. прийнято Закон України «Про медіацію»).

Правове регулювання медіації в Україні активно розвивається впродовж останніх кількох десятків років, коли медіація стала визнаним та ефективним методом вирішення спорів у різних сферах життя. Проте правове регулювання медіації в Україні все ще перебуває в процесі розвитку. Існують певні виклики, які необхідно вирішити, такі як підвищення обізнаності громадян про медіацію, забезпечення доступності медіаційних послуг та запровадження механізмів примусового виконання угод, укладених за результатами медіації.

У теперішній час завдяки прогресу технологій з'явилася можливість використовувати альтернативні способи вирішення спорів через мережу Інтернет – ODR (онлайн вирішення спорів), тобто медіація виходить на абсолютно новий етап розвитку. Вирішення спорів за допомогою електронних засобів зв'язку має багато переваг, але також створює певні проблеми, наприклад збереження конфіденційності медіації. Проте ODR є одним з найкращих інструментів вирішення спорів, особливо під час дії особливих правових режимів: пандемії COVID-19, воєнного стану тощо.

Розділ 2

МЕДІАЦІЯ НА СТАДІЇ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДІВ ТА ІНШИХ ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ

2.1. Механізм та функції медіації у виконавчому процесі

Насамперед слід надати визначення поняття виконавчого процесу як виду юридичної діяльності. Відповідно до думки науковців¹²⁹, це процес взаємодії суб'єктів виконавчого процесу, який регулюють норми права, метою яких є примусове виконання рішення суду, інших органів (посадових осіб).

Виходячи із цього, доцільно зауважити на основні ознаки, які характеризують цей процес. Серед них можна виділити такі:

- за суттю виконавчий процес – це діяння (дії або бездіяльність) його суб'єктів. Це має виявлення і активній їх поведінці (дії, передбачені правовими нормами), а також і в утриманні від певних дій (що передбачено заборонними нормами);
- за структурою виконавчий процес – це сукупність системних та узгоджених діянь, так і безсистемних діянь, особливо коли суб'єкти не наділені владними повноваженнями;
- за формою виконавчий процес регулюється нормами права. Проте фактичні діяння не завжди відповідають ідеальній моделі поведінки суб'єктів, тобто на практиці часто постає потреба в кореляції виконавчої процедури.

Таким чином, зважаючи на визначену складність виконавчого процесу, спрямованого на примусове виконання рішення суду, іншого органу (посадової особи), саме діяльність виконавців

¹²⁹ Чумак О. О. Виконавче провадження та виконавчий процес: сучасний стан та перспективи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 582–588; Чумак О. О. Суб'єктний склад виконавчого провадження. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2014. № 1 (06). С. 222–227; Щербак С. В. Зміст виконавчого процесу. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 2 (5). С. 15–19; Щербак С. В. Суб'єкти виконавчого процесу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 6. С. 35–38.

має прямим завданням примусове виконання рішень, для чого, керуючись нормами права, виконавці корелюють системні та безсистемні дії учасників виконавчого провадження, чому сприяє процедура медіації.

Як було з'ясовано в попередніх підрозділах, медіатор не ухвалює рішення і не нав'язує сторонам угоду, а лише сприяє їм у конструктивному спілкуванні та пошуку взаємоприйняттого консенсусного рішення.

Процедура медіації може проходити в різних форматах, включаючи як спільні, так і окремі приватні зустрічі сторін. У ході виконавчого провадження здебільшого зустрічі медіатора спочатку проводяться з кожною зі сторін окремо.

Хоча загалом вважається, що особиста присутність сторін на медіаційних зустрічах є ключовим фактором для успішного вирішення конфлікту. Безпосередня участь у прийнятті взаємовигідного рішення гарантує більшу ймовірність того, що домовленості будуть дотримані в майбутньому.

Оскільки медіатор може запропонувати сторонам формат зустрічей, який, на його професійну думку, є більш доцільним, ураховуючи специфіку справи, стадії (наприклад, виконання рішення юрисдикційного органу в примусовому порядку) позиції сторін та необхідність швидкого та ефективного вирішення конфлікту.

Гнучкість формату медіації дозволяє підібрати оптимальний підхід для кожної конкретної ситуації, сприяючи досягненню стійких та *mutuamente vantaggiosi* (з італ. «взаємовигідний», «корисний для обох сторін», «вигідний для обох») домовленостей.

Розглянемо основні етапи реалізації механізму медіації.

Процес медіації, який починається з моменту прийняття сторонами конфлікту рішення про її застосування, можна узагальнити в таких етапах.

Підготовчий етап. Сторони конфлікту обирають медіатора – нейтральну¹³⁰ та кваліфіковану особу, яка вестиме медіаційну

¹³⁰ Мазаракі Н. А. Принцип нейтральності медіатора. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7. Ч. 1. С. 99–107.

процедуру. Якщо сторони перебувають на етапі виконавчого провадження, то, очевидно, що медіатором слід обирати приватного виконавця, який пройшов базову та спеціальну підготовку медіатора у виконавчому провадженні.

Визначення умов медіації. Сторони узгоджують правила проведення медіації, а також ознайомлюються з принципами, які лежать в основі медіації, зокрема конфіденційність, мова спілкування, місце проведення зустрічей тощо.

Укладення договору про проведення медіації. Договір про проведення медіації є основою для правових відносин між сторонами конфлікту та медіатором. Цей договір фіксує домовленості сторін щодо умов медіації та гарантує дотримання принципів добровільності, конфіденційності та нейтральності. Як зазначають науковці, «договірні відносини у сфері медіації можуть виникати як до, так і після виникнення суперечки з метою початку процедури медіації. Тому договори у сфері медіації мають різні правові структури, призначення, предмет, форму тощо»¹³¹.

Проведення медіаційних зустрічей. Вступна частина. Медіатор знайомиться зі сторонами конфлікту, пояснює правила медіації та створює атмосферу довіри. Це передбачає роз'яснення принципів медіації, правил медіації (учасники дізнаються про правила проведення медіації, які встановлюють простір для конструктивного та результативного діалогу), визначення мети медіації. Цей етап можна вважати вступним, адже він закладає фундамент для подальшого успішного проведення медіації. Під час цього етапу створюється атмосфера довіри та взаємної поваги між сторонами, формується чітке розуміння медіаційного процесу та його очікуваних результатів, закладаються основи для конструктивного діалогу та пошуку консенсусу. Вступний етап медіації закладає фундамент для подальшого успішного діалогу та збільшує шанси на досягнення "*mutually beneficial agreement*".

¹³¹ Амеліна А. С., Колокольна Н. С. Медіаційні угоди (договори) щодо вирішення сімейних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 100.

Висловлення позицій. Кожна сторона має можливість висловити свою позицію щодо конфлікту, представити аргументи та відповісти на запитання медіатора. Це передбачає чітко та лаконічне викладення своєї думки (кожна сторона має можливість чітко та лаконічно викласти свою позицію щодо суті спору, аргументуючи її фактами та доказами), врахування інтересів іншої сторони (під час висловлення позиції важливо не лише чітко сформулювати власні вимоги, але й врахувати інтереси та позицію іншої сторони), відкрите спілкування (медіатор заохочує сторін до відкритого та конструктивного спілкування, уникаючи звинувачень, образ та емоційних висловлювань). Представлення позицій дає можливість сторонам краще зрозуміти аргументи та мотиви одна одної, що є важливим кроком до пошуку консенсусу. Під час висловлення позицій можуть виявитися спільні інтереси сторін, що полегшує пошук *mutually beneficial agreement*. Представлення позицій закладає фундамент для подальших переговорів та пошуку вирішення спору. Інструментами для ефективного висловлення позиції є використання «Я-висловлювань» (замість звинувачень та образливих висловлювань важливо використовувати «Я-висловлювання», які описують почуття та потреби сторони, не зачіпаючи особистість іншої людини), активне слухання (важливо не лише чітко викласти свою позицію, але й уважно слухати позицію іншої сторони, прагнучи зрозуміти її), формулювання уточнюючих запитань, щоб отримати чітке пояснення.

Пошук спільних інтересів. Медіатор допомагає сторонам конфлікту знайти спільні інтереси та потреби, які можуть стати основою для вирішення проблеми. Це передбачає виявлення спільних цінностей (медіатор допомагає сторонам визначити, які цінності та принципи є для них спільними, навіть якщо вони розходяться в думках щодо конкретної проблеми), пошук взаємовигідних рішень (медіатор сприяє пошуку таких рішень, які б задовольняли інтереси обох сторін, не шкодячи жодній з них), зосередження на майбутньому (замість того, щоб

зосереджуватися на минулих образах та претензіях, медіатор допомагає сторонам сфокусуватися на пошуку спільного майбутнього, яке б відповідало їхнім інтересам).

Вироблення взаємоприйняттого рішення. Сторони, за допомогою медіатора, шукають консенсусне рішення, яке задовольняє інтереси всіх учасників конфлікту. Сторони конфлікту за допомогою медіатора шукають консенсусне рішення, яке б задовольняло інтереси всіх учасників. Це передбачає відкритий та конструктивний діалог (сторони щиро обговорюють усі можливі варіанти вирішення проблеми, прагнучи знайти рішення, яке б відповідало їхнім інтересам та потребам, сторони повинні бути готові до змін та пошуку нових рішень, якщо початкові варіанти не призведуть до консенсусу¹³². Рішення, яке ґрунтується на згоді та взаєморозумінні, має більше шансів бути виконуваним та стійким в довгостроковій перспективі.

Завершення медіації. Підписання угоди за результатами медіації. Якщо сторони конфлікту досягають згоди, вони укладають письмову угоду, яка фіксує умови вирішення конфлікту.

Підбиття підсумків. Медіатор підбиває підсумки медіаційного процесу, дякує сторонам за участь та дає їм рекомендації щодо подальших дій.

Як уже зазначалося, медіація має договірний характер, тому процес посередництва можна розглядати як послідовність договірних відносин. Як визначають науковці, «здебільшого медіаційні угоди мають цивільно-правовий характер, хоча правова природа та дія медіаційних угод та договорів зазвичай виходить за межі правовідносин, які вони врегульовують, адже медіаційні угоди та договори не обмежені лише нормами права, а й застосовують категорії моралі, добросовісності, етики, справедливості»¹³³.

¹³² Григор О. О. Поняття консенсусу в сучасній вітчизняній філософсько-політичній думці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 25. С. 9–16.

¹³³ Амеліна А. С., Колокольна Н. С. Медіаційні угоди (договори) щодо вирішення сімейних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 101.

З урахуванням думки фахівців¹³⁴, ми можемо визначити такі види договорів у сфері медіації.

1. Медіаційне застереження – включається до основного договору або оформлене у вигляді окремого додатку, відображає намір сторін звернутися до медіації у разі виникнення спорів, пов'язаних з виконанням основного договору. Навіть у країнах з розвиненою практикою позасудового врегулювання спорів медіаційне застереження часто залишається факультативним інструментом, не маючи юридичної сили, яка б зобов'язувала сторони до його застосування. Проте в правових системах Великої Британії, Сінгапуру та США¹³⁵ спостерігається тенденція до посилення ролі медіаційного застереження. Суди цих країн можуть застосовувати так званій «негативний процесуальний ефект» медіаційного застереження. Це означає, що суд може відмовити у розгляді позову, поданого щодо спірних правовідносин, урегульованих договором з медіаційним застереженням, якщо медіація не була проведена. Медіаційне застереження не гарантує, що сторони дійсно звернуться до медіації. Однак наявність медіаційного застереження може стимулювати сторони до мирного вирішення спору. Суди деяких країн, як вище наводили, можуть відмовити у розгляді позову, якщо сторони не спробували вирішити спір за допомогою медіації. Медіаційне застереження є цінним інструментом для мирного врегулювання спорів, але його ефективність залежить від добровільної згоди сторін на його застосування.

¹³⁴ Амеліна А. С., Колокольна Н. С. Медіаційні угоди (договори) щодо вирішення сімейних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 99–102; Бурова Л. І. Правова природа медіаційної угоди. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 56–59; Верба О. Б. Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 34–39; Воробель У. Б. Договір про проведення медіації: особливості регламентації правової конструкції. *Наукова спадщина професора В. В. Луця і сучасність* : матеріали круглого столу присвяченого пам'яті видатного вченого цивіліста, Заслуженого діяча науки і техніки України, професора Володимира Васильовича Луця, з нагоди 90-річчя з Дня його народження (м. Львів, 11 грудня 2023 р.). Львів : Юрид. фак. Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2023. С. 14–15; Мазаракі Н. А. Виконання угоди укладеної за результатами медіації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 15–18.

¹³⁵ Moore Christopher W. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. Publishes : Jossey-Bass; 4th edition, 2014. 704 p.

2. Договір про проведення медіації. Цей договір укладається окремо, якщо сторони вирішили звернутися до медіації після виникнення конфлікту. Договір про проведення медіації може укладатися в письмовій формі або усно між сторонами конфлікту та медіатором (організацією медіаторів, яка потім призначить медіатора), який визначає умови проведення медіаційної процедури. Цей договір підтверджує згоду сторін на участь у медіації та встановлює межі для конструктивного діалогу з метою досягнення взаємоприйняттого рішення¹³⁶. Договір може укладатися як наслідок медіаційного застереження, включеного до основного договору, або в разі виникнення спору до або після подання позову до суду. Сторони та медіатор визначають правила проведення медіації (а можуть погодитися використовувати правила певної організації медіаторів), строки проведення процедури, кількість зустрічей, порядок припинення медіації, юридичну силу майбутньої угоди за результатами медіації, порядок та розміри оплати послуг медіатора, відповідальність сторін та медіатора. Підписання договору про проведення медіації налаштовує сторони на серйозне ставлення до медіації та стимулює їх до відповідальної участі. Сторони також у цьому договорі можуть прописати умову щодо утримання від звернення до суду протягом дії договору. Законодавство деяких країн передбачає призупинення строків позовної давності на час проведення медіації, що стимулює використання медіації як альтернативного способу вирішення спорів.

Науковці виокремлюють такі характеристики договору про проведення медіації: консенсуальний, тривалість дії договору визначається відповідно до норм цивільного законодавства, що регулюють правочини, для укладення договору про медіацію використовується письмова форма, яка забезпечує фіксацію

¹³⁶ Воробель У. Б. Договір про проведення медіації: особливості регламентації правової конструкції. *Наукова спадщина професора В. В. Луця і сучасність* : матеріали круглого столу присвяченого пам'яті видатного вченого цивіліста, Заслуженого діяча науки і техніки України, професора Володимира Васильовича Луця, з нагоди 90-річчя з Дня його народження (м. Львів, 11 грудня 2023 р.). Львів : Юрид. фак. Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2023. С. 14–15.

домовленостей сторін та їхню правову силу, багатосторонній (дві сторони спору та медіатор)¹³⁷.

Отже, договір про проведення медіації – це специфічний правочин, який ґрунтується на добровільній згоді сторін, має чітко визначений строк дії, укладається здебільшого у письмовій формі та передбачає участь трьох сторін, має спеціальну конструкцію та мету.

У разі неякісного надання послуг медіації, що завдає шкоди сторонам, медіатор несе відповідальність відповідно до норм Цивільного кодексу України. Стосовно відповідальності медіатора, зазначимо, що в країнах Європейського Союзу медіатори несуть дисциплінарну, цивільну та кримінальну відповідальність за свої діяння під час медіації. Законом України «Про медіацію» передбачено ці ж види відповідальності медіатора.

Так, відповідно до ст. 15 «Відповідальність медіатора» Закону України «Про медіацію», передбачено, що в разі порушення зобов'язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно-правову відповідальність відповідно до закону. У випадках, передбачених законом, медіатор несе адміністративну чи кримінальну відповідальність. У разі недотримання норм професійної етики медіатор несе відповідальність, визначену статутом або положенням об'єднання медіаторів, членом якого він є¹³⁸.

За ст. 13 «Норми професійної етики медіатора» Закону України «Про медіацію» медіатор має дотримуватися норм професійної етики медіатора. Об'єднання медіаторів розробляють власні кодекси професійної етики медіатора чи визнають та приєднуються до існуючих кодексів професійної етики медіатора. Кодекси професійної етики медіатора мають відповідати

¹³⁷ Воробель У. Б. Договір про проведення медіації: особливості регламентації правової конструкції. *Наукова спадщина професора В. В. Луця і сучасність* : матеріали круглого столу присвяченого пам'яті видатного вченого цивіліста, Заслуженого діяча науки і техніки України, професора Володимира Васильовича Луця, з нагоди 90-річчя з Дня його народження (м. Львів, 11 грудня 2023 р.). Львів : Юрид. фак. Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2023. С. 14–15.

¹³⁸ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.

положенням цього закону. У статуті чи положенні об'єднання медіаторів визначається порядок притягнення до відповідальності за недотримання норм професійної етики медіатора, який є членом такого об'єднання¹³⁹.

3. Угода за результатами медіації фіксує умови вирішення конфлікту, досягнуті сторонами під час медіації.

Виконуваність угоди за результатами медіації – важливий аспект, який необхідно врахувати вже при укладенні такої угоди.

Для цього слід ретельно складати таку угоду. Вона повинна бути чітко сформульованою, зрозумілою та недвозначною. У ній повинні бути визначені права та обов'язки сторін, строки їх виконання та наслідки невиконання. Рекомендуємо включити до цієї угоди положення про порядок вирішення спорів, які можуть виникнути у зв'язку з її виконанням. І саме тому, з огляду на наведене, медіатором має бути особа з юридичною освітою, а на стадії виконання рішень юрисдикційних органів – приватний виконавець, тобто особа, яка володіє спеціальними знаннями в окресленій сфері, та зможе належно на високому фаховому рівні надати консультації сторонам конфлікту. Угоду, укладену за результатами медіації, можна нотаріально посвідчити.

Медіація виконує низку важливих функцій, серед яких: організаційна, інформативна, виховна, демократична, інтеграційна, репаративна, превентивна¹⁴⁰.

К. Носек також зауважує, що медіація в суспільстві виконує низку функцій, таких як:

1) регулятивна функція – медіація веде до вирішення конфлікту в спосіб, який не є нав'язаним і вирішеним заздалегідь, ураховує погляди та очікування сторін конфлікту;

2) інноваційна функція – проведення медіації дозволяє знайти незвичайне вирішення спору;

¹³⁹ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.

¹⁴⁰ Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. С. 4.

3) організаційна функція – узгодження принципів вирішення конфлікту шляхом діалогу та досягнення компромісу;

4) доповнююча функція – медіація є інструментом, який використовується в судовій системі;

5) адаптаційна функція – це причина змін у системі правосуддя та пристосування до змін, що відбуваються в суспільстві;

6) мотиваційна функція – спонукає до використання медіації, яка є більш швидкою та дешевою формою вирішення конфлікту;

7) захисна функція – медіація захищає права обох сторін спору;

8) виховна функція – показує суспільству, як вирішувати конфлікти і як медіація використовується;

9) інтегративна функція – медіація функціонує не тільки в межах однієї правової системи, а дозволяє здійснювати ефективну комунікацію з іншими країнами¹⁴¹.

Б. Макалістер виокремлює такі функції медіації.

1. Допомога в спілкуванні:

– коли люди не хочуть зустрічатися;

– не можуть зустрітися;

– коли людям потрібна допомога, щоб взаємодіяти один з одним.

2. Поліпшення розуміння:

– коли люди відчувають, що їх не розуміють;

– поглибити розуміння «іншого»;

– щоб уможливити співіснування паралельних поглядів на конфлікт;

– щоб полегшити «розпізнавання», коли є «інший», здатний бачити вас так, як ви бачите себе.

3. Підтримка творчого мислення:

– медіатор забезпечує критичну дистанцію;

– є «нетривожною» присутністю;

– допомагає людям «мислити інклюзивно» (ураховуючи різні погляди);

– підтримує рефлексивне мислення;

– стимулює уяву.

¹⁴¹ Mediacje. Co to jest mediacja? Sąd Okręgowy w Poznaniu.

4. Дослідження варіантів урегулювання конфлікту:
 - сторони заохочуються розмірковувати над можливими варіантами вирішення спору;
 - урегулювання конфлікту не обов'язково передбачає повну злагоду;
 - сторони повинні ставитися одна до одної з належною повагою («з розумінням»);
 - вони роблять достатньо, щоб не заважати один одному;
 - компромісів може бути мало або не бути зовсім;
 - конфлікт не вирішується повністю, а контролюється.
 5. Сприяння угоді:
 - досягається домовленість;
 - спостерігається більший рівень поваги;
 - зроблені суттєві компроміси;
 - досягається певна гармонія;
 - один із аспектів конфлікту вирішується¹⁴².
- Б. Макалістер також прописує так званий стрижень медіації:
1. Оцінка ситуації медіатором:
 - Що відбувається?
 - Які проблеми існують у сторін конфлікту?
 - Що вже було зроблено для вирішення спору?
 - Чи підходить цей конфлікт для медіації? Чи він медіабельний?
 - Хто може бути медіатором?
 - Який можливий мандат (повноваження) медіатора?
 - Медіатор формує власне уявлення про спір.
 2. «Дизайн» медіації чи проектування (Б. Макалістер застосує промовисте порівняння цього етапу процесу медіації з будівництвом моста):
 - мета: яка мета?
 - цілі: як це буде працювати?
 - розташування: де має бути побудований міст?
 - трафік: хто ним буде користуватися?
 - інженерна сторона проекту: які конструкції потрібні?

¹⁴² McAllister B. Functions of mediation.

– архітектура: як він має виглядати?

– час: коли він має відкритися?

3. Розповідь:

– люди описують свою ситуацію (кожна сторона розповідає свою версію конфлікту);

– медіатор демонструє емпатію, а не симпатія (медіатор зосереджується на розумінні почуттів сторін, не жалюючи їх);

– висловлюються різні або суперечливі погляди (сторони мають можливість висловити свої позиції, навіть якщо вони різняться або суперечать одна одній);

– конфлікт гуманізується та персоналізується (медіатор допомагає перевести конфлікт з абстрактного на особистий рівень, щоб краще зрозуміти його причини та наслідки);

– відзначається вплив на стосунки (сторони усвідомлюють, як конфлікт вплинув на їхні стосунки);

– відбувається визнання (сторони визнають почуття та потреби один одного, що є важливим кроком до вирішення конфлікту).

4. Визначення питань конфлікту:

– сторони називають свої проблеми (*People “name” their issues*) (сторони конфлікту визначають та формулюють суть своїх претензій та розбіжностей);

– медіатор окреслює питання конфлікту (*Mediators “frame” the issues*) (медіатор допомагає сторонам чітко сформулювати основні питання конфлікту);

– медіатор може переформулювати питання (*They may also “re-frame” them*) (за потреби медіатор може переформулювати питання конфлікту, щоб зробити їх більш зрозумілими та конструктивними для подальшого обговорення);

– визначається різниця між бажаннями, потребами та інтересами (медіатор допомагає сторонам розрізнити бажання, потреби та інтереси, що сприяє більш продуктивному обговоренню);

– ураховуються факти та почуття (медіатор бере до уваги як фактичну сторону конфлікту, так і емоції сторін, пов'язані з ним).

5. Вирішення проблем:

- питання розглядаються по черзі (сторони та медіатор фокусуються на вирішенні питань конфлікту по одному);
- взаємозв'язок питань (медіатор враховує можливий взаємозв'язок між різними питаннями конфлікту);
- визначення та обговорення варіантів (сторони разом із медіатором визначають та обговорюють можливі варіанти вирішення кожного питання);
- кращі наміри та найгірші побоювання (сторони озвучують свої кращі наміри щодо вирішення конфлікту та свої найгірші побоювання щодо можливих наслідків);
- урахування труднощів один одного (сторони намагаються зрозуміти труднощі, з якими стикається інша сторона, та врахувати їх під час пошуку рішення);
- спільне вироблення рішень (акцент робиться на спільній роботі сторін над пошуком взаємоприйнятних рішень);
- розгляд можливості зміни поведінки (сторони розмірковують, які зміни у власній поведінці можуть допомогти вирішити конфлікт).

6. Угода за результатами медіації або врегулювання:

- може бути угодою або варіантом врегулювання (результатом медіації може бути формальна письмова угода, що юридично її закріплює, або менш формальна домовленість щодо врегулювання конфлікту);
- або просто «точка порозуміння» (іноді результатом медіації може бути просто краще взаєморозуміння між сторонами, навіть без формальної угоди);
- ураховується «інтерпретація» сторонами (важливо враховувати, як кожна сторона буде інтерпретувати та розуміти досягнуту домовленість);
- розглядається позиція «своєї сторони» (потрібно переконатися, що домовленість чітко зрозуміла та прийнятна для кожної сторони конфлікту);
- розглядається позиція «іншої сторони» (також потрібно врахувати, як домовленість буде сприйнята іншою стороною конфлікту);

- передбачаються дії у випадку порушення (за потреби, варто обговорити та зафіксувати механізми дій у випадку порушення домовленостей сторонами);

- фіксування домовленостей на папері (за необхідності) (якщо необхідно за юридичними приписами, домовленості можуть бути оформлені письмово та підписані сторонами).

7. Виконання домовленостей. Медіатор:

- підтримує зв'язок між сторонами для забезпечення примирення (медіатор допомагає сторонам підтримувати конструктивний діалог та запобігає поверненню до конфронтації);

- прагне до близькості позицій, а не інтимності (медіатор сприяє зближенню позицій сторін для досягнення домовленостей, але не втручається в особисте життя сторін);

- підтримує механізми виконання домовленостей (медіатор допомагає сторонам дотримуватися механізмів, які були визначені для реалізації домовленостей);

- дотримується свого мандату (повноважень) (медіатор діє в межах своїх повноважень, не виходячи за них);

- підтримує відповідальність сторін (медіатор нагадує сторонам про їхню відповідальність за виконання домовленостей);

- готовий бути свідком (медіатор може виступити свідком виконання домовленостей, якщо це необхідно);

- стежить за прогресом виконання домовленостей (медіатор слідкує за тим, як сторони виконують досягнуті домовленості)¹⁴³.

На нашу думку, можна виділити такі функції медіації.

1. Несудове врегулювання спорів. Медіація є ефективним інструментом для альтернативного судового врегулювання спорів, що може допомогти сторонам заощадити час, гроші та емоційні сили, які б вони витратили на судовий процес. Це може бути особливо корисно у випадках, коли сторони прагнуть зберегти ділові або особисті стосунки, або коли конфіденційність інформації є важливою.

2. Субсидіарність до судового процесу. Медіація може використовуватися як доповнення до судового процесу. Наприклад,

¹⁴³ McAllister B. Functions of mediation.

суд може скерувати сторони на медіацію перед тим, як ухвалити рішення, або сторони можуть використовувати медіацію для вирішення питань, які не були вирішені судом. Медіація сприяє розвантаженню судової системи та пришвидшенню вирішення спорів.

3. Підвищення виконуваності судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів. Медіація може використовуватися на будь-якій стадії юридичного процесу, зокрема під час виконання рішень. Медіація у виконавчому провадженні є дієвою, якщо сторони відчують труднощі з виконанням існуючого судового рішення або якщо вони хочуть змінити деякі положення рішення за взаємною згодою. Шляхом медіації у сторін є можливість знайти взаємоприйнятне рішення, яке їм буде легше виконати.

4. Запобігання повторному виникненню спорів. Медіація допомагає сторонам конфлікту виробити спільні правила та механізми вирішення майбутніх розбіжностей, що запобігає їх повторному виникненню. У ході медіації сторони навчаються ефективно спілкуватися, вислуховувати одна одну та шукати консенсуси, що покращує їхні стосунки та зменшує ймовірність виникнення нових конфліктів у майбутньому.

5. Зниження навантаження на судову систему. Медіація допомагає знизити навантаження на судову систему, що призводить до скорочення часу та коштів, необхідних для розгляду судових справ. Завдяки тому, що багато спорів вирішуються шляхом медіації, суди можуть зосередитися на більш складних та серйозних справах.

6. Покращення доступу до правосуддя. Медіація полегшує доступ до правосуддя для людей, які не мають коштів на адвоката, або не хочуть йти до суду. Медіація є доступною та гнучкою процедурою, яка може бути більш привабливою для людей, які не хочуть або не можуть брати участь у традиційному судовому процесі.

7. Підвищення рівня правової культури. Люди, які беруть участь у медіації, отримують досвід мирного та конструктивного

вирішення спорів, що позитивно впливає на їхнє ставлення до права та готовність до вирішення проблем позасудовим шляхом.

8. Сприяння збереженню конфіденційності. Медіація є конфіденційною процедурою, що є важливим для сторін, які не хочуть, щоб інформація про їхній конфлікт стала загальновідомою. Це вкрай корисно у випадках, коли йдеться про особисті або комерційні таємниці.

9. Сприяння збереженню добрих стосунків сторін. У ході медіації сторони навчаються розуміти позиції одна одної та шукати спільні інтереси, що допомагає їм покращити свої стосунки та зберегти їх на майбутнє.

Отже, механізм медіації – це структурований процес переговорів за участю нейтрального медіатора, що сприяє сторонам конфлікту в досягненні “*mutually beneficial agreement*” (консенсусного рішення) на добровільній та конфіденційній основі.

Медіація здійснює такі функції: несудове врегулювання спорів; субсидіарність до судового процесу; підвищення виконувачості судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів; запобігання повторному виникненню спорів; зниження навантаження на судову систему (медіація допомагає знизити навантаження на судову систему, що призводить до скорочення часу та коштів, необхідних для розгляду судових справ. Завдяки тому, що багато спорів вирішуються шляхом медіації, суди можуть зосередитися на більш складних та серйозних справах); покращення доступу до правосуддя; підвищення рівня правової культури; сприяння збереженню конфіденційності; сприяння збереженню добрих стосунків сторін.

2.2. Особливості процедури медіації під час виконавчого провадження

Правильне розуміння суті та механізму медіації дозволяє уникнути помилок на практиці, коли сторони сприймають медіатора або як свого адвоката, або як суддю, а медіатор

намагається перетворити процедуру на змагальний процес або недооцінює роль сторін у проведенні переговорів.

У процесі розвитку та застосування цієї процедури відбуватиметься подальше вдосконалення вітчизняного законодавства. Однак потрібно докласти ще багато зусиль щодо створення належних умов для поширення медіації.

У теперішній час ученими та практиками активно обговорюється питання про те, чи готове наше суспільство почати широке використання медіації в судочинстві, чи відповідає цьому рівень його загальної та правової культури¹⁴⁴. Безумовно, медіація набуває найбільш значного поширення там, де рівень загальної та правової культури сторін, що сперечаються, досить високий. Однак вона є не лише породженням високої правової культури, а й способом її формування.

Ухвалення Закону України «Про медіацію» відкриває новий напрям надання допомоги в урегулюванні цивільно-правових (зокрема комерційних), трудових¹⁴⁵, сімейних та інших видів юридичних спорів. Медіація суттєво відрізняється від традиційних цивільно-процесуальних, арбітражно-процесуальних процедур. Тому юристам необхідно освоювати нову сферу юридичної практики, пов'язану з глибоким всебічним аналізом суперечностей та відносин у конфліктах різних предметних категорій.

Однак слід звернути увагу на низку основних проблем, що існують при використанні даного інституту, які можна розглянути на прикладах практичного застосування процедури

¹⁴⁴ Альтернативне вирішення спорів : підруч. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. [Кол. авторів: Ю. Д. Притика, Р. Ю. Ханик-Посполітак, С. О. Кравцов та ін.]. Київ : ВД «Дакор», 2021. 436 с.; Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів : підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2021. 344 с.; Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / уклад.: Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. 296 с.; Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с.; Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / за ред. О. Б. Верби. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 415 с.

¹⁴⁵ Гресь Н. М. Угода за результатами медіації у процесі вирішення індивідуального трудового спору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 139–142.

медіації, про врегулювання із застосуванням процедури медіації спору або суперечок, які виникли або можуть виникнути між сторонами у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами.

Процедури медіації та виконавчого провадження є формами процесу правозастосування. «Стадія примусового застосування права відіграє головну роль у випадку відсутності добровільної реалізації рішення право застосовного органу»¹⁴⁶. Тому питання щодо особливостей процедури проведення медіації в ході виконавчого провадження доцільно розкрити за допомогою прикладів із власної практики.

Як приватний виконавець автор здійснювала виконавче провадження з виконання наказу Господарського суду м. Київ № XXX/XXXXX/XX від 27.01.2023 про зобов'язання ТОВ надати ОСОБІ доступ до таких документів Товариства з обмеженою відповідальністю: документів товариства: установчих документів, документів, що регулюють діяльність товариства, протоколів та наказів, аудиторських документів, фінансової звітності, звітності для державних органів, документів про цінні папери, документів на майно, бухгалтерської документації.

02.02.2023 стягувачем подано заяву про відкриття виконавчого провадження.

02.02.2023 приватним виконавцем, керуючись ст.ст. 3, 4, 24, 25, 26, 27 Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон), винесено постанову про відкриття виконавчого провадження¹⁴⁷.

Того ж дня, керуючись вимогами ст. 3, ч. 3 ст. 40, ст. 45 Закону, ст. 31 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», а також ст. 42 Закону, приватним виконавцем винесено постанову про

¹⁴⁶ Верба О. Б., Гайченко А. В. Виконуваність угоди за результатами медіації відповідно до законодавства Республіки Польща: запозичення позитивного досвіду. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 352.

¹⁴⁷ Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 30. Ст. 542.

стягнення з боржника основної винагороди та постанову про розмір мінімальних витрат виконавчого провадження¹⁴⁸.

Також, керуючись положеннями Закону, 02.02.2023 приватним виконавцем боржнику направлено вимогу, відповідно до якої зобов'язано боржника виконати рішення суду протягом 10 робочих днів, про що також зазначено в постанові про відкриття виконавчого провадження¹⁴⁹.

08.02.2023 було здійснено виїзд за адресою вул. Велика Васильківська 2, м. Київ, та вручено представнику боржника, адвокату постанову про відкриття виконавчого провадження та вимогу щодо виконання рішення суду, про що свідчить підпис на супровідному листі.

10.10.2023 на електронну пошту надійшов лист від представника боржника щодо отримання постанови про відкриття виконавчого провадження та вимоги, а також узгодження дати та часу виконання, а саме запропоновано стягувачу з'явитись 17.02.2023 о 12:00 для отримання доступу до документів за адресою вул. В. Васильківська, 2, м. Київ.

13.02.2023 на адреси боржника та стягувача було направлено повідомлення про дату, місце та час виконання рішення суду.

14.02.2023 на адресу приватного виконавця надійшов оригінал листа за підписом директора ТОВ щодо узгодження дати та часу виконання.

17.02.2023 від представника стягувача надійшла заява про ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження. Серед прав учасників виконавчого провадження (ст. 19 Закону): ознайомлення з матеріалами, відводи, доступ до АСВП, оскарження, клопотання, участь у вчиненні виконавчих дій, заперечення, інші права.

Того ж дня адвокат стягувача ознайомився з матеріалами виконавчого провадження, про що свідчить відмітка на заяві,

¹⁴⁸ Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 29. Ст. 535.

¹⁴⁹ Там само.

до матеріалів справи долучено докази повноважень зазначеного адвоката. Закон гарантує сторонам виконавчого провадження можливість діяти через представників, не позбавляючи їх права на особисту участь. Право особи на професійну правничу допомогу також гарантоване ст. 59 Конституції України¹⁵⁰. Принагідно слід зауважити, що ролі адвоката і медіатора в процедурі медіації є цілком різними. Медіатор, як уже було вказано вище, не надає консультацій сторонам по суті спору, оскільки це завдання покладається на адвокатів кожного сторони. Медіатор регулює процес комунікації, працює з емоціями сторін, узгоджує їхні інтереси. Адвокат зі свого боку контролює дотримання прав клієнта в процесі медіації та відповідність досягнутих домовленостей вимогам законодавства, а також оформлює такі домовленості документально¹⁵¹.

У рішенні Конституційного Суду України № 23-рп/2009 від 30.09.2009 зазначено, що забезпечення права на правову допомогу є одним з основних зобов'язань держави.

17.02.2023 спільно зі стягувачем приватним виконавцем здійснено вихід за адресою вул. В. Васильківська 2, м. Київ для фіксування та контролю факту виконання чи невиконання наказу Господарського суду м. Київ № 910/16174/21 від 27.01.2023 боржником.

Після прибуття за вказаною адресою було встановлено, що представниками боржника, всупереч положенням ч. 1 ст. 16 Закону, не було допущено представника (адвоката) стягувача для участі у виконавчому провадженні. На підтвердження цієї обставини складено акт приватного виконавця, при цьому директор ТОВ від підпису в акті відмовився.

Також, як з'ясувалось пізніше, адвокатом здійснено звернення до поліції для фіксування вказаного вище факту щодо недопущення боржником представника стягувача для участі

¹⁵⁰ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

¹⁵¹ Адвокат та медіація : посібник / упор. М. Саєнко, В. Ситюк, Л. Романадзе. Харків : Фактор-Медіа. 2022. С. 40.

у виконавчому провадженні, зокрема щодо порушення права стягувача зі сторони боржника на професійну правничу допомогу (адвокатом пізніше надано виконавцю копію талона-повідомлення єдиного обліку про прийняття і реєстрацію заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення та іншу подію). Приватним виконавцем було надано вичерпні пояснення працівникам поліції, які прибули на виклик.

17.02.2023 за усним клопотанням боржника процес виконання судового рішення фіксувався на відеокамеру самим боржником.

17.02.2023 перед початком виконання судового рішення представниками боржника (директор та адвокат) було повідомлено, що виконання рішення суду шляхом надання доступу до документів, які зазначені в рішенні суду, можливе лише в підвальному приміщенні. Зі слів представників боржника іншого нерухомого майна, яке було б в користуванні чи власності боржника, немає.

Спустившись у вказане підвальне приміщення, було встановлено, що виконання рішення суду в цьому приміщенні є неможливим через незабезпечення можливості отримання доступу боржника до визначених судовим рішенням документів, зокрема у підвальному приміщенні відсутні стілець, стіл та навіть найпростіші побутові умови. Крім того, фактично боржником створено такі умови, за яких є неможливим тривале перебування в указаному підвальному приміщенні (відсутність свіжого повітря, захаращеність трубами, сантехнікою, іншими комунікаціями тощо). Більше того, саме такий вибір місця виконання судового рішення свідчить про порушення конституційного права особи (стягувача) на повагу до його гідності (ст. 28 Конституції України) та зневагу зі сторони боржника до судового рішення, яке ухвалюється іменем України та є обов'язковим до виконання (ст. 129-1 Конституції України), хоча й наведені обставини та можливі дії (чи права) виконавця у разі встановлення таких обставин, на жаль, окремо не врегульовані приписами законодавства про виконавче провадження.

Також після отримання декількох папок-реєстраторів стягувачем було встановлено, що в наданих представниками боржника

папках-реєстраторах відсутні всі визначені виконавчим документом та рішенням суду документи, доступ до яких зобов'язано надати стягувачу.

Оскільки боржником не виконано в повному обсязі рішення суду та з урахуванням відсутності можливості тривалого перебування в підвальному приміщенні, яке визначив боржник як місце виконання рішення суду, а також з огляду на недопущення боржником представника стягувача – за усною пропозицією та наполяганням стягувача було прийнято рішення перенести ознайомлення з частиною наданих 17.02.2023 р. документів на іншу дату, а саме на 20.02.2023. Фото акта щодо перенесення ознайомлення на вказану дату було також зроблено адвокатом боржника. Процес виконання судового рішення також фіксувався шляхом здійснення фото приватним виконавцем.

17.02.2023 від боржника також надійшла заява щодо закриття виконавчого провадження у зв'язку з нібито наміром добровільного виконання рішення суду та висловленою ним раніше згодою на виконання рішення до відкриття виконавчого провадження. Водночас до заяви не надано жодних доказів на підтвердження зазначених у ній обставин.

Більше того, заява стягувача про відкриття виконавчого провадження від 02.02.2023 не містила таких відомостей, рішення суду набрало законної сили, а отже є обов'язковим до виконання.

20.02.2023 представнику боржника направлено повідомлення щодо перенесення проведення виконавчих дій у зв'язку з оголошенням з 11:34 у м. Київ повітряної тривоги (інформація щодо оголошення повітряної тривоги у вказаний час є загальнодоступною).

20.02.2023 надійшли три заяви від представника стягувача про надання копій матеріалів виконавчого провадження, заява щодо факту невиконання боржником судового рішення, у відповідь на заяву боржника щодо закриття ВП, а також заява щодо можливості проведення виконавчих дій в офісі приватного виконавця.

21.02.2023 на адресу приватного виконавця надійшла копія заяви представника стягувача про встановлення порядку

виконання рішення, а саме надання доступу до документів в офісі приватного виконавця, у зв'язку з відсутністю приміщень для цього приміщень у боржника ТОВ. Відкладення можливе як з ініціативи виконавця, так і за заявою стягувача чи боржника (ст. 32 Закону).

21.02.2023, керуючись ст. 32 Закону, приватним виконавцем винесено постанову про відкладення проведення виконавчих дій до 06.03.2023. Також того ж дня на адресу приватного виконавця надійшли заяви боржника щодо прийняття на роботу працівника та залучення представників у виконавчому провадженні.

24.02.2023 стягувачем подано заяву від 23.02.2023 про повернення виконавчого документа. Того ж дня приватним виконавцем, керуючись п. 1 ст. 37 Закону, винесено постанову про повернення виконавчого документа стягувачу.

Від боржника ТОВ за підписом директора до Міністерства юстиції України надійшли дві скарги. Ознайомившись зі змістом скарг, надана відповідь та зазначено, що всі обвинувачення боржника на адресу виконавця є надуманими та безпідставними. Виконавцем у зазначеному вище виконавчому провадженні не допущено жодного порушення прав боржника чи стягувача. Навпаки, боржником умисно створено перешкоди для належного виконання судового рішення, зокрема запропоновані боржником умови виконання судового рішення були спрямовані на порушення конституційного права людини на повагу до своєї гідності та зневагу з боку боржника до судового рішення, яке ухвалюється іменем України та є обов'язковим до виконання.

Обидві подані скарги є намаганням справляння тиску з боку боржника на приватного виконавця.

Після проходження програми «Базові навички медіатора» було проведено індивідуальні бесіди зі сторонами виконавчого провадження – боржником і стягувачем. Це дало можливість: вислухати позиції сторін та зрозуміти їхні інтереси, допомогти сторонам знайти консенсусне рішення, яке б задовольняло обидві сторони, запобігти накладенню штрафів на боржника та зверненню до органів досудового розслідування (ст. 75 Закону).

На підставі проведення виконавцем медіації сторони погодились виконати рішення суду, тобто стягувачем подано повторно наказ Господарського суду м. Київ № 910/16174/21 від 27.01.2023 про зобов'язання Товариство з обмеженою відповідальністю надати ОСОБІ доступ до документів Товариства з обмеженою відповідальністю для відкриття нового виконавчого провадження. У межах виконавчого провадження було організовано чіткий порядок доступу до документів в офісі приватного виконавця.

Боржник вчасно та у повному обсязі надав усі необхідні документи. Стягувач мав можливість ознайомитися з документами за зручним для себе графіком. Виконавче провадження було успішно завершено в повному обсязі. Боржник відкликав скарги, подані до Міністерства юстиції України. Застосування медіаційних технік у процесі виконавчого провадження продемонструвало свою ефективність.

Таким чином медіацію було використано під час виконання рішень, оскільки «проведення переговорів можливе на різних стадіях вирішення конфлікту. Результатом таких переговорів може стати або укладення мирової угоди між стягувачем та боржником або досягнення компромісу під час здійснення окремих виконавчих дій»¹⁵². Медіація у виконавчому провадженні стала дієвою, тому що сторони відчували труднощі з виконанням існуючого судового рішення та хотіли змінити деякі положення рішення за взаємною згодою. Шляхом медіації сторони знайшли взаємоприйнятне рішення, яке їм було легше виконати.

Розглянемо наступні приклади з практики.

Головою Ради приватних виконавців України О. О. Русецькою відповідно до п. 2.2 Положення про Комітет з медіації та інших видів альтернативного врегулювання спорів АПВУ з метою поєднання медіації та діяльності приватних виконавців для гарантованого вирішення питань та виключення (зниження рівня) оскарження діянь приватних виконавців надіслано Голові

¹⁵² Васильєв С. В., Васильєва І. Г. Переговори як альтернативний спосіб вирішення цивільних спорів: питання теорії. *Цивільстична процесуальна думка*. 2016. № 2. С. 28.

Комітету з медіації АПВУ К. Л. Каращук скарги від сторін виконавчого провадження щодо порушення приватними виконавцями Кодексу професійної етики приватних виконавців¹⁵³.

Голова АПВУ попросила із застосуванням методів медіації посприяти вирішенню конфліктних ситуацій між скаржниками і приватними виконавцями, що стали підставами для відповідних скарг до РПВУ. Також Голова АПВУ повідомила, що в разі надходження від заявника листа про відзив своєї заяви (скарги), відповідне звернення буде повернуто без проведення перевірки з боку РПВУ.

Медіатором було надіслано запит до РПВУ про надання відповідних копій скарг із додатками для здійснення аналізу. Також для з'ясування обставин медіатором вивчені рішення судів з Державного реєстру судових рішень. Було проведено бесіди з виконавцями та скаржниками для встановлення фактичних обставин, на підставі чого запропоновано сторонам конфлікту надати додаткові матеріали (докази) по суті скарг. У деяких випадках проводились особисті зустрічі із заявниками, заплановані й узгоджені заздалегідь (регламент 30 хвилин), які в подальшому продовжувались на більш тривалий час.

Серед виявлених проблем у діяльності приватних виконавців: комунікація – скаржники відсутні в Україні, відсутній зв'язок, відсутня інформація щодо повноважень представників скаржників.

Прикладом неналежної комунікації виконавця та сторін виконавчого провадження, яка спричинила подання скарги на діяння приватного виконавця виконавчого округу N, щодо незаконного витребування інформації та зловживання повноваженнями.

Після вивчення матеріалів, наданих РПВУ, виконавцю було запропоновано повідомити про суть питання в телефонній розмові. У виконавця було відкрито виконавче провадження зі стягнення шкоди з виконавця. Виконавець повідомив, що на письмовий запит надати документ (страховий поліс на іншого

¹⁵³ Кодекс професійної етики приватних виконавців України, затверджений рішенням 3'їзду приватних виконавців України № 7 від 26.10.2021.

приватного виконавця) було відмовлено. Виконавець склав та направив адміністративний протокол до суду на страхову компанію (заявника, скаржника). Причина – відмова надати копію страхового полісу на виконавця, який є боржником у відкритому виконавчому провадженні. Результати розгляду адміністративного протоколу він не знає та буде з'ясовувати в суді шляхом направлення запитів, зокрема адвокатського запиту.

При особистій зустрічі зі скаржником медіатором з'ясовано, що адміністративний протокол складено з порушеннями вимог Закону, у зв'язку із чим, судом уже відмовлено в задоволенні (судове провадження закрито за відсутністю в діяннях складу адміністративного правопорушення). Скаржник повідомив інформацію, яка при перевірці в реєстрах знайшла своє підтвердження.

Приватний виконавець повідомив про те, що боржник у виконавчому провадженні розпочав сплачувати кошти, через що у витребуванні страхового полісу боржника відпала необхідність.

Скаржник при особистій зустрічі повідомив, що в офіс приїжджав виконавець та вимагав документи від страхової компанії, після конфлікту та отриманого стресу в офісі звільнилась працівниця страхової компанії – юрист. Скаржник також повідомив, що відкрито судове провадження про визнання договору страхування недійсним. Справа не розглянута протягом п'яти місяців.

Медіатором були застосовані перемовини та примирення – «човникова» дипломатія (без особистої присутності, виключно закриті зустрічі зі сторонами), що спонукало ефективніше знайти примирення. Кожна сторона мала рівні можливості контролювати ситуацію та ухвалення рішень.

Було знижено емоційність у спілкуванні та зосереджено увагу на змісті листування, написання повідомлень на електронні пошти та повідомлень у месенджерах. Синхронно тривала робота над розробленням рішення між сторонами.

Сторони перебували в конфлікті і самостійно не могли вести перемовини. Завдяки нейтральній особі – медіатору – сторони побачили дійсний сенс у перемовинах із залученням медіатора.

Сторони втрималися від образливої лексики та опанували свої емоції. Примирна процедура – консиліація, за якої медіатор, яка вела переговори, володіла не лише знаннями з медіації, а і як досвідчений кваліфікований експерт у виконавчому провадженні – приватний виконавець, що сприяло вирішенню спору шляхом консультацій сторін у необхідності досягти згоди. Проконсультувала сторін щодо доцільного вирішення спору, з огляду на власний досвід та чинне законодавство про виконавче провадження.

За результатами медіації Укладено угоду. Виконавець направив клопотання до суду про закриття судового провадження щодо визнання договору страхування недійсним. Скаржник відкликав скарги на дії приватного виконавця з РПВУ. Угода за результатами медіації укладена усно.

Отже, медіатор створив умови щодо діалогу зі сторонами: збір інформації, визначення місця зустрічі, домовленість про зустріч; повідомив про конфіденційність сторони та встановив правила ведення перемовин (не ображати один одного, толерантне поводження, слухати); початок діалогу, встановлення контакту (пояснення позиції медіатора); розуміння конфлікту, формування стратегічно важливих пріоритетів, яких бажано досягти при вирішенні конфлікту; пошук варіантів вирішення конфлікту; розгляд варіантів рішень та їхніх можливих наслідків; медіатору надана довіра сторонами; усі документи, які були надані, повинні бути знищені для гарантування нерозголошення. Отже, для медіатора соціальна ситуація, у межах якої він виконує професійні обов'язки, має конфліктогенні фактори, які є основою професійної діяльності¹⁵⁴.

Проведення примирювальних процедур чи медіації у процесі виконавчого провадження сприяло прискоренню виконавчого провадження та оптимізації вирішення конфліктів між сторонами виконавчого провадження¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Кириченко В. В. Психологія праці та інженерна психологія : навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 149.

¹⁵⁵ Притика Ю. Д. Медіація у виконавчому провадженні з огляду на закордонний досвід. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 607–617.

Наведемо ще один приклад із практики. Надійшла скарга від страхової компанії щодо неповернення приватним виконавцем авансових платежів, які були внесені на його рахунок в період 2020–2022 рр. При комунікації між скаржником і приватним виконавцем медіатором було отримано дозвіл та згоду на проведення медіації в даному спорі.

Приватний виконавець повідомив, що між ним і страховою компанією було підписано договір на отримання додаткової винагороди з кожного виконавчого документа, який направляє йому на виконання від страхової компанії. Протягом 2020–2022 рр. йому надійшло 32 платежі згідно з договором. Працівник, який підписував договір, звільнився зі страхової компанії. Новий працівник, який почав виконувати його обов'язки, вважає, що внесені платежі були внесені не за договором про додаткову винагороду, а як авансові платежі при пред'явленні виконавчих документів до виконання. Сторони до проведення спільних переговорів не залучались.

Медіатором було проведено «човникову» медіацію. Були надані пропозиції сторонам розглянути альтернативи.

Приватний виконавець повідомив, що кошти, які надійшли, зараховані на рахунок як додаткова винагорода за виконавчими документами, відкриті виконавчі провадження, частина з яких фактично виконана, частина перебуває на виконанні, частина завершена на підставах, передбачених Законом.

Медіатором було уточнено позиції та визначені основні питання, які необхідно вирішити насамперед.

За виконавчими провадженнями, які завершені та повернуті приватним виконавцем, надано зобов'язання надати стягувачу звіт про використання коштів. Натомість, скаржник зобов'язався розглянути розрахунки та прийняти рішення про відкликання судових позовів щодо приватного виконавця та відкликання самої скарги.

За результатами проведеної медіації була досягнута усна угода за результатами медіації: приватним виконавцем надані звіти щодо використання коштів, стягувачем відкликано судові позови

та скаргу. Під час проведення медіації надано допомогу в зближенні процесу сторін під час процесу торгів, сторони залишились партнерами, знайшли порозуміння у подальшій роботі.

В іншій ситуації надійшла скарга з приводу накладення арешту на рахунок боржника, який проходить службу в ЗСУ. Інтереси скаржника представляла дружина, яка є громадським діячем та мала на меті притягнути приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності. При комунікації з дружиною було налагоджено довірливі взаємини, і вона надала згоду на проведення медіації. Приватний виконавець також надав згоду на проведення медіації. Кожна сторона мала вступне слово, уважно слухала кожну сторону та позиції сторін.

Приватний виконавець повідомила, що може зняти арешт з рахунку тільки після надання боржником необхідного переліку документів (довідки, витяги та інше).

Медіатором зазначена інформація була доведена до скаржниці. Скаржниця повідомила, що зможе зібрати необхідні документи та надати їх до офісу приватного виконавця. Скаржниця надала необхідні документи, одночасно їх було зареєстровано приватним виконавцем та винесено відповідні процесуальні документи щодо зняття арешту з коштів боржника. Скаржниця після відновлення порушених прав боржника відкликала свою скаргу, сторони досягли домовленості про подальше виконання рішення суду у встановленому Законом порядку. Комунікація зі скаржницею досягнута завдяки активному слуханню, де було продемонстровано техніку активного слухання, тобто бажання чути та розуміти. Це допомогло встановити контакт та повернути розмовника до себе, зрозуміти його точку зору, повернути її у потрібний бік, із застосуванням техніки активного слухання, невербальної та вербальної техніки.

Медіатором проведено збір теми для обговорення, резюмування основних запитань обговорення. За результатами медіації між сторонами досягнута усна угода.

На виконанні у приватного виконавця Каращук К. Л. перебуває виконавче провадження про стягнення з боржника Х коштів

у сумі 2 млн грн на підставі рішення суду м. Київ, яке раніше перебувало на виконанні у відділі державної виконавчої служби м. Київ (рішення виконане не було).

При примусовому виконанні за боржником зареєстрованого майна на праві власності не виявлено, окрім зареєстрованої згідно з відповіддю БТІ 1/3 частини квартири, за адресою, зазначеною у виконавчому документі. Усі запити направлялись до відповідних установ у паперовому вигляді, оскільки в 2018–2020 рр. відсутній електронний обмін з банківськими та іншими реєструючими установами, що на жаль займало багато часу.

Шляхом направлення запиту до комунального сервісного центру встановлено осіб, які зареєстровані разом із боржницею у квартирі за адресою, яка зазначена у виконавчому документі. Із відповіді встановлено, що у квартирі зареєстровані неповнолітні діти та особи похилого віку.

У подальшому з'ясовано, що одна з осіб, яка зареєстрована у вказаній квартирі померла, про що свідчить відповідь РАЦС. До відповідної нотаріальної контори направлено запит щодо встановлення відкриття спадкової справи та відповідно для встановлення кола спадкоємців та інформації про спадкове майно.

У зв'язку з відмовою банківської установи в накладенні арешту та подальшим направленням запиту до органів РАЦС приватним виконавцем встановлено, що боржниця змінила прізвище у зв'язку з одруженням. Шлюб було укладено в обласному РАЦС. У зв'язку із цим направлено запит до Обухівського РАЦС для витребування актового запису про шлюб для встановлення місця проживання чоловіка боржниці, оскільки нова адреса боржниці невідома. Надійшла відповідь та приватним виконавцем здійснено виїзд за адресою проживання чоловіка боржниці до Київської області. Чоловік боржниці повідомив, що дружина проживає за іншою адресою в області та надав адресу. Приватним виконавцем здійснено виїзд до боржниці за іншою адресою в Київській області, де була знайдена боржниця та за допомогою фото- та відеофіксації боржниця ознайомлена з матеріалами виконавчого провадження.

Боржниця обіцяла з'явитися на прийом до приватного виконавця в офіс для вирішення питання виконання рішення суду. На жаль, боржниця в подальшому змінила телефон, не з'являлась на виклики та не отримувала поштову кореспонденцію. З нотаріальної контори надійшла відповідь, відповідно до якої відкрито спадкову справу: боржниці за законом у спадок передається 1/6 частина квартири за адресою, яка зазначена у виконавчому документі та 1/2 частина земельної ділянки в Київській області. Боржниці видані відповідні свідоцтва, але в установленому законодавством порядку подальшу реєстрацію спадкового майна проведено не було.

Згідно з відповіддю, отриманою від сільської ради щодо надання документів на земельну ділянку, встановлено, що земельна ділянка не має кадастрового номеру, а місце її розташування невідоме.

Приватним виконавцем направлено подання до Шевченківського районного суду м. Київ про звернення стягнення на спадкове майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, а саме: нерухоме майно – 1/6 частини квартири, яка належить боржниці, відповідно до виданого їй свідоцтва про право на спадщину за законом.

Шевченківським районним судом відмовлено в задоволенні подання приватного виконавця, подано апеляційну скаргу за результатами розгляду якої приватному виконавцю надано дозвіл на про звернення стягнення на спадкове майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, а саме: нерухоме майно – 1/6 частини квартири, яка належить боржниці, відповідно до виданого їй свідоцтво про право на спадщину за законом. Приватним виконавцем здійснено вихід для опису зазначеної квартири із залученням стягувача та встановлено, що у квартирі проживають квартиранти (неофіційно, без договору оренди), діти боржниці навчаються в закладах освіти Обухівського району.

Приватним виконавцем здійснено опис квартири для подальшої її реалізації. Після досягнення дітьми повноліття

приватним виконавцем призначено експерта для визначення ринкової вартості 1/3 частини квартири боржниці. У подальшому після отримання експертного висновку, приватним виконавцем передано 1/3 частину квартири на реалізацію через систему електронних торгів ДП «СЕТАМ». Після третіх торгів, які не відбулися в зв'язку з відсутністю покупців, 1/3 частина квартири запропоновано отримати стягувачу в рахунок погашення боргу. Стягувач виявив бажання отримати непродане нерухоме майно в рахунок боргу, про що приватним виконавцем винесена відповідна постанова та акт.

Примусове виконання судових рішень може бути складним та тривалим процесом. Медіація пропонує альтернативний спосіб вирішення спорів, який може значно спростити та прискорити виконання рішень. Завдяки медіації сторони можуть самостійно знайти *mutually-acceptable solution*, що зменшує навантаження на суди та заощаджує час і ресурси.

У межах виконавчого провадження, у випадках, коли добровільне виконання рішення неможливе, застосовуються законні заходи примусу, що здійснюються з дотриманням усіх встановлених законом процедур. Залучення працівників поліції до виконавчих дій є крайнім заходом, який застосовується лише у чітко визначених законом ситуаціях та за наявності відповідних підстав (ч. 2 ст. 14, п. 15) ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження»¹⁵⁶).

Працівники поліції залучаються до виконавчих дій для забезпечення: публічної безпеки та порядку, запобігання та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, захисту життя та здоров'я виконавців та інших осіб. Мета залучення поліції – сприяти безпечному виконанню рішень суду та інших органів (п. 2 Розділу II Інструкції з організації примусового виконання рішень¹⁵⁷).

¹⁵⁶ Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 30. Ст. 542.

¹⁵⁷ Інструкція з організації примусового виконання рішень : наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5.

Примусове проникнення здійснюється за участю працівників поліції (п. 4 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження»).

Законом також визначено порядок залучення поліції виконавцем (ч. 4 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження»), зокрема при розшуку транспортного засобу (ч. 3 ст. 36), виселення (ч. 4 ст. 66), вселення (ч. 4 ст. 67).

Залучення поліції до виконавчого провадження часто свідчить про наявність конфлікту між сторонами. Медіація може стати дієвим інструментом для мирного та конструктивного вирішення такого конфлікту. Завдяки медіації сторони можуть знайти консенсус, що економить час, ресурси та знімає навантаження на правоохоронні органи.

Закон України «Про медіацію» встановлює правові засади та порядок проведення медіації як альтернативного способу вирішення спорів, яка може бути проведена на будь-якій стадії, також і під час виконання рішення суду.

Медіація вже зарекомендувала себе як ефективний метод вирішення спорів у різних сферах, включаючи ті, де застосовується державний примус. Завдяки добровільному характеру та орієнтації на взаємовигідне рішення, медіація може допомогти сторонам не лише вирішити поточний конфлікт, але й зберегти або відновити добрі стосунки в майбутньому.

Залучення поліції до медіації може значно покращити атмосферу у виконавчих провадженнях, де часто спостерігається напруженість та ворожнеча. Як нами зазначено, зважаючи на характер та специфіку виконавчих проваджень, до участі в яких виконавцем залучаються працівники поліції, вони, здебільшого, можуть використовувати у своїй роботі медіаційні прийоми та переговори, бути модератором діалогу між конфліктуючими сторонами. У таких справах працівник поліції в ході застосування технік медіації не пропонує сторонам конкретні рішення та не оцінює їхню поведінку, а лише сприяє розмові та забезпечує дотримання

принципів взаємної поваги та ефективності здійснення виконавчого провадження¹⁵⁸.

Медіаційні техніки, ефективність яких доведена під час застосування їх у проведенні медіацій під час виконавчого провадження:

- активне слухання (медіатор уважно вислуховує кожну сторону, щоб зрозуміти їхні позиції та інтереси);
- перефразування (медіатор перефразовує сказане сторонами, щоб переконатися, що він їх правильно зрозумів);
- віддзеркалення (медіатор підкреслює емоції та почуття сторін, виявляє емпатію, щоб допомогти їм краще зрозуміти одне одного);
- запитання (медіатор ставить запитання сторонам, щоб стимулювати їх до роздумів та пошуку спільних рішень);
- формулювання пропозицій (медіатор пропонує сторонам можливі варіанти вирішення спору, з огляду на свою фаховість у виконавчому провадженні, як практикуючий приватний виконавець);
- кокус (медіатор проводить окремі зустрічі з кожною стороною, щоб краще зрозуміти їхні позиції та допомогти їм знайти компроміс);
- нейтральна оцінка (медіатор може висловити свою думку щодо справедливості та розумності позицій сторін, не нав'язуючи їм жодного рішення. Це може допомогти сторонам краще оцінити свої шанси на успіх у суді та спонукати їх до пошуку компромісу);
- мозковий штурм (медіатор стимулює сторін до генерування якомога більшої кількості ідей щодо вирішення спору, не критикуючи їх, задаючи короткі питання у значній кількості. Це може допомогти сторонам знайти нові та креативні рішення, які вони раніше не розглядали);
- рольова гра (сторони розігрують ролі одне одного, щоб краще зрозуміти аргументи та емоції один одного. Це може допомогти їм зменшити ворожість та знайти спільну мову);

¹⁵⁸ Карашук К. Л. Застосування медіаційних технік працівниками поліції у виконавчому провадженні. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 вересня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 37–39.

- інтереси, а не позиції (медіатор допомагає сторонам зосередитися на своїх інтересах, а не на жорстких позиціях. Це може допомогти їм знайти спільні інтереси та рішення, які задовольняють потреби обох сторін);

- пошук спільних цінностей (медіатор допомагає сторонам знайти цінності, які їх об'єднують, наприклад, справедливість, чесність, повага до закону. Це може допомогти їм побудувати довіру одне до одного та знайти рішення, яке буде відповідати цим цінностям);

- позитивна комунікація (медіатор навчає сторони ефективних методів спілкування, таких як активне слухання, ввічливе висловлення своїх думок, уникнення звинувачень та образ. Це може допомогти їм покращити комунікацію один з одним та знайти спільну мову не лише в цьому конфлікті, а й на майбутнє, а також засвоїти цю навичку для застосування у відносинах з іншими контрагентами);

- кероване обговорення (медіатор допомагає сторонам обговорювати спірні питання спокійно та конструктивно, не перериваючи одне одного. Це може допомогти їм краще зрозуміти аргументи один одного та знайти спільні точки дотику);

- використання ресурсів (медіатор може залучити до процесу медіації експертів, консультантів або інших фахівців, які можуть допомогти сторонам у вирішенні спору. Це може бути корисно, якщо сторонам не вистачає знань або досвіду для самостійного вирішення проблеми);

- поступове врегулювання (медіатор може допомогти сторонам розбити складний спір на менші, більш керовані частини, які можна вирішити поетапно. Це може зробити процес медіації більш прозорим та зрозумілим для сторін, простішим);

- завершення медіації (медіатор допомагає сторонам підбити підсумки досягнутих домовленостей, оформити їх письмово та визначити подальші кроки. Це може допомогти сторонам чітко зафіксувати результати медіації та забезпечити їх виконання).

Важливо зазначити, що вибір медіаційних технік із широкого арсеналу можливих у виконавчому провадженні залежить

від конкретних обставин кожного провадження та суб'єктного складу. Крім того, важливо, щоб сторони конфлікту були готові до участі в медіації та щиро прагнули досягти мирного врегулювання спору. Медіація не може бути успішною, якщо одна зі сторін не схильна до консенсусу або має нереалістичні очікування.

У цілому медіація має значний потенціал стати ефективним інструментом для вирішення спорів у виконавчому провадженні. Отже, з урахуванням здійсненого аналізу наведених кейсів із власної практики, робимо такі висновки. З 31 скарги 11 скарг відкликаних заявниками завдяки проведеній медіації.

У зв'язку з позитивною динамікою рішенням від 02.02.2024 Рада Приватних виконавців України вирішила затвердити зміни до Положення про Комітет з медіації в частині уточнення завдань Комітету щодо сприяння врегулюванню конфліктів, що виникають між приватними виконавцями та учасниками виконавчого провадження.

Підсумовуючи, можна з упевненістю стверджувати, що медіація має значний потенціал для застосування у вітчизняному виконавчому провадженні. Її ключові переваги полягають у:

- безпримусовому виконанні судових рішень: завдяки медіації сторони конфлікту знаходять *mutually-acceptable solution*, що економить час, ресурси та знімає навантаження на державні органи;
- зменшенні витрат: медіація, як правило, є більш економічною процедурою, порівняно зі судовим розглядом, адже не потребує залучення юристів, оплати судового збору та інших витрат;
- збереженні партнерських відносин: медіація сприяє налагодженню комунікації та пошуку спільного рішення, що може допомогти зберегти або відновити стосунки між сторонами конфлікту.

Окрім того, медіація може бути застосована на різних етапах виконавчого провадження:

- для зменшення кількості скарг: завдяки медіації сторони конфлікту можуть знайти рішення, яке буде відповідати їхнім інтересам, що веде до зменшення кількості скарг до суду, МЮУ, АПВУ та правоохоронних органів;

- для збільшення кількості фактично виконаних документів: медіація може допомогти сторонам конфлікту домовитися про порядок виконання рішення, що сприяє більш швидкому та ефективному його виконанню;
- для з'ясування реальних бажань сторін: у процесі медіації сторони конфлікту мають можливість чітко й зрозуміло висловити свої позиції та потреби, що може допомогти знайти консенсус;
- на етапі розгляду скарги на діяння виконавця, що може допомогти сторонам конфлікту знайти рішення без затягування справи на етапі до початку або під час проведення засідання Дисциплінарної комісії приватних виконавців.

Важливо зазначити, що для гарантування реалізації прав та обов'язків сторін, домовленості, досягнуті в ході медіації, мають мати можливість примусового виконання. Це може бути досягнуто шляхом надання на законодавчому рівні укладеній угоди за результатами медіації, сили виконавчого документа. Таким чином медіація є не лише альтернативним, але й дієвим інструментом для вирішення конфліктів у виконавчому провадженні. Її застосування може значно покращити атмосферу в таких справах, сприяти більш швидкому та ефективному виконанню судових рішень та зберегти або відновити стосунки між сторонами конфлікту.

Медіаційні техніки, ефективність яких доведена під час застосування їх у проведенні медіацій під час виконавчого провадження: активне слухання; перефразування; віддзеркалення; запитання; формулювання пропозицій; кокус; нейтральна оцінка; мозковий штурм; рольова гра; інтереси, а не позиції; пошук спільних цінностей; позитивна комунікація; керуване обговорення; використання ресурсів; поступове врегулювання; завершення медіації. Альтернативи (BATNA (Best Alternative To a Negotiated Agreement) та WATNA (Worst Alternative To a Negotiated Agreement) – це два ключові поняття в теорії та практиці переговорів, які допомагають сторонам краще оцінити свою переговорну позицію та прийняти обґрунтовані

рішення. BATNA – це найкраща альтернатива угоді, яку можна досягти шляхом переговорів. Це те, що сторона може зробити, якщо не зможе досягти угоди з іншою стороною. WATNA – це найгірша альтернатива угоді, яку можна досягти шляхом переговорів. Це те, що станеться, якщо сторони не зможуть досягти жодної угоди. WATNA може включати значні фінансові втрати, пошкодження репутації, загострення конфлікту. BATNA та WATNA – це не просто фіксовані точки, а скоріше діапазони можливих альтернатив) тощо.

Важливо зазначити, що вибір медіаційних технік із широкого арсеналу можливих у виконавчому провадженні залежить від конкретних обставин кожного провадження та суб'єктного складу.

Крім того, важливо, щоб сторони конфлікту були готові до участі в медіації та щиро прагнули досягти мирного врегулювання спору. Медіація не може бути успішною, якщо одна зі сторін не схильна до консенсусу або має нереалістичні очікування.

У цілому, медіація має значний потенціал стати ефективним інструментом для вирішення спорів у виконавчому провадженні.

2.3. Ефективність виконання угоди, укладеної за результатами медіації

Медіація стає дедалі більш популярним альтернативним методом вирішення спорів (ADR) в Україні та світі. Вона дозволяє сторонам конфлікту досягти взаємовигідної угоди конфіденційним шляхом за допомогою нейтрального посередника (медіатора). Однак, на відміну від судових рішень та інших підстав виконання, за якими видаються виконавчі документи чи документи із подвійною правовою природою, угоди, укладені за результатами медіації, поки що не є виконавчими документами за законодавством України.

Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, держава зобов'язана не лише

створити ефективну систему виконання рішень юрисдикційних органів, але й ужити заходів для їх фактичного виконання без невинуватених затримок. Тобто держава має позитивний обов'язок забезпечити дієвість системи виконання рішень та вживати всіх необхідних заходів для їх практичного втілення. Затримка з виконанням рішень може призвести до нівелювання їх значення та порушення прав і свобод людини¹⁵⁹.

Незважаючи на правове регулювання законом¹⁶⁰, питання виконання угоди за результатами медіації залишається актуальним. Можливими механізмами забезпечення виконання угоди за результатами медіації науковці вважають такі:

– регламентацію можливості нотаріального посвідчення медіаційної угоди, що надасть їй виконавчої сили. У такому випадку приватна медіація отримує органічне завершення в органах нотаріату, знижуючи навантаження на судову систему, та не потребує докорінного реформування системи законодавства¹⁶¹;

– медіаційну угоду передають до суду для її перевірки та затвердження, а також отримання виконавчого листа в разі, якщо має місце факт невиконання угоди за результатами медіації. Проте, на думку фахівців, «звернення до суду за результатами приватної медіації з метою офіційного затвердження домовленостей є надто кардинальним механізмом забезпечення ефективності медіації, ускладнює її та робить непривабливою для користувачів. У такому випадку посередництво не розвантажить,

¹⁵⁹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (держав-членів Ради Європи); Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1997. № 40. Ст. 263; Верба-Сидор О. Б. Співвідношення судового та відомчого контролів за діяльністю приватних виконавців у механізмі забезпечення прав особи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Т. 2 (№ 94). С. 84–98.

¹⁶⁰ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-ІХ. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2022. № 7. Ст. 51.

¹⁶¹ Бурова Л. І. Правова природа медіаційної угоди. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 58.

а навпаки, збільшить обсяги діяльності суддів, що нівелює першочергове значення процедури»¹⁶².

На підставі аналізу літератури та власного практичного досвіду можна визначити заходи щодо підвищення виконуваності угод, укладених за результатами медіації:

- внесення змін до законодавства: необхідно внести зміни до українського законодавства, які чітко визначають механізми їх примусового виконання;
- підвищення обізнаності населення про медіацію та переваги укладення угод за результатами медіації;
- підвищення кваліфікації приватних виконавців-медіаторів;
- застосування досяжних за чинним законодавством засобів забезпечення виконання.

У межах робочої групи з напрацювання змін до законодавства про медіацію у виконавчому провадженні, до складу якої входить автор, подано такі пропозиції.

Основними положеннями законопроекту про медіацію у виконавчому провадженні є такі.

Законопроект передбачає запровадження процедури медіації на стадії виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів:

- між сторонами виконавчого провадження щодо порядку виконання рішення;
- між стороною виконавчого провадження і приватним виконавцем з питань притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності.

Щодо проведення медіації між сторонами виконавчого провадження передбачається, що:

- медіація можлива до моменту виявлення виконавцем майна боржника, необхідного для виконання рішення;
- на час проведення медіації виконавець може відкласти вчинення виконавчих дій на строк до 10 робочих днів;

¹⁶² Токарева К. С. Угода за результатами медіації в системі адміністративно-правового регулювання. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 88.

– медіатором може бути приватний виконавець, що має відповідну підготовку та перебуває у Реєстрі приватних виконавців-медіаторів;

– проведення медіації приватним виконавцем у своєму виконавчому провадженні не допускається;

– укладення сторонами Угоди за результатами медіації є підставою для повернення виконавчого документу стягувачу.

Щодо проведення медіації в дисциплінарному провадженні передбачається, що:

– медіація можлива у випадках, коли підставою для дисциплінарного провадження виступає скарга учасника виконавчого провадження щодо рішень, дій чи бездіяльності приватного виконавця;

– на час проведення медіації Дисциплінарна комісія відкладає розгляд питання;

– медіація проводиться за правилами, що передбачені для медіації у виконавчому провадженні;

– укладення сторонами Угоди за результатами медіації є підставою для відхилення Дисциплінарною комісією подання про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності.

Вимоги до діяльності приватних виконавців-медіаторів та їх відповідальність встановлюються Кодексом професійної етики приватних виконавців.

Рада приватних виконавців України:

– визначає вартість послуг приватних виконавців-медіаторів;

– забезпечує ведення Реєстру приватних виконавців-медіаторів.

Процедура медіації в Україні, як і в ЄС, ґрунтується на добровільному виконанні сторонами угоди, укладеної за результатами медіації. Директива 2008/52/ЄС зобов'язує держави-члени ЄС забезпечити можливість примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації, з метою, щоб медіація не сприймалася як «слабша альтернатива» судовому розгляду, адже сторони повинні мати впевненість, що досягнуті домовленості будуть

виконані, якщо вони обрали такий вид ADR як медіацію, а не універсальну судову форму захисту своїх прав.

Європейський Суд з прав людини також підтвердив цю позицію, визначивши, що «надійний засіб» захисту прав для забезпечення виконання угоди, укладеної за результатами медіації, повинен бути встановлений державою, тобто держава має забезпечити створення та функціонування механізму примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації.

Незважаючи на те, що суд уже вирішив спір та ухвалив рішення, сторони конфлікту часто продовжують ворогувати. Це робить медіацію цінним інструментом для врегулювання таких спорів на стадії виконавчого провадження. Закон дозволяє сторонам укладати угоду за результатами медіації, навіть якщо вона відрізняється від судового рішення. Це дає їм можливість знайти *mutually-acceptable solution*, що заощаджує час, ресурси та покращує атмосферу між сторонами.

Медіація може бути корисною й у випадках, коли між сторонами виникають розбіжності щодо способів виконання судового рішення. Медіатор може допомогти їм знайти консенсус, який буде задовільним для обох.

Наразі в Україні медіація у виконавчому провадженні використовується як альтернативний спосіб вирішення спорів. Це, на нашу думку, не є оптимальним, адже медіація має потенціал стати невід'ємною частиною процесу виконання судових рішень. Багато європейських країн уже успішно застосовують медіацію на цій стадії, що свідчить про її ефективність.

Аналіз юридичної літератури та практики виявляє низку проблем, які виникають під час застосування медіації у виконавчому провадженні в Україні:

- 1) необізнаність сторін (сторони конфлікту часто не мають чіткого розуміння, що таке медіація, як вона може бути застосована на стадії виконавчого провадження, які її переваги та правові наслідки. Цю проблему можна вирішити шляхом надання роз'яснень у постанові про відкриття виконавчого провадження, направлення разом з копією постанови про відкриття

виконавчого провадження роз'яснення переваг укладення угоди за результатами медіації, проведення інформаційних кампаній про медіацію);

2) брак професійних медіаторів (в Україні нині немає достатньої кількості кваліфікованих медіаторів, які б могли проводити медіацію у виконавчому провадженні, особливо серед приватних виконавців. Вирішенням цієї проблеми може бути запровадження спеціальних навчальних програм з підготовки медіаторів для роботи у сфері виконавчого провадження, підвищення кваліфікації вже існуючих медіаторів, створення реєстру медіаторів, які мають досвід роботи у виконавчому провадженні);

3) відсутність повноважень у приватних виконавців (чинне законодавство України не надає приватним виконавцям повноважень виступати в ролі медіаторів. На нашу думку, доцільним є запровадження таких повноважень, адже це може значно полегшити процес застосування медіації у виконавчому провадженні).

Для вирішення означених проблем, а нашу думку, необхідно вжити таких заходів.

В угоді, яка укладається за результатами медіації, доцільно відображати таку інформацію: дата та місце укладення угоди; відомості про сторони медіації та їхніх представників; інформація про медіатора (медіаторів), суб'єкт, який забезпечував проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та/або правил проведення медіації; зобов'язання, що були узгоджені сторонами медіації (можуть стосуватися будь-якого питання, яке є предметом спору. Це можуть бути фінансові зобов'язання, зобов'язання щодо виконання певних дій, або зобов'язання щодо зміни поведінки), способи та строки їх виконання (повинні бути чітко визначені в угоді, що допоможе сторонам зрозуміти, що від них очікується, і коли це має бути зроблено), а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання (повинні бути чітко визначені в угоді, що може включати штрафні санкції, відшкодування збитків або інші правові наслідки). Варто

відображати й інші умови, які визначені законом та сторонами медіації (можуть стосуватися будь-якого питання, яке не було вище зазначено, але яке є важливим для сторін).

Важливо, щоб угода за результатами медіації була чітко та зрозуміло сформульована, щоб уникнути будь-яких непорозумінь у майбутньому. Угода за результатами медіації є юридично зобов'язуючим документом.

Доводиться констатувати, що в Законі України «Про виконавче провадження» не зафіксовано такого суб'єкта, як приватний виконавець-медіатор. Важливо, щоб сторони могли провести медіацію до моменту виявлення виконавцем майна боржника в розмірі, необхідному для виконання виконавчого документа, або виконання боржником рішення немайнового характеру. Для проведення медіації сторони повинні обрати медіатора із числа приватних виконавців, які включені до відповідного реєстру приватних виконавців-медіаторів, ведення якого може забезпечити Асоціація приватних виконавців України. Водночас приватний виконавець не може бути медіатором у виконавчому провадженні, яке він здійснює.

Медіатора слід надати право давати сторонам медіації роз'яснення положень чинного законодавства про медіацію та виконавче провадження з метою забезпечення їх належної поінформованості про свої права та обов'язки. Угоду за результатами медіації слід підписувати сторонами медіації і медіатором, який засвідчує відповідність такої угоди вимогам чинного законодавства та засадам виконавчого провадження.

Доцільно передбачити, що за наявності обставин, які перешкоджають проведенню виконавчих дій (хвороба сторони виконавчого провадження, відрядження сторони виконавчого провадження, стихійне лихо тощо), або з інших підстав, унаслідок виникнення яких сторони були позбавлені можливості скористатися правами, наданими їм законом, а також у разі укладання сторонами договору про проведення медіації, виконавець може відкласти проведення виконавчих дій з власної

ініціативи або за заявою стягувача чи боржника на строк до 10 робочих днів¹⁶³.

Також ефективність виконавчого провадження буде підвищено, у випадку, коли виконавчий документ повертається стягувачеві, якщо сторони уклали угоду за результатами медіації.

У разі укладення сторонами угоди за результатами медіації, доцільно, щоб виконавець виносив постанову, у якій би фіксував домовленість сторін та визначав оновлений розмір виконавчого збору або основної винагороди, що підлягає стягненню.

А в разі повернення виконавчого документа з підстав, передбачених частиною першою ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження», стягувачу поверталися б невикористані суми внесеного ним авансового внеску. На письмову вимогу стягувача виконавцем надається звіт про використання авансового внеску. У разі повернення виконавчого документа стягувачу за умов, коли стягувач подав письмову заяву про повернення виконавчого документа, стягувач відмовився залишити за собою майно боржника, нереалізоване під час виконання рішення, за відсутності іншого майна, на яке можливо звернути стягнення; запроваджено тимчасову адміністрацію банку-боржника, крім рішень немайнового характеру; сторони уклали угоду за результатами медіації, то арешт з майна знімається.

Про повернення стягувачу виконавчого документа та авансового внеску виконавець виносить постанову¹⁶⁴.

Доцільно передбачити в Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» норму, відповідно до якої приватний виконавець під час здійснення своєї діяльності не міг би займатися іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), діяльності медіатора, інструкторської та суддівської практики із спорту

¹⁶³ Мазаракі Н. А. Виконання угоди укладеної за результатами медіації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 15–18.

¹⁶⁴ Там само.

та роботи в органах Асоціації приватних виконавців України) або підприємницькою діяльністю¹⁶⁵.

На нашу думку, для здійснення діяльності медіатора приватний виконавець повинен пройти базову підготовку відповідно до Закону України «Про медіацію», та отримати відповідний сертифікат. Можливо, це доцільно передбачити нормою в Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Тому не можемо погодитися з думкою деяких фахівців про те, що для медіатора «експертні знання в галузі юриспруденції, психології, спеціальній сфері діяльності часто навіть заважають: адже стереотипи стають перешкодою повірити в те, що вирішити спір можливо»¹⁶⁶.

У цьому ж законі слід визначити, що в разі виявлення ознак порушення приватним виконавцем професійної етики медіатора Рада приватних виконавців України забезпечує притягнення такого приватного виконавця до відповідальності, передбаченої Кодексом професійної етики приватного виконавця. Водночас приватний виконавець повинен нести відповідальність за порушення законодавства про медіацію.

Дисциплінарна комісія повинна розглядати подання про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності та приймати рішення про застосування до приватного виконавця дисциплінарного стягнення протягом двох місяців із дня виявлення дисциплінарного проступку, але не пізніше двох років із дня його вчинення. Під час розгляду питань про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності може бути застосована процедура медіації між ним та учасником виконавчого провадження, на підставі скарги якого ініційовано дисциплінарне провадження. Медіація під час розгляду питань про притягнення

¹⁶⁵ Максимова С. В. Медіація. *Юридична енциклопедія*. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. С. 792.

¹⁶⁶ Срьоменко Г. Медіація – альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі, і вовки не голодні. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 5. С. 69.

приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності може відбуватися за правилами, передбаченими для проведення медіації у виконавчому провадженні.

Водночас у разі, якщо подання до Дисциплінарної комісії про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності внесено за результатами перевірки діяльності приватного виконавця, здійсненої на підставі скарги учасника виконавчого провадження, яка одночасно є предметом судового розгляду з оскарження рішень, дій або бездіяльності приватного виконавця, або якщо до Дисциплінарної комісії надійшов договір про проведення медіації, укладений між учасником виконавчого провадження і приватним виконавцем, Дисциплінарна комісія може відкласти розгляд цього подання до набрання законної сили судовим рішенням за результатами розгляду такої скарги, або до закінчення строку, відведеного для проведення медіації.

У свою чергу, дисциплінарна комісія, розглядаючи подання про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності, може прийняти одне з таких рішень: задовольнити подання та застосувати до приватного виконавця дисциплінарне стягнення; відхилити подання та направити матеріали для повторної перевірки діяльності приватного виконавця; відхилити подання та відмовити в застосуванні до приватного виконавця дисциплінарного стягнення, у тому числі у разі укладення учасником виконавчого провадження і приватним виконавцем угоди за результатами медіації¹⁶⁷.

Раду приватних виконавців України слід законодавчо уповноважити визначати вартість послуг приватних виконавців-медіаторів та забезпечувати ведення Реєстру приватних виконавців-медіаторів.

Процедура медіації в Україні, як і в ЄС, ґрунтується на добровільному виконанні сторонами угоди, укладеної за результатами медіації. Директива 2008/52/ЄС зобов'язує держави-члени ЄС забезпечити можливість примусового виконання угоди,

¹⁶⁷ Максимова С. В. Медіація. *Юридична енциклопедія*. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. С. 792.

укладеної за результатами медіації, з метою, щоб медіація не сприймалася як «слабша альтернатива» судовому розгляду, адже сторони повинні мати впевненість, що досягнуті домовленості будуть виконані, якщо вони обрали такий вид ADR як медіацію, а не універсальну судову форму захисту своїх прав.

Європейський Суд з прав людини також підтвердив цю позицію, визначивши, що «надійний засіб» захисту прав для забезпечення виконання угоди, укладеної за результатами медіації, повинен бути встановлений державою, тобто держава має забезпечити створення та функціонування механізму примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації.

Важливо зауважити, що медіація є добровільним процесом. Сторони конфлікту не зобов'язані брати участь у ній, але якщо вони вирішують це зробити, то медіація може допомогти їм досягти консенсусу. Використання медіації як невід'ємної частини процесу виконання судових рішень може зробити його більш ефективним та справедливим. Україна має перейняти досвід європейських країн та активніше використовувати медіацію у цій сфері.

Як нами зазначалося, законодавство Нідерландів, Швеції, Франції, Бельгії передбачає повноваження виконавця здійснювати функції медіатора з цивільних, сімейних, трудових справ. Пропонуємо запровадження аналогічного повноваження медіатора для приватного виконавця в Україні. Уважаємо, що слід на законодавчому рівні передбачити положення про те, що виконавець зобов'язаний вживати заходів до примирення сторін після відкриття виконавчого провадження. Закон має містити норми, що регламентують спонукання сторін до примирення¹⁶⁸.

Медіація не замінює, а доповнює процес виконання судових рішень, надаючи сторонам конфлікту можливість знайти ***mutually-acceptable solution*** без застосування примусу.

¹⁶⁸ Каращук К. Л. Медіація на завершальній стадії цивільного судочинства – виконанні рішення. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні* : збірник тез доповідей учасників наук.-практ. семінару (10 листоп. 2023 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького, Х. В. Майкут. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 190 с. С. 67–70.

На стадії виконавчого провадження, коли юридична правильність дій вже підтверджена судом, медіація має на меті досягнення консенсусу. Це може бути досягнуто, наприклад, шляхом: готовності стягувача до компромісу, згоди боржника на поступки під загрозою застосування примусових заходів. Медіація може бути корисною у випадках, коли: існує можливість конструктивного діалогу між сторонами, сторони готові до реструктуризації заборгованості. Застосування медіації у виконавчому провадженні має низку переваг: зменшує навантаження на виконавців; оптимізує витрати з бюджету; дає сторонам можливість самостійно вирішити спір; сприяє розвитку цивільного обороту та економіки; допомагає зберегти партнерські відносини між сторонами.

Оскільки медіація є добровільним процесом, то сторони не зобов'язані брати участь у ній, але якщо вони вирішать це зробити, то медіатор може допомогти їм знайти конструктивне вирішення конфлікту. Важливо підкреслити, що медіація може бути застосована лише за наявності таких умов: сторони мають розпорядчі права, які дають їм можливість укласти угоду за результатами медіації; існує потреба у порозумінні між сторонами. Медіація може допомогти усунути розбіжності, викликані непорозумінням, та знайти *mutually-acceptable solution*, що веде до кращого дотримання судових рішень та покращення стосунків між сторонами.

Аналіз наявних теоретичних досліджень та практичних аспектів застосування процедури медіації у вітчизняному виконавчому провадженні дозволяє зробити висновок про її значний потенціал. Ключові переваги використання медіації на цій стадії полягають у такому: безпримусове виконання судових рішень; зменшення навантаження на виконавців; зниження витрат на вчинення виконавчих дій; збереження партнерських відносин між сторонами. Отже, медіація може стати дієвим інструментом для покращення ефективності виконавчого провадження в Україні. Її застосування може значно зменшити кількість невиконаних судових рішень, покращити роботу органів державної

виконавчої служби та приватних виконавців і сприяти налагодженню стосунків між сторонами конфліктів.

Отже, для досягнення високого рівня ефективності медіації у виконавчому провадженні необхідні комплексні заходи, які включають:

1) законодавче забезпечення: внесення змін до нормативних актів, які чітко визначають правовий статус медіації у виконавчому провадженні та встановлять механізми примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації. Надання виключного права приватним виконавцям-медіаторам здійснювати медіацію під час виконавчого провадження;

2) проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про медіацію та її переваги у виконавчому провадженні, навчання суддів, виконавців, адвокатів та інших фахівців у сфері медіації;

3) збільшення кількості приватних виконавців-медіаторів, які мають досвід роботи у сфері виконавчого провадження;

4) встановлення стимулів для використання медіації, наприклад, фінансових, темпоральних тощо;

5) забезпечення високої якості медіації шляхом, зокрема встановлення стандартів та етичних норм для медіаторів, які працюють у сфері виконавчого провадження. Проведення моніторингу та оцінки якості медіаційних процедур;

6) популяризація кращих практик: обмін досвідом успішного використання медіації у виконавчому провадженні в Україні та за кордоном, організація конференцій, семінарів та інших заходів для обговорення проблем та перспектив розвитку медіації;

7) проведення досліджень для вивчення ефективності медіації у виконавчому провадженні. Оцінка впливу медіації на судову систему, сторони конфлікту та суспільство в цілому.

Запровадження указаних заходів може допомогти зробити медіацію більш ефективним інструментом для вирішення конфліктів у виконавчому провадженні. Важливо зазначити, що медіація не є панацеєю і не може замінити всі інші методи

вирішення спорів. Однак у правильному контексті та при належному впровадженні медіація може бути цінним інструментом, який може допомогти сторонам конфлікту знайти взаємовигідне рішення та уникнути затягування виконавчого провадження.

Висновки до розділу 2

Виділено такі функції медіації у виконавчому процесі:

- несудове врегулювання спорів. Медіація є ефективним інструментом для альтернативного судового врегулювання спорів;
- субсидіарність до судового процесу. Медіація може використовуватися як доповнення до судового процесу та сприяє розвантаженню судової системи та прискоренню вирішення спорів;
- підвищення виконуваності судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів. Медіація у виконавчому провадженні є дієвою, якщо сторони відчують труднощі з виконанням існуючого судового рішення або якщо вони хочуть змінити деякі положення рішення за взаємною згодою;
- запобігання повторному виникненню спорів. Медіація допомагає сторонам конфлікту виробити спільні правила та механізми вирішення майбутніх розбіжностей, що запобігає їх повторному виникненню;
- зниження навантаження на судову систему;
- покращення доступу до правосуддя. Медіація є доступною процедурою для людей, які не хочуть або не можуть брати участь у традиційному судовому процесі;
- підвищення рівня правової культури. Люди, які беруть участь у медіації, отримують досвід мирного та конструктивного вирішення спорів;
- сприяння збереженню конфіденційності, що є важливим для сторін, які не хочуть, щоб інформація про їхній конфлікт стала загальновідомою.

Перевагами використання медіації у виконавчому провадженні є: зменшення конфліктів та скарг на діяння виконавців до суду, Мін'юсту, АПВУ, правоохоронних органів; більш ефективне виконання рішень, підвищення відсотка фактичного виконання; збільшення кількості стягнутих основної винагороди приватного виконавця / виконавчого збору; краще розуміння інтересів та потреб сторін; збереження або відновлення партнерських стосунків між сторонами; економія часу та ресурсів; покращення іміджу органів примусового виконання; підвищення довіри до приватних виконавців з боку суспільства.

Можливість примусового виконання положень угоди, укладеної за результатами медіації, гарантує реалізацію прав та обов'язків сторін. Найважливішим є те значення і вагомість медіації у процесі застосування права, результати якої повинні бути забезпечені державним примусом за відсутності добровільного виконання.

Медіаційні техніки, ефективність яких доведена під час застосування їх у проведенні медіацій під час виконавчого провадження: активне слухання; перефразування; віддзеркалення; запитання; формулювання пропозицій; кокус; нейтральна оцінка; мозковий штурм; рольова гра; інтереси, а не позиції; пошук спільних цінностей; позитивна комунікація; техніка кероване обговорення; використання ресурсів; поступове врегулювання; завершення медіації; альтернативи. Вибір медіаційних технік із широкого арсеналу можливих у виконавчому провадженні залежить від конкретних обставин кожного провадження та суб'єктного складу.

Процедура медіації в Україні, як і в ЄС, ґрунтується на добровільному виконанні сторонами угоди, укладеної за результатами медіації. Директива 2008/52/ЄС зобов'язує держави – члени ЄС забезпечити можливість примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації, з метою, щоб медіація не сприймалася як «слабша альтернатива» судовому розгляду, адже сторони повинні мати впевненість, що досягнуті домовленості будуть виконані, якщо вони обрали такий вид

ADR як медіацію, а не універсальну судову форму захисту своїх прав. Європейським Судом з прав людини також підтверджено цю позицію, визначивши, що «надійний засіб» захисту прав для забезпечення виконання угоди, укладеної за результатами медіації, повинен бути встановлений державою, тобто держава має забезпечити створення та функціонування механізму примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації.

Активне застосування медіації у виконавчому провадженні України істотно покращить ефективність цього інституту. Для досягнення високого рівня ефективності медіації у виконавчому провадженні необхідні комплексні заходи, які включають: законодавче забезпечення, проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про медіацію та її переваги у виконавчому провадженні, навчання суддів, виконавців, адвокатів та інших фахівців у сфері медіації, збільшення кількості приватних виконавців-медіаторів, які мають досвід роботи у сфері виконавчого провадження, встановлення стимулів для використання медіації, наприклад, фінансових, темпоральних тощо, забезпечення високої якості медіації шляхом, зокрема встановлення стандартів та етичних норм для медіаторів, які працюють у сфері виконавчого провадження.

Проведення моніторингу та оцінки якості медіаційних процедур, популяризація кращих практик: обмін досвідом успішного використання медіації у виконавчому провадженні в Україні та за кордоном, організація конференцій, семінарів та інших заходів для обговорення проблем та перспектив розвитку медіації, проведення досліджень для вивчення ефективності медіації у виконавчому провадженні, оцінка впливу медіації на судову систему, сторони конфлікту та суспільство в цілому. Запровадження цих заходів може допомогти зробити медіацію більш ефективним інструментом для вирішення конфліктів у виконавчому провадженні.

Розділ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Компаративно-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання медіації при примусовому виконанні рішень судів та інших юрисдикційних органів

З метою вдосконалення вітчизняного виконавчого провадження доцільно проаналізувати досвід європейських країн, які вже успішно запровадили медіацію на цій стадії. Франція є одним з яскравих прикладів країн, де медіація відіграє суттєву роль у вирішенні конфліктів у сфері виконавчого провадження.

Ознайомлення з досвідом цієї країни може допомогти ідентифікувати ефективні моделі використання медіації на різних етапах виконавчого провадження, визначити ключові фактори, які сприяють успішному запровадженню медіації, розробити рекомендації щодо удосконалення законодавства та практики застосування медіації в Україні. У Франції для вирішення комерційних спорів застосовуються два основних види медіації: медіація за рішенням суду, медіація на основі договору¹⁶⁹.

У Франції медіація може бути застосована до будь-якого комерційного спору, за умови згоди обох сторін. У випадку медіації за рішенням суду суд може рекомендувати або зобов'язати сторони конфлікту взяти участь у медіації перед тим, як розглядати справу по суті. У випадку медіації на основі договору сторони конфлікту можуть добровільно погодитися на проведення медіації, уклавши відповідний договір. Незалежно від типу медіації,

¹⁶⁹ Каращук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*: журнал. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

вона є конфіденційною. У разі успішного завершення медіації сторони укладають угоду, яка може бути виконана як договір або через процедуру визнання її судом. Важливо зауважити, що медіація не є обов'язковою. Сторони мають право відмовитися від участі в ній на будь-якому етапі. Французьке законодавство активно сприяє використанню медіації. Директива ЄС про медіацію була імплементована у Франції Ордонансом від 16.11.2011 № 2011-1540. Цей Ордонанс створив загальний режим медіації у Франції, який доповнюється спеціальними правилами для певних типів спорів. Нещодавні законодавчі акти, такі як Закон від 22.12.2021 № 2021-1729 та Указ від 25.02.2022 № 2022-245, підтверджують сприятливий підхід французького законодавця до медіації. Одним із прикладів цього підходу є створення «Національної ради з медіації», яка уповноважена консультувати з питань медіації та пропонувати заходи щодо її удосконалення.

У законодавстві Франції визначення медіації, закріплене в Ордонансі, практично ідентичне тому, що дається в Директиві ЄС. Згідно з Ордонансом, медіація – це будь-який структурований процес, незалежно від його назви, за допомогою якого дві або більше сторін намагаються досягти взаємної згоди для мирного вирішення спору. У цьому процесі бере участь третя сторона – медіатор, який обирається сторонами або призначається суддею, який розглядає спір, за їхньою згодою (ст. 1 Ордонансу, прийнятого як ст. 21 Закону від 08.02.1995 з поправками (далі – Закон 1995 р.)). Декретом від 20.01.2012 № 2012-66 до Ордонансу було внесено доповнення, яке встановлює додаткові особливості регулювання медіації (далі – Декрет). Деякі положення цього законодавства також були включені до Цивільного процесуального кодексу Франції (далі – ЦПК Франції).

Відповідно до положень Кодексу медіатор у процесі медіації у Франції має виконувати свою місію неупереджено, компетентно та з належною обачністю. Однак у згаданому вище Декреті не йдеться про будь-які вимоги незалежності, а просто робиться посилання на ст. 21-3 Закону № 95-125 від 8 лютого 1995 р., яка стосується конфіденційності. Існує значна

різниця між рівнем підготовки посередників та примирювачів. Медіатори не зобов'язані проходити спеціальну підготовку з медіації або мати будь-який досвід медіації, якщо вони мають кваліфікацію, щоб розуміти характер і предмет спору. У свою чергу, примирники, які беруть участь у вирішенні спору через примирення у Франції, – це працівники суду, які повинні мати не менше трьох років досвіду юридичної діяльності. Хоча думка посередника не є обов'язковою для сторін, угоді, досягнутої через посередництво, може бути надана обов'язкова сила за згодою обох сторін. Це нововведення, яке було реалізовано ухвалою від 16 листопада 2011 р. Обов'язкова сила такої угоди визнається у всіх державах – членах Євросоюзу. У 2014 р. ІСС приділила особливу увагу медіації та видала свої Правила медіації (що супроводжуються Керівними вказівками ІСС з медіації), які складаються з 10 статей, присвячених таким питанням, як: вибір посередника; припинення питання посередництва; питання конфіденційності; а також збори та витрати. Варто також зазначити, що Законом про програми на 2018–2022 рр. та реформу правосуддя зобов'язано вдаватися до альтернативного методу вирішення спорів у Судовому трибуналі¹⁷⁰.

Отже, у Франції застосовуються два основних типи медіації у комерційних спорах:

- медіація за рішенням суду (*mediation judiciaire*) (суд може рекомендувати або зобов'язати сторони конфлікту взяти участь у медіації перед тим, як розглядати справу по суті);
- медіація на основі договору (сторони конфлікту можуть добровільно погодитися на проведення медіації, уклавши відповідний договір)¹⁷¹.

У процесуальному законодавстві Франції Глава II Цивільного процесуального кодексу (ЦПК Франції) під назвою «Медіація» (ст.ст. 131¹–131¹⁵ ЦПК Франції) присвячена медіації, яка

¹⁷⁰ Карашук К. Л. Альтернативні способи вирішення спорів за законодавством Франції. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2024. № 1 (2). С. 49–54.

¹⁷¹ Карашук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*: журнал. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

застосовується до вирішення цивільних та комерційних спорів за рішенням суду. Згідно зі ст.ст. 131¹ та 131² ЦПК, суддя, який розглядає справу (в тому числі в межах спрощеного провадження), може за згодою сторін призначити медіатора та скерувати їх на медіацію. Медіація може бути застосована для вирішення всього спору або його частини. Її можна використовувати на будь-якому етапі судового процесу в будь-якій з трьох судових інстанцій Франції: судах першої інстанції, апеляційних судах та касаційному суді. Важливо зазначити, що, незважаючи на те, що медіація призначається за рішенням суду, вона залишається добровільним процесом. Якщо сторони не дають згоди на проведення медіації, суд може, згідно зі ст. 127-1 ЦПК, зобов'язати їх зустрітися з медіатором для отримання інформації про мету та організацію процедури медіації. Це рішення суду є остаточним та оскарженню не підлягає.

Наведемо ключові аспекти медіації за рішенням суду у Франції. Її можна застосовувати до будь-якого цивільного або комерційного спору. Медіатор може бути фізичною або юридичною особою. До медіатора висуваються певні вимоги, такі як відсутність судимості, досвід роботи медіатором та відсутність конфлікту інтересів. Початковий строк медіації не може перевищувати 3 місяці, але може бути продовжений на один раз за згодою сторін. Медіація є конфіденційною. У разі успішного завершення медіації сторони укладають угоду, яка може бути виконана як договір або через визнання її судом.

За ЦПК Франції судова ухвала про медіацію, згідно зі ст. 131-6, повинна містити таку інформацію: підтвердження згоди сторін на проведення медіації; прізвище та дані медіатора, який призначений для проведення процедури; початковий строк, протягом якого медіатор має виконати свої обов'язки; дата наступного судового засідання; суму авансу, який має бути сплачений медіатору як його винагорода; інформацію про те, яка сторона або сторони повинні внести аванс на депозит, а також у якій пропорції, якщо призначається кілька сторін. Важливо зазначити, що у разі несплати авансу ухвала про медіацію втрачає свою

силу, і розгляд справи продовжується у судовому порядку. Після постановлення ухвали про призначення медіатора, відповідно до ст. 131-7 ЦПК, канцелярія суду надсилає копію цього документа сторонам та медіатору простим листом. Медіатор негайно повідомляє суддю про свою згоду на проведення медіації. Після отримання медіатором повідомлення про внесення депозиту від канцелярії суду, він зобов'язаний скликати сторони для проведення медіації. Медіатор у Франції не має повноважень щодо підготовки справи до судового розгляду. Проте, з метою медіації та за згодою сторін, він може заслухати треті сторони, якщо вони дають на це свою згоду. Важливо зазначити, що медіатор не може бути призначений на одній і тій же справі для здійснення заходів щодо перевірки доказів. Згідно зі ст. 131-9 ЦПК Франції медіатор зобов'язаний повідомити суддю про будь-які труднощі, з якими він стикається під час виконання своїх обов'язків. Суддя має право припинити медіацію в будь-який час за клопотанням однієї зі сторін або за ініціативою медіатора. Суддя також може припинити медіацію з власної ініціативи, якщо виявить ознаки порушення належного проведення цієї процедури. У всіх випадках перед припиненням медіації справа має бути призначена до розгляду. Сторони отримують повідомлення про дату та час засідання рекомендованим листом з повідомленням про вручення. На цьому засіданні суддя, якщо він припиняє повноваження медіатора, має право продовжити розгляд справи. Про відповідне судове рішення повідомляється медіатору (ст. 131-10 ЦПК Франції). Після закінчення строку доручення медіатор письмово повідомляє суд про результати спроби сторін вирішити їх спір. У встановлений день суддя поновлює розгляд справи¹⁷².

У Франції сторони медіації або одна з них, мають право подати на затвердження судді «погоджувальний документ» (угоду за результатами медіації), складений судовим медіатором. Суддя

¹⁷² Каращук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*: журнал. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

постановляє ухвалу на основі поданої йому заяви без проведення дебатів сторін, якщо не вважає за необхідне заслухати їх у судовому засіданні. Затвердження погоджувального документа регулюється правилами розгляду справ особливого провадження (ст. 131-12 ЦПК Франції). Після закінчення строку доручення суддя встановлює медіатору винагороду відповідно до ст. 131-13 ЦПК Франції. Витрати на винагороду за працю медіатора розподіляються відповідно до положень ст. 22-2 Закону № 95-125 від 08.02.1995 «Про організацію судів та про цивільний, кримінальний та адміністративний процеси». Суддя видає медіатору дозвіл на отримання, у належних межах, сум, внесених у депозит канцелярії суду. За наявності підстав, він постановляє ухвалу про виплату додаткових сум, вказавши сторону або сторони, на яких покладається обов'язок їх сплати, або про повернення зайвих сум, внесених на депозит. На прохання медіатора йому видається виконавчий лист. Згідно зі ст. 131-14 ЦПК Франції, інформація та пояснення, отримані медіатором, не можуть без згоди сторін бути розголошені або використані як обґрунтування в подальшому процесі у справі, що розглядається. Вони також не допускаються до розгляду в іншій справі на жодній стадії. Судова ухвала щодо призначення, відновлення або зупинення медіації не може бути оскаржене в апеляційному порядку¹⁷³.

У п'ятій книзі ЦПК Франції («Вирішення спорів за згодою сторін») детально регламентовано різні методи мирного врегулювання конфліктів, включаючи медіацію. Цьому питанню присвячений окремий розділ I під назвою «Порядок проведення примирних та медіаційних процедур за згодою сторін» (ст.ст. 1530–1535 ЦПК Франції; див. також ст.ст. 1565–1567 ЦПК Франції). Існує два основних типи договірної медіації: виключно договірна медіація: сторони самостійно обирають медіатора та встановлюють правила проведення медіаційної процедури; інституційна медіація: Медіацію організовує

¹⁷³ Карашук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*: журнал. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

спеціалізований орган, наприклад, Центр медіації та арбітражу в Парижі або Міжнародна торгова палата, що мають власні правила проведення медіації.

Законом від 23.03.2019 № 2019-222, який доповнений Декретом від 29.01.2021 № 2021-95, упроваджено нові правила проведення медіації в онлайн-режимі. Ці правила, зокрема, стосуються захисту персональних даних та дотримання стандартів неупередженості та незалежності медіаторів¹⁷⁴.

З метою оптимізації вирішення спорів щодо захисту прав споживачів, Франція у 2015 р. імплементувала Директиву Європейського Парламенту та Ради 2013/11/ЄС від 21.05.2013 про альтернативне вирішення споживчих спорів та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви № 2009/22/ЄС. Це було здійснено шляхом публікації розпоряджень № 2015-1033 від 20.08.2015 та № 2016-301 від 14.03.2016 (які стали ст. L.611-1 і далі Кодексу споживачів Франції). Завдяки прийнятим нормам усі споживачі мають право на безоплатну медіацію у справах між ними та продавцями (*professionnels*). Для сприяння застосуванню медіації був створений спеціальний вебсайт (<https://www.economie.gouv.fr/mediation-conso>). Аналогічно Європейська комісія розробила платформу для онлайн-вирішення споживчих спорів, до якої підключено 117 національних органів несудового врегулювання спорів у 17 країнах – членах ЄС. Важливо зазначити, що передача спору для позасудового врегулювання шляхом медіації є добровільною. Медіація в таких випадках проводиться медіатором зі споживчих спорів (*mediateur de la consommation*), який має відповідати певним вимогам законодавства. Запровадження положень, які б робили медіацію обов'язковою для споживача, заборонені (ст. L.612-1 французького Кодексу споживачів). Більше того, відповідно до практики касаційного суду, застереження про медіацію, включене до споживчого договору, вважається несправедливим, якщо

¹⁷⁴ Каращук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право.* 2024. № 2 (30). С. 641–650.

продавець не зможе довести протилежне (Cass. civ. 1, 16.05.2018, № 17-16.197 і Cass. civ. 3, 19.01.2022, № 21-11.095)¹⁷⁵.

Примирення або консиліація, окрім медіації, є ще одним поширеним способом мирного врегулювання спорів (ст.ст. 128–131 та 1536–1540 ЦПК Франції). Французька правова доктрина, як зазначає В. М. Захватаєв, визначає примирення (**conciliation**) як угоду між сторонами спору, завдяки якій вони досягають врегулювання шляхом укладання мирової угоди або односторонньої чи взаємної відмови від своїх вимог¹⁷⁶. У більш широкому розумінні примирення сприймається як дружній спосіб врегулювання спору, що виник між сторонами. У цьому аспекті воно відрізняється від медіації, яка проводиться за допомогою третьої сторони, що не має повноважень судді (ст.ст. 131-1–131-15 ЦПК Франції), або арбітражу, передбаченого ЦПК Франції. У суді першої інстанції та місцевому суді попередня спроба примирення може здійснюватися суддею або призначеним примирителем, який відповідає вимогам Декрету № 78-381 «Про консиліаторів (примирителів)» від 20.03.1978 зі змінами. Особиста явка сторін у таких випадках є обов'язковою. Кожна сторона може звернутися до примирителя з особою, яка має право на надання юридичної допомоги в суді першої інстанції. Початковий строк доручення, що дається примирителю, не може перевищувати 1 місяця. Цей термін може бути поновлений лише один раз на один місяць. У деяких випадках попередня спроба примирення може бути визнана обов'язковою. Наприклад, під час розірвання шлюбу. Згідно зі ст. 252 ЦК Франції, судовому розгляду справи обов'язково має передувати спроба примирення, яка може бути відновлена під час процесу. Окрім того, законом чітко вказано, що суддя повинен вжити заходів щодо примирення подружжя як у частині розірвання шлюбу, так і в частині його наслідків. Отже, консиліація може проводитися

¹⁷⁵ Карашук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*: журнал. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

¹⁷⁶ Цивільний процесуальний кодекс Франції / пер. з франц., дод. 1–4, В. Н. Захватаєв. Київ : Алерта, 2018. С. 720.

за рішенням суду під час судового розгляду або виключно за домовленістю сторін. Єдина суттєва відмінність від медіації полягає в особі, яка проводить консиліацію, – «судовий консиліатор (примиритель)». Судові консиліатори приводяться до присяги та вносяться до реєстру, який складає апеляційний суд, після процесу обрання (після обов'язкового курсу навчання з консиліації). Коли консиліація здійснюється під час судового провадження, то її може проводити суддя (ст. 129 ЦПК Франції), проте частіше суддя призначає консиліатора¹⁷⁷.

Окрім медіації та консиліації, існує й альтернативна їм так звана «процедура участі», або «партисипативна процедура». Отже, указ від січня 2012 р. передбачає «процедуру участі», механізм переговорів, який має як процедурний, так і договірний характер. Цей мирний метод врегулювання фінансових спорів у Франції був уперше включений до Цивільного кодексу законом № 2010-1609 від 22 грудня 2010 р. Постанова 2012 р. визначає її обсяг та наслідки, а також стосується питань конфіденційності. Ця процедура ґрунтується на переговорах між сторонами за участю їхніх адвокатів, без залучення медіатора чи судового консиліатора. Однак на практиці така процедура використовується доволі рідко. У деяких спеціалізованих галузях французьке законодавство передбачає звернення до певних трибуналів, комісій або квазісудових органів, які мають юрисдикцію (наприклад, питання соціального забезпечення, конкуренції, журналістики та радіомовлення). Судочинство у таких спеціалізованих судах чи квазісудових органах регулюється їх власними особливими правилами¹⁷⁸.

Серед альтернативних способів вирішення комерційних спорів у Франції, окрім медіації, є різноманітні способи, зокрема арбітраж¹⁷⁹. Він є популярним серед інших альтернативних

¹⁷⁷ Каращук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право*. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

¹⁷⁸ Каращук К. Л. Альтернативні способи вирішення спорів за законодавством Франції. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2024. № 1 (2). С. 49–54.

¹⁷⁹ Там само.

способів вирішення спорів у Франції у складних міжнародних відносинах, які часто пов'язані зі значними фінансами у транскордонних спорах. Уряд країни розробив правові норми, сприятливі до арбітражних розглядів, особливо в разі врегулювання міжнародного спору за допомогою арбітражу. Франція є учасницею кількох міжнародних конвенцій, дія яких спрямована на спрощення визнання й виконання іноземних арбітражних рішень. У Парижі розташовані кілька основних арбітражних інститутів: Міжнародна торговельна палата; Французька арбітражна асоціація; Паризький центр медіації та арбітражу; Міжнародна арбітражна палата Парижа. Деякі інші арбітражні організації більш спеціалізовані: Французький центр перестраховання та страхового арбітражу; Морська арбітражна палата Парижа. Франція ратифікувала Нью-Йоркську конвенцію. Судовий розгляд може проводитися під егідою інституційного органу або на спеціальній основі, коли арбітри визначають та контролюють усі аспекти процедури, якої слід дотримуватися. Зазвичай за письмовим етапом процедури слідує заслуховування усних свідчень та аргументів. Арбітражний суд ухвалює рішення, яке приводиться до виконання рішенням суду. Правила про міжнародний арбітраж застосовуються у випадках, коли справа торкається інтересів транснаціональної торгівлі та має зв'язок із Францією (наприклад, сторони обрали Париж як місце арбітражу). Інтереси міжнародної торгівлі будуть зачіпатися щоразу, коли спір стосуватиметься домовленості, пов'язаної з транскордонним переміщенням товарів, послуг, платежів або за участю економік двох держав. Учасникам спору та трибуналу надається свобода щодо процесуальних аспектів арбітражу. Суди втручаються в арбітражний розгляд у Франції тільки у виняткових випадках і лише тоді, коли цього вимагають невідкладні обставини. Міжнародні договори про арбітраж не підпорядковуються будь-яким формальним вимогам. Найважливішою умовою має бути наявність в угоді підтвердження наміру сторін вдатися до арбітражу. У разі врегулювання міжнародного комерційного спору

у Франції законодавство не містить умов щодо форми та строків ухвалення рішення (внутрішній арбітраж передбачає продовження 6-місячного періоду). Рішення, винесене трибуналом під час міжнародного арбітражу, може бути оскаржено (у разі внутрішнього арбітражу сторони мають право на апеляцію).

Доступним засобом правового захисту є анулювання рішення з певних підстав. Загальні правила щодо арбітрабельності будь-якого спору викладено у ст. 2059 Цивільного кодексу Франції, яка передбачає, що «всі особи можуть погодитись на арбітраж щодо прав, якими вони можуть вільно розпоряджатися». Однак деякі види спорів не можуть бути передані до арбітражу, зокрема: питання цивільного стану та дієздатності фізичних осіб; питання щодо розлучення або судового роздільного проживання подружжя; спори, що стосуються громадських об'єднань та державних установ (наприклад, муніципалітетів); питання, пов'язані з роботою вдома (за винятком арбітражних угод, укладених після припинення трудового договору); процедура банкрутства (хоча арбітраж можливий, якщо це передбачено основним договором для позовів до неплатоспроможного боржника); а також питання щодо дійсності примусового ліцензування або дійсності, недійсності та порушення патентів (хоча можливий арбітраж, коли право власності або використання патенту є основним питанням)¹⁸⁰.

Проаналізуємо правове регулювання виконання угод, укладених за результатами медіації, згідно із законодавством Франції. Згідно з французьким законодавством, угода, укладена за результатами проведення медіації, є повноцінним договором, який слід виконувати. Однак для примусового виконання такої угоди необхідна її попередня легітимація судом, що здійснюється шляхом «гомологації» (“*homologation*”). Згідно з положеннями Директиви та Ордонансу після гомологації судом угода, укладена за результатами медіації, може бути примусово виконана в примусовому порядку (виконавчого провадження)

¹⁸⁰ Карашук К. Л. Альтернативні способи вирішення спорів за законодавством Франції. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2024. № 1 (2). С. 49–54.

так само, як і судові рішення. Це надає їй *force exécutoire* (виконавчу силу) (ст. 1 Ордонансу, введена в дію як ст. 21-5 Закону від 1995 р.)¹⁸¹.

У випадку медіації, яка проводиться за рішенням суду, процедура «гомологації» регламентована ст. 131-12 ЦПК Франції (зі змінами, внесеними указом від 26.04.2016 № 2015-514). Згідно з цією статтею, угоди, досягнуті внаслідок медіації, можуть бути визнані судом, яким призначено медіацію, за заявою однієї або обох сторін, або ж за ініціативою найстараннішої сторони (*the most diligent party*). Процедура визнання угоди за результатами медіації судом здійснюється в межах спрощеного, неконтраверсійного провадження («вигідної процедури»). Суд розглядає заяву про визнання угоди, укладеної за результатами медіації, без заслуховування пояснень сторін, за винятком випадків, коли він вважає це необхідним¹⁸².

У випадку з договірною медіацією ст. 1534 ЦПК Франції надає сторонам медіації (або одній стороні за згодою інших) право звернутися до суду з заявою про визнання (гомологацію) їхньої угоди, укладеної за результатами медіації. Суддею, компетентним визнавати такі угоди, є той, до чієї юрисдикції належить розглядати відповідний спір, якщо він буде переданий до суду. Рішення суддя ухвалює без слухання сторін, за винятком випадків, коли він вважає це необхідним. Суддя не має права змінювати умови угоди, укладеної за результатами медіації. Перш ніж буде ухвалено рішення суду про надання сили виконуваності угоді, яка укладена за результатами медіації, суд здійснює перевірку на несуперечність її умов французьким принципам публічного порядку. Якщо суд задовольняє заяву про надання обов'язковості виконання угоді, укладеній за результатами медіації, будь-яка зацікавлена в ній особа може оскаржити це рішення до судді, який його ухвалив. Якщо суд відмовляє

¹⁸¹ Карашук К. Л. Особливості механізму виконання угод, укладених за результатами медіації, відповідно до законодавства Франції. *The III International Scientific and Practical Conference "Intellectual education of students and schoolchildren of the new generation"*, January 22–24, 2024, Paris, France. P. 106–107.

¹⁸² Там само.

в задоволенні заяви, таке рішення може бути оскаржено в порядку непозовного провадження¹⁸³.

Поряд зі звичайною процедурою визнання, описаною вище, Декрет № 2022-245 запровадив альтернативний спосіб надання угодам, укладеним за результатами медіації, статус виконавчого документа. Угода, укладена в межах медіації або консиліації, може бути примусово виконана за умови дотримання двох вимог: 1) така угода має бути підписана адвокатами обох сторін; 2) ця угода має містити «застереження про виконання» (*“formule exécutoire”*) (ст. L.111-3 Кодексу про примусове виконання рішень у цивільних справах). «Застереження про виконання» до угоди, укладеної за результатами медіації, застосовується реєстратором компетентного суду (ст. 1568 ЦПК Франції). Будь-яка зацікавлена в спорі особа може звернутися до суду з вимогою про вилучення «застереження про виконання», якщо воно було застосоване реєстратором (ст. 1570 ЦПК Франції)¹⁸⁴.

Якщо угода, укладена за результатами медіації, була визнана судом або органом влади в іншій країні – члені ЄС, вона може бути виконана у Франції відповідно до процедури визнання судових рішень ЄС¹⁸⁵.

При Національній палаті комісарів юстиції Французької Республіки діє спеціальний Центр медіації, де працюють виконавці, які пройшли відповідну підготовку. Можливість застосовувати медіацію з'явилася у французьких комісарів юстиції (виконавців) завдяки Декрету Уряду № 2011-1173 від 23.09.2011, який надав їм право виступати в ролі медіаторів. Виконавець, який відповідає необхідним вимогам для виконання функцій

¹⁸³ Карашук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право: журнал.* 2024. № 2 (30). С. 641–650.

¹⁸⁴ Там само.

¹⁸⁵ Карашук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право.* 2024. № 2 (30). С. 641–650; Карашук К. Л. Особливості механізму виконання угод, укладених за результатами медіації, відповідно до законодавства Франції. *The III International Scientific and Practical Conference “Intellectual education of students and schoolchildren of the new generation”,* January 22–24, 2024, Paris, France. P. 106–107.

медіатора, може допомогти врегулювати конфлікт між боржником і стягувачем, знаходячи консенсус, який ураховує інтереси обох сторін виконавчого провадження. Виконавець може розпочати медіацію за ініціативою однієї зі сторін або за власною ініціативою у цивільних, корпоративних, комерційних, трудових, сімейних та інших справах. Найчастіше за участю виконавця в ролі медіатора вирішуються питання про порядок та строки погашення боргів. Важливо зазначити, що виконавець не може бути медіатором у справі, якщо він вже брав участь у ній на будь-якому етапі (наприклад, вручав повістку, виносив процесуальні акти тощо). Після проведення медіації виконавець не має права брати участь у цій справі в якості виконавця. Здійснення медіації власне виконавцем у виконавчому провадженні має значний потенціал, головними перевагами якого є швидкість, оперативність та задоволення обох сторін результатом. У 2015 р. у Франції створено онлайн-платформу *Medicys* у сфері вирішення спорів шляхом медіації, зокрема на стадії виконавчого провадження (<http://www.medicys.fr>)¹⁸⁶.

Законодавство Бельгії також надає виконавцям можливість здійснювати медіацію. Наприклад, виконавці можуть проводити медіацію у спорах про стягнення боргів, трудових спорах та інших. На офіційному сайті Національної палати виконавців Бельгії опубліковано заяву, у якій ідеться про те, що статус виконавця та правила етики, якими вони керуються, гарантують справедливе ставлення до стягувачів та боржників. Виконавець, маючи доступ до інформації про конкретне провадження, може сприяти узгодженню різних позицій та протилежних інтересів сторін¹⁸⁷.

Сторони мають право обирати медіацію як спосіб вирішення спорів, ґрунтуючись на принципі свободи договору, згідно зі ст. 1134 Цивільного кодексу Бельгії. Це може бути зроблено

¹⁸⁶ Карашук К. Л. Застосування медіації у виконавчому провадженні: перспективи для України на основі досвіду зарубіжних країн. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2023. № 1. С. 43–47.

¹⁸⁷ Там само.

як до, так і після виникнення спору¹⁸⁸. У 2005 р. бельгійський законодавець визначив медіацію як один із ADR, доповнивши Судовий кодекс Бельгії новим розділом, який встановлює основні правила і принципи медіації у ст.ст. 1724–1737 Судового кодексу Бельгії. Цей розділ був оновлений Законом від 18 червня 2018 р., який став чинним 1 січня 2019 р. Згідно зі ст. 1724 Судового кодексу Бельгії, будь-який спір можна передати на вирішення у медіацію, за винятком тих, що порушують публічний порядок і, тому, виключені з приватної договірної сфери. Публічними установами теж можуть передаватися спори на медіацію¹⁸⁹.

За законодавством Бельгії створено Федеральну комісію з медіації, до складу якої належать три комісії постійні та *ad hoc*. Функції Федеральної комісії з медіації: акредитація організацій, що готують медіаторів, та програм навчання, акредитація медіаторів, які відповідають установленим вимогам; регулювання процедур акредитації медіаторів; складання та поширення списку акредитованих медіаторів; напрацювання кодексу поведінки медіаторів; визначення правил дисциплінарних проваджень; розвиток медіації; сприяння поширенню медіації в Бельгії. До відання трьох постійних комісій належить: акредитація бельгійських та іноземних медіаторів; акредитація та контроль за програмами навчання медіаторів; розгляд дисциплінарних справ та скарг. Вимоги до медіаторів за ст. 1726 Судового кодексу Бельгії: професійна підготовка (проходження акредитованих теоретичних та практичних курсів); складання іспитів; особисті якості (нейтральність, незалежність та неупередженість, відсутність судимості за несумісні зі статусом медіатора злочини, відсутність дисциплінарних та адміністративних санкцій, несумісних зі статусом медіатора); етичні зобов'язання, зокрема письмове зобов'язання дотримуватися кодексу поведінки медіаторів. Після акредитації

¹⁸⁸ Decret n° 2011-1173 du 23 septembre 2011 portant diverses dispositions relatives a certaines professions judiciaires et juridiques reglementes.

¹⁸⁹ Карашук К. Л. Інститут медіації у Бельгії. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Право.* 2024. № 5 (23). С. 537–546.

медіатори зобов'язані щорічно проходити програми постійного навчання, визнані Федеральною комісією з медіації¹⁹⁰.

Бельгійське законодавство розрізняє три види медіації:

1) несудова (позасудова) медіація (ст. 1730–1733 Судового кодексу Бельгії): цей тип медіації може бути запропонований будь-якою стороною спору до, під час або після судового чи арбітражного розгляду. Сторони повинні спочатку домовитися про призначення медіатора або доручити цю функцію третій особі. Сторони та медіатор спільно визначають правила та графік проведення медіації, які фіксуються у письмовому «протоколі про проведення медіації». Протокол має містити інформацію про сторони, медіатора, спір, конфіденційність, винагороду медіатора, строки позовної давності, дату та підписи сторін і медіатора. З моменту підписання протоколу перебіг позовної давності зупиняється на час проведення медіації. Якщо медіація призводить до врегулювання спору, результати фіксуються у письмовій «угоді за результатами медіації». Угода за результатами медіації може бути ратифікована судом, якщо медіатор був акредитований Федеральною комісією з медіації. Ратифікована угода має силу та дієвість остаточного судового рішення;

2) судова медіація у Бельгії урегульована ст. 1734–1737 Судового кодексу Бельгії, згідно з якими суд може призначити медіацію на будь-якій стадії провадження (за винятком провадження у Верховному суді), за згодою сторін. Медіація може бути призначена за спільним клопотанням сторін або за ініціативою суду. Медіація залишається добровільною процедурою, і кожна зі сторін може відмовитися від неї на будь-якому етапі. Судова медіація може стосуватися всього спору або його частини. Якщо медіація призначена за спільним клопотанням сторін, строки позовної давності зупиняються. Сторони обирають медіатора, який має бути акредитований Федеральною комісією з медіації. Суд затверджує вибір медіатора і визначає початковий строк проведення медіації (не більше 6 місяців).

¹⁹⁰ Карашук К. Л. Інститут медіації у Бельгії. Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Право. 2024. № 5 (23). С. 537–546.

Медіатор повідомляє сторонам про місце, дату та час початку медіації. Суд може вживати заходів для сприяння медіації. Суд може на прохання сторін продовжити строк медіації або відновити провадження. Угода за результатами медіації може бути ратифікована судом. Ратифікована судом угода за результатами медіації має силу судового рішення;

3) повністю добровільна медіація поза Судовим кодексом Бельгії: сторони можуть вільно погодитися на проведення медіації поза межами сфери регулювання Судового кодексу Бельгії. Усі аспекти такої медіації, включаючи правила та процедури, визначаються сторонами без втручання медіатора чи суду (згідно з принципом свободи договору, ст. 1134 Цивільного кодексу Бельгії). Угоди, досягнуті в межах такої медіації, не підлягають ратифікації судом¹⁹¹.

Бельгія імплементувала Директиву 2013/11/EU ЄС про альтернативне вирішення спорів щодо споживчих спорів Законом від 04.04.2014. Цей Закон встановлює стандарти для процедур розгляду скарг споживачів, а також вимоги до якості для органів ADR (доступність, експертність, незалежність, неупередженість, прозорість, ефективність, справедливість і свобода). Закон також запроваджує відповідний орган – Службу медіації для споживачів (*Consumer Mediation Service*). Сфера дії Закону поширюється лише на споживчі спори, тобто спори між споживачем і продавцем щодо виконання договору купівлі-продажу або надання послуг. Служба медіації для споживачів Бельгії здійснює три такі функції: 1) інформування про права та обов'язки; 2) направлення запитів на медіацію до відповідних органів ADR; 3) розгляд запитів, які не підпадають під юрисдикцію інших органів ADR. Закон визначає процедурні правила розгляду споживчих спорів Службою медіації та встановлює вимоги до процедурних правил інших органів ADR. У деяких секторах, таких як енергетика та фінанси, існують власні послуги та процедури медіації для споживачів¹⁹².

¹⁹¹ Карашук К. Л. Інститут медіації у Бельгії. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Право.* 2024. № 5 (23). С. 537–546.

¹⁹² Там само.

Угоди, досягнуті за результатами медіації, є найбільш ефективними способами вирішення спорів у контексті поновлення прав осіб, коли вони ратифіковані судами. Такі угоди може бути укладена як у межах «несудової медіації», так і «судової медіації». Якщо суд ратифікує угоду, вона стає остаточним рішенням, яке не можна оскаржити. Сторони не можуть звертатися до суду з приводу цієї угоди. Суд може призначити медіацію за згодою сторін, може консультувати щодо вибору медіатора, може контролювати процес медіації, може видавати рекомендаційні накази за згодою сторін.

Уся інформація, яка розкривається під час медіації, є конфіденційною. Цю інформацію не можна використовувати в суді, адміністративних органах або арбітражі тощо. Документи, які розкривають конфіденційну інформацію, не можна використовувати як докази. Зобов'язання щодо конфіденційності можна скасувати лише за письмовою згодою всіх сторін. Винятками з принципу конфіденційності є: протокол про проведення медіації, угода, укладена за її результатами, та документ, який фіксує невдачу медіації, не є конфіденційними, якщо сторони не домовилися про інше письмово. Суд або арбітражний суд вирішує, чи надавати компенсацію за порушення конфіденційності. Медіатор також зобов'язаний дотримуватися конфіденційності. Розголошення конфіденційної інформації може призвести до кримінальної відповідальності (ст. 458 КК Бельгії). Медіатора не можна викликати як свідка в суді. Якщо під час медіації за згодою сторін залучаються свідки або експерти, вони також зобов'язані дотримуватися конфіденційності. Експерти також не можуть бути викликані як свідки в суді. Відмова від медіації, як правило, не призводить до фінансових санкцій. Суд або арбітражний суд може зобов'язати сторону виплатити компенсацію, якщо відмова від медіації є зловживанням правом.

Бельгійське законодавство, подібно до французького, дозволяє виконавцям виступати в ролі медіаторів. Ця можливість ґрунтується на тому, що виконавці, володіючи знаннями та інформацією щодо конкретної справи, можуть сприяти примиренню

сторін та пошуку *mutually beneficial solutions*. Етичні правила, що регулюють діяльність виконавців, гарантують їхню нейтральність, неупередженість та конфіденційність. У Бельгії медіація на стадії виконавчого провадження найчастіше використовується для узгодження графіку погашення боргу. Цей метод ADR також застосовується для вирішення трудових спорів¹⁹³.

Використання медіації виконавцями в Нідерландах, передусім, дозволене на законодавчому рівні. У Нідерландах виконавці мають право проводити медіацію із широкого кола спорів. Професійна спільнота виконавців цієї держави вважає, що медіація може бути успішною у багатьох справах між стягувачем і боржником, зокрема при виконанні проваджень про відібрання дітей¹⁹⁴.

У Швеції закон зобов'язує сторони, які мають спори щодо опіки над дітьми, пройти через процедуру медіації. За шведським Законом «Про медіацію», у деяких цивільних справах сторони, які досягли угоди в ході медіації на будь-якому етапі судового процесу, можуть подати цю угоду до суду для її затвердження як судового рішення¹⁹⁵.

Розглянемо дещо детальніше розвиток медіації та виконуваності угоди, укладеної за результатами медіації, у Німеччині. Ідея медіації як ADR зародилася в Німеччині ще в XIX ст. Цей метод розглядався як альтернатива традиційному судовому процесу. Перші норми, що регулюють медіацію, з'явилися в Німецькому процесуальному кодексі 1877 р. Ці акти передбачали можливість врегулювання спорів шляхом медіації на різних стадіях судового процесу, а також в обов'язковому порядку при розгляді сімейних спорів. Після Першої світової війни та соціально-економічної кризи на початку XX ст. медіація стала ще більш поширеною.

¹⁹³ Карашук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право*. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

¹⁹⁴ Van den Oever V. Linksom of rechtsom: de gerechtsdeurwaarder als mediator. *Gerechtsdeurwaarder*. 2010. № 2. Р. 9.

¹⁹⁵ Карашук К. Л. Медіація і примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів. *Наукові перспективи. Серія: Право*. 2023. № 7 (37). С. 453–466.

У 1924 р. було запроваджено обов'язкову медіацію перед поданням позову до суду. Ця вимога була скасована в 1944 р., але суддям все одно рекомендувалося сприяти врегулюванню спорів мирним шляхом. Остаточню медіацію як обов'язкову процедуру було скасовано в 1950 р. Однак у 1999 р. німецьким федеральним землям було надано право вводити медіацію як обов'язкову процедуру досудового врегулювання спорів. Зараз медіація активно використовується в Німеччині як альтернативний спосіб вирішення спорів. Цей метод застосовується в різних сферах, включаючи цивільне, сімейне, трудове та комерційне право. Існують спеціальні суди та інші установи, які пропонують послуги медіації. Медіація в Німеччині є конфіденційною та добровільною¹⁹⁶.

Директива ЄС про медіацію була імплементована в німецьке законодавство у 2012 р. Для цього було прийнято два закони: Закон «Про сприяння розвитку медіації та інших способів альтернативного вирішення спорів» і Закон «Про медіацію». Закон «Про медіацію» вносить зміни до кількох процесуальних кодексів, включаючи Цивільний процесуальний кодекс. Цей закон складається з 9 статей, які регулюють: визначення поняття «медіація» та «медіатор», загальні процедурні положення та правовий статус медіатора, нерозкриття інформації медіатором, конфіденційність медіації, навчання та сертифікацію медіаторів, повноваження міністра юстиції вводити додаткові нормативні акти, оцінку Закону «Про медіацію» та тимчасові нормативні акти¹⁹⁷.

Медіація розпочинається за ініціативою сторін або за пропозицією суду. Сторони вільні обирати медіатора самостійно або за допомогою спеціальних установ, як-от Німецький інститут арбітражу (DIS) чи Торгово-промислової палати. Найпоширенішою практикою є пряме призначення медіатора сторонами. Для участі у медіації зазвичай сторони не потребують представництва адвокатами. Проте в комерційних спорах

¹⁹⁶ Карашук К. Л. Процедура медіації та примусове виконання угоди за результатами медіації у ФРН. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право.* 2024. № 4 (32). С. 386–393.

¹⁹⁷ Там само.

адвокати часто супроводжують своїх клієнтів. Щодо вимог до медіатора, то медіатори зобов'язані проходити регулярне навчання та тренінги. Медіатор: потребує 120 год навчання та однієї супервізії. Сертифікований медіатор: потребує 120 год навчання, однієї супервізії, а також додаткових 90 год навчання за кордоном або 4 проведених медіацій. Сертифіковані медіатори повинні щонайменше раз на 4 роки проходити додаткове навчання та брати участь у супервізіях¹⁹⁸.

Німецьке законодавство про медіацію (ст. 2 Закону «Про медіацію») не встановлює жорстких правил проведення медіації та обов'язків медіатора. Це робить процес гнучким та адаптивним до потреб сторін. Хоча чіткої регламентації немає, більшість медіацій в Німеччині проходить через п'ять етапів: 1) укладення угоди про медіацію (сторони та медіатор визначають процедурні питання, правила конфіденційності, терміни, оплату та інші аспекти процесу); 2) викладення історії взаємовідносин сторін та спірних питань (кожна сторона коротко описує свою позицію та питання, які потребують вирішення); 3) дослідження «реальних інтересів» (медіатор аналізує глибинні мотиви та цілі кожної сторони, щоб зрозуміти суть конфлікту); 4) обговорення та пошук рішень (медіатор пропонує та обговорює з учасниками можливі шляхи врегулювання спору, шукаючи взаємоприйнятну згоду); 5) укладення письмової угоди (досягнута згода та умови врегулювання конфлікту фіксуються в письмовому вигляді). Тривалість та вартість медіації залежать від складності спору та кваліфікації медіатора. Витрати, як правило, розподіляються між сторонами. За статистикою, рівень успішного врегулювання спорів після медіації в Німеччині становить близько 80 %. Сторони не зобов'язані вдаватися до медіації у комерційних спорах, за винятком випадків, коли це передбачено договором. Однак Закон «Про сприяння розвитку медіації» стимулює до застосування медіації, зобов'язуючи: вказувати у позовній заяві інформацію

¹⁹⁸ Каращук К. Л. Процедура медіації та примусове виконання угоди за результатами медіації у ФРН. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право.* 2024. № 4 (32). С. 386–393.

про спроби врегулювання за допомогою медіації (ст. 253 п. 3 пп. 1 ЦПК Німеччини), зменшувати судові витрати, якщо спір вирішено шляхом медіації (ст. 69b Закону «Про судові витрати»). Суд може рекомендувати сторонам провести медіацію під час судового розгляду (ст. 278a ЦПК Німеччини)¹⁹⁹.

Отже, хоча суди не можуть примусити сторони до медіації в комерційних спорах, вони можуть заохочувати її, якщо процес вже розпочато. Якщо сторони погоджуються на медіацію, судовий процес тимчасово зупиняється. Окрім медіації, суддя може провести примирне слухання (*Guteverhandlung*) перед початком основного усного слухання справи, щоб допомогти сторонам укласти угоду. Закон «Про сприяння розвитку медіації» запровадив нову процедуру: суд може передати справу судді-примирителю (*Guterichter*). Суддя-примиритель, на відміну від судді, який веде справу, може застосовувати різні методи вирішення спорів, включаючи медіацію (ч. 5 ст. 278 ЦПК Німеччини). Суддя-примиритель має право проводити правовий аналіз справи та пропонувати сторонам рішення. Угода, досягнута перед суддею-примирителем, може бути зафіксована судом у письмовій формі (*Prozessvergleich*) і має силу виконавчого документа. Якщо примирення не вдається досягти, звичайний судовий розгляд продовжується. Медіатори, а також усі учасники, крім сторін, зобов'язані зберігати конфіденційність інформації, отриманої під час медіації (ст. 7 Директиви ЄС про медіацію, ст. 4 Закону Німеччини «Про медіацію»). Це відповідає процесуальному праву відмовитися від свідчень у цивільних справах та арбітражі щодо інформації, яка підпадає під зобов'язання конфіденційності. Розкриття конфіденційної інформації можливе лише у випадках: примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації, загрози публічному порядку (*ordre public*), очевидності, та невикористання в інтересах конфіденційності. Сторони зазвичай включають до угод положення про конфіденційність, щоб

¹⁹⁹ Карашук К. Л. Процедура медіації та примусове виконання угоди за результатами медіації у ФРН. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право.* 2024. № 4 (32). С. 386–393.

запобігти розголошенню інформації. Такі положення повинні бути чітко сформульовані. Якщо угода про медіацію містить банкетну норму до правил інституції, яка її проводить (наприклад, Німецького інституту арбітражу), положення про конфіденційність, як правило, включається автоматично. Відмова від пропозиції розпочати будь-яку процедуру альтернативного вирішення спорів (ADR) не спричиняє жодних фінансових санкцій, якщо сторони попередньо не домовилися про інше²⁰⁰.

У Німеччині угоди, досягнуті в ході медіації, мають статус мирових угод, як визначено в ст. 779 Цивільного кодексу ФРН (*Bürgerliches Gesetzbuch*). Це означає, що вони можуть бути виконані як договори. Існує два основних способи надати угоді, укладеній за результатами медіації, юридичної сили для примусового виконання: 1) нотаріальне посвідчення (сторони можуть зафіксувати угоду в нотаріальному акті (*notarielle Urkunde*). Цей акт матиме силу виконавчого документа, що дозволяє стягувати борг без додаткового судового розгляду); 2) судове затвердження (якщо угода про медіацію укладена юристами від імені та за дорученням сторін (*Anwaltsvergleich*), суд може оголосити її негайно виконуваною за спеціальною процедурою, за умови згоди платника)²⁰¹.

Зважаючи на німецький досвід, пропонуємо внести такі зміни до українського законодавства: встановити стандарти для медіаторів – приватних виконавців (запровадити чіткі стандарти, яким повинні відповідати медіатори-приватні виконавці для проведення медіації у виконавчому провадженні. Наприклад, медіатором у виконавчому провадженні міг би бути приватний виконавець, який пройшов спеціальне навчання та здобув навички медіатора); надати угодам, укладеним за результатами медіації, силу виконавчого документа.

У Португалії медіація є визнаним альтернативним механізмом вирішення цивільних і комерційних спорів, який

²⁰⁰ Каращук К. Л. Процедура медіації та примусове виконання угоди за результатами медіації у ФРН. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право.* 2024. № 4 (32). С. 386–393.

²⁰¹ Там само.

врегульовано Законом від 19 квітня 2013 р. № 29/2013. Закон про медіацію встановлює загальні принципи медіації, процедури медіації у цивільних і комерційних справах, вимоги до медіаторів і підстави для медіації у публічній сфері, доступ до якої можна отримати через державні чи приватні служби медіації. Крім цивільних і комерційних спорів, медіація також може застосовуватися у сімейних, споживчих, трудових і кримінальних справах²⁰².

У Португалії не існує регуляторного органу для медіації. Однак щоби мати право бути внесеним до реєстрів сертифікованих медіаторів, які веде Міністерство юстиції, медіатори повинні: мати повну право- та дієздатність, пройти курс навчання з медіації, визнаний Міністерством юстиції Португалії та володіти португальською мовою. Крім того, щоб бути призначеними на посаду для здійснення публічної медіації в *Juzgados de Paz*, медіатори також повинні досягти віку більше 30 років, мати вищу юридичну освіту та не мати судимості, повинні пройти окремий навчальний курс і бути обраними за результатами навчання на цьому курсі. У будь-якому випадку медіатори за вимогами закону зобов'язані здійснювати свою діяльність незалежно, неупереджено, надійно, компетентно, конфіденційно та старанно, завжди дотримуючись високих етичних стандартів. Приватна організація – Асоціація португальських медіаторів здійснює нагляд за діяльністю своїх учасників і за забезпеченням дотримання ними затвердженого нею Кодексу етики медіаторів. Постанова від 27 листопада 2013 р. № 344/2013 встановлює загальні вимоги для реєстрації медіатора, тоді як постанова від 19 жовтня 2018 р. № 283/2018 передбачає надання послуг з медіації в публічній сфері та встановлює порядок відбору медіаторів²⁰³.

Розглянемо процедуру проведення медіації за законодавством Португалії. Так, процедура медіації у цивільних і господарських

²⁰² Карашук К. Л. Правове регулювання медіації та виконання угоди, укладеної за результатами медіації, у Португалії. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2024. № 2 (3). С. 64–66.

²⁰³ Там само.

спорах може бути розпочата: 1) до того, як провадження буде відкрито судом, самими сторонами; або 2) після початку судового провадження або за пропозицією судді (за умови, що жодна зі сторін прямо не заперечує), або за згодою сторін. У цих ситуаціях судове провадження призупиняється максимум на три місяці. Якщо за результатами медіації буде укладено угоду, вона підлягає затвердженню судом. Якщо такої угоди не буде укладено, провадження в суді буде відновлено. В обох випадках сторони повинні домовитися про призначення медіатора, зареєстрованого у відповідній службі медіації (державній чи приватній), у якій проводитиметься процедура медіації. Якщо медіація проводиться у *Juzgado de Paz* (мировому суді), і якщо згоди не досягнуто, медіатор буде офіційно призначений *Juzgado de Paz*. Процедура розпочнеться з передмедіаційної сесії, на якій призначений медіатор викладе переваги медіації та детально розповість про характер і умови процедури медіації. Потім сторони повинні підтвердити свою згоду передати вирішення свого спору на медіацію шляхом укладення угоди про згоду на проведення медіації, яка містить правила, за якими регулюватиметься процес медіації. Після оформлення угоди про згоду проведення медіації відбувається сесія медіації, коли медіатор намагається допомогти сторонам досягти взаємоприйняттого врегулювання спору. Під час медіації не є обов'язковим, щоб сторін представляли юристи, якщо тільки сторона не є неписьменною, не розмовляє португальською або перебуває у явно невігідному становищі. Угода, укладена сторонами за результатами медіації, має таку ж юридичну силу, як судові рішення, якщо медіація проведена зареєстрованим медіатором відповідно до закону та підписана дієздатними сторонами. Однак у публічній медіації існують певні формальності, оскільки угода, укладена сторонами за результатами медіації, надсилається медіатором до судді *Juzgado de Paz* для затвердження. У будь-якому випадку, якщо медіація (публічна чи приватна) була проведена після того, як судове провадження вже було розпочато, угода надсилається на затвердження судді, який веде судовий розгляд.

Законодавство Португалії не містить обов'язку для сторін судового процесу застосовувати медіацію для врегулювання спору між ними. Навіть якщо сторони вже мають договір про застосування процедури медіації у разі виникнення спору, вони не зобов'язані звертатися до процесу альтернативного вирішення спору. На відміну від провадження в арбітражі, будь-яка зі сторін може припинити медіацію в будь-який момент і подати позов до «державного» суду. Проте, якщо сторони вже мають договір про застосування процедури медіації у разі виникнення спору, і якщо обидві сторони не домовляться про інше після виникнення спору, вони повинні принаймні розпочати процедуру медіації перед початком судового розгляду. В іншому випадку відповідач може оскаржити наявність застереження про медіацію в суді, а суддя може призупинити судове провадження та передати справу на медіацію. Слід підкреслити, що застосування медіації заохочується як урядовою кампанією з підвищення обізнаності громадськості, приватними асоціаціями медіації, так і португальськими судами. Крім того, згідно з Кодексом поведінки Асоціації адвокатів Португалії, адвокати зобов'язані заохочувати своїх клієнтів спробувати мирно вирішити їхні спори перед тим, як подати позов до суду. Цивільним процесуальним кодексом Португалії передбачено, що суд може за власним бажанням призупинити судове провадження та передати спір на медіацію, якщо сторони прямо не заперечують проти цього. Крім того, як зазначалося вище, якщо сторони мають попередній договір про застосування процедури медіації у разі виникнення спору, суддя призупиняє провадження та скеровує сторони на медіацію, якщо цього вимагає відповідач. Сторони також можуть вирішити передати спір на медіацію в будь-який момент провадження та можуть призупинити провадження на період до 3-х місяців для цього, за умови, що це не призведе до затримки будь-якого запланованого остаточного слухання. Медіація є конфіденційною. Згідно з Цивільним процесуальним кодексом Португалії та Законом «Про медіацію», окрім угоди, укладеної за результатами медіації, під час медіаційної процедури, усі аспекти медіаційної процедури мають бути

конфіденційними та не можуть братися до уваги під час судового розгляду, за винятком виняткових обставин (а саме для захисту фізичного чи психологічного благополуччя будь-якої особи). Відмова сторін від медіації не тягне несприятливих фінансових наслідків для них²⁰⁴.

За загальним правилом, угоди, укладені за результатами медіації, підлягають виконанню без подальшого судового затвердження за умови, що: 1) спір за нормами чинного законодавства може бути переданий на медіацію; 2) сторони мають право- та дієздатність для виконання угоди, укладеної за результатами медіації; 3) процес медіації здійснювався відповідно до закону; 4) угода, укладена за результатами медіації, не порушує публічний порядок; і 5) медіацію проводив уповноважений медіатор. Навіть якщо ці умови виконано, сторони можуть домовитися подати угоду, укладену за результатами медіації, до суду на затвердження. Проте в деяких випадках угоди, укладені за результатами медіації, повинні бути затверджені суддею. Як зазначалося вище, це має місце, коли сторони почали процес медіації лише після відкриття судового провадження або коли медіація проводиться у *Juzgado de Paz* (мировому суді). Угоди, укладені за результатами медіації, підлягають примусовому виконанню в такому самому порядку, як і рішення судів першої інстанції. Беручи до уваги здійснений аналіз норм чинного законодавства Португалії, зазначимо, що доцільно в законодавство України імплементувати положення про надання угоді, укладеній за результатами медіації, сили виконавчого документа²⁰⁵.

Як зазначають О. Б. Верба та А. В. Гайченко, з 1980-х років Рада Європи активно працює над рекомендаціями щодо розвитку ADR. 14.05.1981 була прийнята перша Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам № R (81) 7 «Про заходи, що полегшують доступ до правосуддя». У другій Рекомендації

²⁰⁴ Каращук К. Л. Правове регулювання медіації та виконання угоди, укладеної за результатами медіації, у Португалії. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2024. № 2 (3). С. 64–66.

²⁰⁵ Там само.

№ R (86) 12 від 16.09.1986 Рада Європи підтримала розвиток ADR з огляду на необхідність зниження надмірного робочого навантаження на суди. Це стало основою для ідеї «остаточності» рішень, прийнятих за результатами ABC, та можливості їх примусового виконання. Розвиток ADR є важливим кроком для покращення доступу до правосуддя та розвантаження судів²⁰⁶.

Процедура медіації передбачає добровільне виконання сторонами укладеної угоди. Проте постає питання, на чому слушно наголошують О. Б. Верба та А. В. Гайченко: що робити, якщо одна зі сторін не виконує свої зобов'язання? Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» зобов'язує держави-члени забезпечити можливість для сторін вимагати примусового виконання угод, укладених за результатами медіації. Це може бути зроблено судом або іншим компетентним органом. Медіація не повинна бути «слабшою» альтернативою суду. Преамбула до цієї Директиви чітко зазначає, що медіація не повинна розглядатися як «слабша» альтернатива судовому розгляду. Сторони письмової угоди, досягнутої в результаті медіації, повинні мати можливість отримати примусове виконання цієї угоди. Європейський Суд з прав людини у справі *Unibank A/S v Flemming G. Christensen* визначив, що «надійний засіб» для примусового виконання угоди – це той, що встановлений державною владою та сам по собі можливий до виконання у примусовому порядку в державі, де його видано. Інститути медіації та виконавчого провадження тісно пов'язані з процесом застосування права. Примусове виконання відіграє важливу роль у випадку, коли рішення, прийняте в рамках медіації, не виконується добровільно. На практиці право на примусове виконання угоди за результатами медіації є невід'ємною частиною та наступним етапом права на суд. У польській правовій доктрині медіація та виконавче провадження розглядаються як елементи процесу

²⁰⁶ Верба О. Б., Гайченко А. В. Виконуваність угоди за результатами медіації відповідно до законодавства Республіки Польща: запозичення позитивного досвіду. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 348–362.

застосування права та самостійні процедури пошуку та ухвалення рішення²⁰⁷.

За ЦПК Польщі угода за результатами медіації, затверджена судом, має таку ж юридичну силу, як і угода, укладена в суді. Угода за результатами медіації може бути примусово виконана, якщо суд надав їй статус виконавчого документа, якщо вона не суперечить закону, принципам соціального співжиття, не має на меті обійти закон та її положення чіткі та зрозумілі. Суд не перевіряє зміст угоди за результатами медіації на предмет її обґрунтованості. Виконавча сила, надана судом Польщі угоді за результатами медіації є необхідною умовою для відкриття виконавчого провадження²⁰⁸.

Отже, на основі проведеного компаративного аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання медіації при примусовому виконанні рішень судів та інших юрисдикційних органів пропонуємо внести зміни до процесуального законодавства, які б стимулювали використання медіації на стадії примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів; запровадити норми, які надають угодам, досягнутим в ході медіації, юридичної обов'язковості та надають їм статус виконавчих документів; створити мережу навчальних центрів / курсів по всій країні, забезпечити їх належне фінансування та матеріально-технічного оснащення для підготовки кваліфікованих медіаторів з числа спільноти приватних виконавців; запровадити єдині стандарти до медіаторів у сфері виконавчого провадження; розміщення інформації про медіацію на веб-сайтах АПВУ (зокрема, Реєстр приватних виконавців-медіаторів), судів, органів державної виконавчої служби та інших установ; налагодити

²⁰⁷ Верба О. Б., Гайченко А. В. Виконуваність угоди за результатами медіації відповідно до законодавства Республіки Польща: запозичення позитивного досвіду. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 348–362.

²⁰⁸ Верба О. Б., Гайченко А. В. Виконуваність угоди за результатами медіації відповідно до законодавства Республіки Польща: запозичення позитивного досвіду. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 348–362; Верба О. Б. Медіація і виконавче провадження за законодавством Республіки Польща: запозичення позитивного досвіду. *Стратегічна сесія «Медіація у виконавчому провадженні: міжнародний досвід та перспективи для України»*.

міжнародне співробітництво, зокрема, обмін досвідом з країнами, які мають успішний досвід розвитку медіації у виконавчому провадженні, брати участь у міжнародних проектах та програмах у сфері медіації.

3.2. Перспективи розвитку законодавства України про медіацію у виконавчому провадженні

Вітчизняна правотворчість слідує за передовими світовими тенденціями (поняття «тенденція» походить від лат. *tendere*, що означає спрямовувати, прагнути, є напрямом розвитку чого-небудь; прагненням, наміром, властивими комучи чому-небудь). Цим терміном описують нахил та зростання певних еталонних значень, даних, подій або полеміки в тому чи іншому напрямі. Наприклад, це уможливило, на основі того, що відбулося в минулому, зробити висновки про майбутні події. Тенденції можуть бути однаковими, зростаючими чи спадаючими. Різні сфери життя мають свої тенденції) рухається у напрямку правового регулювання примирних процедур, серед яких – медіація.

У контексті міжнародних тенденцій розвитку медіації, як зазначає Ч. Гордон, вона стала широко застосовуватися, особливо в країнах з англосаксонською системою права (*Common Law*), але її популярність зростає і в країнах із континентальною системою права (*Civil Law*). Хоча, звісно, існують відмінності між законодавством різних країн та галузями права, приватна модель медіації на сьогодні є загальноживаною. Держави регулюють цей процес та діяльність медіаторів більшою чи меншою мірою. Також є суттєві відмінності в тому, наскільки законодавство та судовий процес заохочують і сприяють медіації, а також накладають санкції на сторони, які не бажають брати участь у медіації²⁰⁹.

²⁰⁹ Gordon C. Trends in international mediation: growth of judicial and mandatory mediation. 13 March 2023.

Щодо виконання угод, укладених за результатами медіації, прийнято Сінгапурську конвенцію про медіацію (*United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”*)²¹⁰). У Великій Британії форми судової медіації та вирішення спорів поза судовим процесом тепер добре зарекомендували себе в справах щодо сімейних фінансів, трудових спорів тощо, а найближчим часом буде запроваджено обов’язкову медіацію для дрібних позовів. Ці нововведення не призначені замінити або конкурувати з приватною медіацією, і сторонам часто пропонуватимуть звернутися до приватної медіації як альтернативного, швидшого та більш гнучкого процесу. Значну роль судді відіграють в медіації у Канаді, США та Австралії. Багато з цих юрисдикцій закріпили медіацію у своїх цивільних процесуальних кодексах. Серед суддів є як ті, хто з ентузіазмом підтримує медіацію, так і ті, хто більш стримано ставиться до поєднання своєї ролі судді з навичками, необхідними для здійснення медіації при укладанні угод. Однак завдяки зростанню її використання стають очевидними переваги судової медіації: зменшення навантаження на суддів, економія часу суду та державних коштів, а також покращення доступу до правосуддя для сторін, які не мають достатньо коштів для оплати приватної медіації. У Німеччині добре розвинена система судової медіації, а приватна медіація не набула широкої популярності. В Європейському Союзі, окрім згаданої Директиви про медіацію, у 2014 р. було започатковано ініціативу під назвою “*Mediation Meets Judges*”. Ця ініціатива спрямована на сприяння розвитку медіації у цивільних та комерційних спорах і заохочує суддів направляти справи на медіацію, надаючи їм безпосереднє розуміння медіації та практичних інструментів для направлення сторін на медіацію. В рамках цієї ініціативи було розроблено «Європейський набір інструментів для схем судової медіації», «Діагностику медіабельності справ для суддів» та «Шаблон

²¹⁰ United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”).

листа судді для інформування сторін про медіацію». На думку Ч. Гордона, про ймовірний напрямок розвитку медіації у світі, приватні медіатори проклали шлях, демонструючи явні переваги медіації як альтернативного вирішення спорів (ADR) загалом. Вони залишаються еталоном, з яким порівнюватимуться інші схеми, а методи врегулювання, розроблені приватними медіаторами, і надалі збагачуватимуть загальний ландшафт медіації. Зараз спостерігається зростання та розквіт низки нових механізмів медіації – від добровільних та обов’язкових схем, що застосовуються до певних категорій справ чи галузей, до судової медіації там, де приватна медіація не була застосована або, можливо, виявилася невдалою²¹¹.

Т. А. Цувіна, здійснюючи аналіз законодавчих норм країн-членів Європейського Союзу, диверсифікує можливі варіанти для запровадження в Україні стосовно того, як примусово в порядку виконавчого провадження виконувати угоди, досягнуті за результатами медіації:

а) надати угоді, укладеній за результатами медіації, сили цивільно-правового договору;

б) затверджувати судом (як за результатами медіації, яка інтегрована у судовий розгляд, так і за результатами так званої зовнішньої (приватної) медіації, яку проводять для вирішення спорів, що не є предметом судового розгляду;

в) угоду, укладену за результатами медіації, затверджує арбітраж (третейський суд, міжнародний комерційний арбітраж);

г) угоду, укладену за результатами медіації, затверджує нотаріус;

д) угоду, укладену за результатами медіації, затверджує спеціально створений орган;

е) угоді, укладеній за результатами медіації, надається виконавча сила автоматично²¹².

²¹¹ Gordon C. Trends in international mediation: growth of judicial and mandatory mediation. 13 March 2023.

²¹² Цувіна Т. А. Національні механізми виконання угод за результатами медіації: досвід країн ЄС та українські перспективи. 2022.

Ми ж пропонуємо, з урахуванням наведених вище світових тенденцій, угоду, укладену за результатами медіації під час виконавчого провадження, затверджувати виконавцем, який здійснює виконавче провадження.

Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX діє понад два роки. Він став значним кроком у розвитку ADR в Україні. Закон чітко визначає правові засади медіації (принципи, порядок проведення та інші аспекти цієї процедури), статус медіатора (його повноваження, вимоги до підготовки медіатора, практичний досвід та інші необхідні критерії). Нормативно визначено, що медіація може бути застосована на будь-якій стадії процесу. Наприклад, перед зверненням до суду як превентивний захід для запобігання ескалації конфлікту. Під час судового провадження – для пошуку консенсусу та врегулювання спору. Після ухвалення судового рішення для добровільного виконання рішення або врегулювання нових конфліктів, що виникли після судового розгляду. Перевагами медіації є швидкість, конфіденційність, сторони спору мають повний контроль над процесом медіації та самостійно обирають рішення, яке їм підходить, зниження витрат, оскільки медіація, як правило, є більш економічним способом вирішення спорів, ніж судовий процес, збереження добрих стосунків сторін. Тобто Законом України «Про медіацію» створено сприятливі умови для розвитку медіації як ефективного інструменту мирного вирішення конфліктів.

Медіація – одна з процедур примирення сторін спору шляхом їх добровільного вступу в переговорний процес за допомогою третьої особи – медіатора, яка сприяє врегулюванню спору. Під час вирішення конфліктів за допомогою медіації сторони зберігають контроль над процесом прийняття рішень. За результатами медіації у сторін є чудова можливість вирішити конфлікт без «втрати обличчя» і зберегти перспективи співпраці на майбутнє.

Як було нами вище зазначено під час вивчення генези цього інституту (у підрозділі 1.2), медіація виникла у США, коли часті конфлікти між профспілками і роботодавцями призводили до загрози масових звільнень та страйків. Першим так званим

посередником стала Федеральна служба посередництва і примирення (*Federal Mediation Conciliation Service*), створена у 1947 р. з метою вирішення конфліктів між працівниками і роботодавцями. Ця послуга діє досі.

До кінця ХХ ст. медіація «проникла» в законодавство практично всіх європейських країн. Медіація широко використовується при вирішенні господарських, сімейних, трудових та інших категорій спорів. Оскільки медіація належить до одного з альтернативних способів вирішення спорів, то вона зазвичай замінює суд.

В останні роки медіація почала застосовуватися на стадії виконавчого провадження, коли вже вирішено питання про право юрисдикційним органом (судом чи іншим органом).

Обговорення можливостей медіації у виконавчому провадженні ведеться на міжнародних конференціях суддів, у спеціалізованих юридичних виданнях. Серед прихильників застосування медіації у виконавчому провадженні – президент Міжнародного союзу суддів Ф. Андріє.

Здійснення порівняльного аналізу європейського досвіду допоможе відповісти на питання: які ефективні положення стосовно медіації на стадії виконавчого провадження імплементувати в Україні.

Загалом, існує чотири види медіації: позасудова, досудова, судова, післясудова.

Власне, до останнього виду належить медіація на стадії виконавчого провадження.

Виконавче провадження є завершальною стадією кожного з видів юридичного процесу (цивільного, господарського, адміністративного). Особа має можливість звернутися до приватного чи державного виконавця за примусовим виконанням, якщо боржник не виконує рішення добровільно.

Процедура медіації зазвичай замінює судовий розгляд, але її можна використовувати в ході виконавчого провадження, якщо виникають конфлікти під час виконання судового рішення.

Як відомо, набрання рішенням суду законної сили не означає відсутність розбіжностей між сторонами. Боржник не завжди

належно виконує судові рішення. Боржник нерідко намагається перешкодити виконанню рішення. Альтернативою примусовому виконанню є консенсус сторін виконавчого провадження. Це дозволяє врахувати інтереси обох сторін.

Специфікою медіації є її спрямованість не на пошук безумовної правоти однієї зі сторін спору, а на пошук консенсусу сторін. Це стосується також і стадії виконання рішень юрисдикційних органів, коли право однієї зі сторін вже юридично підтверджено рішенням суду. Наприклад, стягувач має бажання розглянути різні варіанти задоволення своєї вимоги, а боржник може погодитися під загрозою застосування заходів примусового стягнення. Процедура медіації під час виконавчого провадження може призвести до реструктуризації боргу.

Аналіз можливостей застосування медіації та медіаційних технік у виконавчому провадженні викликає науковий інтерес з огляду на таке:

- зростання кількості виконавчих проваджень;
- надмірне навантаження на виконавців;
- неможливість застосування в окремих випадках заходів примусового виконання;
- наявність позитивного іноземного досвіду медіації на цій стадії процесу.

Комітет міністрів Ради Європи у своїй Рекомендації Res (2003) 17 «Про примусове виконання»²¹³ підкреслює важливість співпраці сторін під час процедури примусового виконання, зокрема у сімейних спорах. Рекомендація закликає владу сприяти цій співпраці, а медіація може стати ефективним інструментом для її досягнення.

Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про певні аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах»²¹⁴ зобов'язує держави-члени ЄС прийняти відповідні

²¹³ Рекомендація Res (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 р.

²¹⁴ Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про певні аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах.

нормативні акти. Цей документ, хоча й стосується медіації у справах міжнародного характеру, сприяє розвитку законодавства про медіацію в кожній країні ЄС.

Переваги застосування медіації у ході примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів:

1) сприяє порозумінню між стягувачем і боржником. Медіація у виконавчому провадженні дає можливість сторонам знайти спільне рішення, яке їм обом підходить, консенсус;

2) медіація у ході виконавчого провадження знижує навантаження на суди, оскільки завдяки медіації можна вирішити багато конфліктів між стягувачем і боржником без подання скаргу до суду, що економить час та ресурси судової системи;

3) медіація більш швидким способом усуває конфлікти між стягувачем та боржником, аніж судовий процес, сприяючи процесуальній економії часу;

4) конфіденційність медіаційних сеансів гарантує збереження приватної інформації як стягувача, так і боржника;

5) зниження витрат сторін виконавчого провадження завдяки медіації;

6) медіація у виконавчому провадженні робить цю стадію процесу більш гуманною та ефективною;

7) оскільки виконавче провадження є завершальною стадією будь-якого з різних видів юридичного процесу, то, як наслідок, підвищує рівень довіри суспільства до системи правосуддя.

Запровадження медіації у виконавчому провадженні в Україні буде ефективнішим за умови внесення доповнень до процесуального законодавства (Цивільного процесуального кодексу України²¹⁵, Господарського процесуального кодексу України²¹⁶, Кодексу адміністративного судочинства України²¹⁷) відповідними статтями про процедуру медіації до глав про виконавче провадження.

²¹⁵ Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

²¹⁶ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1992. № 6. Ст. 56.

²¹⁷ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

Ці статті про медіацію у виконавчому провадженні мають містити детальні правила проведення медіації у виконавчому провадженні, включаючи підстави для проведення медіації, наприклад, за згодою сторін, за ініціативою суду тощо, процедуру проведення медіації, правила вибору медіатора-приватного виконавця, порядок проведення медіаційних сеансів, оформлення результатів медіації тощо, правові наслідки медіації, процедуру надання медіаційній угоді так званої «виконуваності» (що дозволить сторонам медіації примусово виконати її у разі невиконання однією із сторін).

Серед проблем на шляху розвитку законодавства України про медіацію у виконавчому провадженні – недостатній рівень проведення інформаційних кампаній, оскільки не лише пересічні громадяни, а й представники законодавчого органу часто не знають можливостей цього інституту. Важливо, щоб громадяни знали про медіацію та про те, як вона може допомогти їм вирішити конфлікти у виконавчому провадженні.

Для розвитку законодавства про проведення медіації на стадії примусового виконання рішень слід створити відповідну систему фінансування: за рахунок держави або за рахунок інших джерел, при чому в теперішніх реаліях варто залучати міжнародні гранти та допомогу.

Важливо, щоби приватні виконавці-медіатори (як ми пропонуємо), які проводять медіацію у виконавчому провадженні, мали відповідну підготовку та досвід. Тому програми підготовки цих фахівців мають бути розроблені з урахуванням специфіки виконавчого провадження. Вони повинні досконало володіти знаннями як законодавства про медіацію, так і про виконавче провадження, техніками проведення медіації у виконавчому провадженні та психологією сторін виконавчого провадження – стягувача та боржника. Водночас слід зауважити, що, на думку деяких фахівців, «експертні знання в галузі юриспруденції, психології, спеціальній сфері діяльності часто навіть заважають: адже стереотипи стають перешкодою повірити в те, що вирішити спір можливо»²¹⁸.

²¹⁸ Срьоменко Г. Медіація – альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі, і вовки не голодні. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 5. С. 69.

Використання медіації у виконавчому провадженні позитивно впливає на розвиток громадянського суспільства в Україні. Метою медіації є «перезавантаження» суспільної свідомості, відхід від установки конфронтації до усвідомлення переваг консенсусу як стягувачем, так і боржником.

Для застосування медіації у сфері виконавчого провадження існують такі передумови:

- наявність прав у сторін виконавчого провадження укласти мирову угоду, необхідність забезпечення взаєморозуміння сторін;
- приватний виконавець-медіатор здатний залагодити розбіжності, які виникають через непорозуміння сторін шляхом застосування медіаційних технік;
- медіація зближує позиції сторін і підвищує шанси на добровільне виконання боржником рішення.

Завдяки медіації у виконавчому провадженні стягувач та боржник можуть знайти консенсусне рішення, яке буде швидше та дешевше, ніж за допомогою застосування державного примусу виконавцем або через суд чи іншими способами. Це призведе до скорочення тривалості виконавчого провадження та, відповідно, до більш швидкого отримання стягувачем належних йому коштів. Медіація у виконавчому провадженні сприяє підвищенню рівня добровільного виконання. Коли боржник і стягувач знаходять спільну мову за допомогою приватного виконавця-медіатора, вони з більшою ймовірністю виконують свої зобов'язання добровільно. Це зменшить навантаження на органи примусового виконання, у першу чергу. Завдяки вищезазначеним факторам очікується, що загальна кількість виконаних судових рішень зросте. Це свідчить про більш ефективну роботу системи правосуддя в цілому та кращий захист прав громадян. Використання медіації у виконавчому провадженні призводить до значної економії бюджетних коштів, які можуть бути спрямовані на інші важливі потреби держави, зокрема її безпеку та захист. Швидке й ефективне виконання судових рішень сприяє кращому діловому клімату та стимулює економічний

розвиток держави, зростання ВВП та добробуту громадян. Загалом, застосування медіації у виконавчому провадженні позитивно впливає на роботу судової системи, економіку країни та добробут її громадян.

На практиці стягувачі протягом тривалого часу не можуть отримати присуджене їм, оскільки боржники намагаються всіма способами відтягнути розрахунок. Рішення суду не усуває конфлікт, а переводить його на новий етап.

Укладення угоди за результатами медіації в ході виконавчого провадження вигідне обом сторонам: стягувач швидше отримає присуджене, а боржник позбавляється свого статусу, штрафів, арештів майна, інших негативних правових наслідків.

Серед труднощів на шляху застосування медіації у виконавчому провадженні такі: недостатня поінформованість населення про медіацію, нерозуміння її суті, фінансові витрати на формування кваліфікованого корпусу приватних виконавців-медіаторів, особливості правосвідомості громадян (прагнення «покарати» боржника і вирішити конфлікт силою державних органів). Відсутність поки що у переліку виконавчих документів угоди за результатами медіації (пропонуємо запровадити досвід Польщі до вітчизняного законодавства).

Рішенням Ради Приватних виконавців України від 6 листопада 2023 р. затверджено Положення про Комітет з медіації та інших видів альтернативного врегулювання спорів при РПВУ, який очолює автор. До складу комітету увійшли п'ять приватних виконавців.

Серед основних положень стосовно удосконалення законодавства, над якими працює Комітет, є такі:

- розширення повноважень приватних виконавців;
- наділення приватних виконавців повноваженням проводити медіацію;
- внесення угоди, укладеної за результатами медіації до переліку виконавчих документів;
- розгляд скарг на приватних виконавців із залученням виконавців-медіаторів;

- створення власного реєстру приватних виконавців-медіаторів за аналогією зі Законом України «Про нотаріат»;
- забезпечення можливостей безкоштовного навчання навичкам медіації приватних виконавців за бажання їх отримати, зокрема шляхом участі у навчаннях та тренінгах, організованих Міжнародним союзом офіцерів та службовців юстиції (UIJ – *Union Internationale des Huissiers de Justice, the International Union of Judicial Officers*) – міжнародною неурядовою організацією, міжнародним об'єднанням професіоналів, які займаються примусовим виконанням, до якої долучилася Асоціація приватних виконавців України 25 листопада 2021 р. на 24-му Міжнародному конгресі у Дубаї²¹⁹.

Розроблено такі пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження медіації у виконавчому провадженні», які викладено нижче.

Запропоновано, що угода, укладена за результатами медіації (такими положеннями пропонуємо доповнити ст. 21 Закону України «Про медіацію»), повинна містити таку інформацію:

1. Дата та місце укладення угоди.
2. Відомості про сторони медіації та їхніх представників.
3. Інформація про медіатора (медіаторів), суб'єкт, який забезпечував проведення медіації (за наявності), реквізити договору про проведення медіації та/або правил проведення медіації.
4. Зобов'язання, що були узгоджені сторонами медіації (можуть стосуватися будь-якого питання, яке є предметом спору. Це можуть бути фінансові зобов'язання, зобов'язання щодо виконання певних дій, або зобов'язання щодо зміни поведінки), способи та строки їх виконання (повинні бути чітко визначені в угоді. Це допоможе сторонам зрозуміти, що від них очікується, і коли це має бути зроблено), а також наслідки їх невиконання

²¹⁹ Карашук К. Л. Застосування медіації у виконавчому провадженні: перспективи для України на основі досвіду зарубіжних країн. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2023. № 1. С. 43–47; Карашук К. Л. До питання роботи над удосконаленням вітчизняного законодавства щодо медіації в ході виконавчого провадження. *Права людини: історія та сучасність*: збірник наук. праць (м. Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ : Ун-т «Україна», 2024 р. С. 23–24.

або неналежного виконання (повинні бути чітко визначені в угоді. Це може включати штрафні санкції, відшкодування збитків, або інші правові наслідки).

5. Інші умови, які визначені законом та сторонами медіації (можуть стосуватися будь-якого питання, яке не було вищезазначено, але яке є важливим для сторін).

Важливо, щоб угода за результатами медіації була чітко та зрозуміло сформульована, щоб уникнути будь-яких непорозумінь у майбутньому. Угода за результатами медіації є юридично зобов'язуючим документом.

Статтю 14 Закону України «Про виконавче провадження» запропоновано доповнити таким суб'єктом, як приватний виконавець-медіатор.

Статтю 19 Закону України «Про виконавче провадження» запропоновано доповнити положенням про те, що сторони також можуть провести медіацію до моменту виявлення виконавцем майна боржника у розмірі, необхідному для виконання виконавчого документа, або виконання боржником рішення немайнового характеру.

Закон України «Про виконавче провадження» запропоновано доповнити новою ст. 21¹ «Участь медіатора у виконавчому провадженні» такого змісту:

«1. Для проведення медіації сторони обирають медіатора із числа приватних виконавців, які включені до відповідного реєстру приватних виконавців-медіаторів, ведення якого забезпечує Асоціація приватних виконавців України.

Приватний виконавець не може бути медіатором у виконавчому провадженні, яке він здійснює.

2. Медіація у виконавчому провадженні проводиться упродовж 10 робочих днів з моменту укладення договору про проведення медіації.

3. Медіатор має право надавати сторонам медіації роз'яснення положень чинного законодавства про медіацію та виконавче провадження з метою забезпечення їх належної поінформованості про свої права та обов'язки.

4. Угода за результатами медіації підписується сторонами медіації та медіатором, який засвідчує відповідність такої угоди вимогам чинного законодавства та засадам виконавчого провадження».

Статтю 27 Закону України «Про виконавче провадження» запропоновано доповнити новою частиною:

«3¹. У разі укладання сторонами угоди за результатами медіації, виконавчий збір стягується у розмірі 50 відсотків, від передбаченого законом для відповідної категорії стягнення».

Частину 1 ст. 32 Закону України «Про виконавче провадження» запропоновано викласти у такій редакції:

«За наявності обставин, що перешкоджають проведенню виконавчих дій (хвороба сторони виконавчого провадження, відрадження сторони виконавчого провадження, стихійне лихо тощо), або з інших підстав, внаслідок виникнення яких сторони були позбавлені можливості скористатися правами, наданими їм цим Законом, а також у разі укладання сторонами договору про проведення медіації, виконавець може відкласти проведення виконавчих дій з власної ініціативи або за заявою стягувача чи боржника на строк до 10 робочих днів»²²⁰.

Статтю 37 Закону України «Про виконавче провадження» запропоновано доповнити новим пунктом:

«1. Виконавчий документ повертається стягувачеві, якщо: ... 12) сторони уклали угоду за результатами медіації.

А також наступні частини ст. 37 викласти у новій редакції.

2. Про наявність обставин, зазначених у пунктах 2–6 частини першої цієї статті, виконавець складає акт.

У разі укладення сторонами угоди за результатами медіації, виконавець виносить постанову, у якій фіксує домовленість сторін, та визначає оновлений розмір виконавчого збору або основної винагороди, що підлягає стягненню.

3. У разі повернення виконавчого документа з підстав, передбачених частиною першою цієї статті, стягувачу повертаються

²²⁰ Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 30. Ст. 542.

невикористані суми внесеного ним авансового внеску. На письмову вимогу стягувача виконавцем надається звіт про використання авансового внеску. У разі повернення виконавчого документа стягувачу на підставі пунктів 1, 3, 11, 12 частини першої цієї статті арешт з майна знімається.

4. Про повернення стягувачу виконавчого документа та авансового внеску виконавець виносить постанову»²²¹.

У Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» ч. 3 ст. 18 доповнити, виклавши її у такій редакції:

«3. Приватний виконавець під час здійснення своєї діяльності не може займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), діяльності медіатора, інструкторської та суддівської практики із спорту та роботи в органах Асоціації приватних виконавців України) або підприємницькою діяльністю»²²².

Статтю 33 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» доповнити частиною 5 такого змісту:

«Для здійснення діяльності медіатора приватний виконавець має пройти базову підготовку відповідно до Закону України «Про медіацію», та отримати відповідний сертифікат».

Статтю 35 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» доповнити частиною 4 такого змісту:

«У разі виявлення ознак порушення приватним виконавцем професійної етики медіатора, Рада приватних виконавців України забезпечує притягнення такого приватного виконавця до відповідальності, передбаченої Кодексом професійної етики приватного виконавця».

²²¹ Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 30. Ст. 542.

²²² Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 29. Ст. 535.

Статтю 37 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» доповнити частиною 2 такого змісту:

«Приватний виконавець також несе відповідальність за порушення законодавства про медіацію».

Статтю 40 «Розгляд питань про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності» Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» пропонуємо викласти у такій редакції:

«1. Дисциплінарна комісія розглядає подання про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності та приймає рішення про застосування до приватного виконавця дисциплінарного стягнення протягом двох місяців з дня виявлення дисциплінарного проступку, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

Під час розгляду питань про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності, може бути застосована процедура медіації між ним та учасником виконавчого провадження, на підставі скарги якого ініційовано дисциплінарне провадження.

Медіація під час розгляду питань про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності відбувається за правилами, передбаченими для проведення медіації у виконавчому провадженні.

2. У разі якщо подання до Дисциплінарної комісії про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності внесено за результатами перевірки діяльності приватного виконавця, здійсненої на підставі скарги учасника виконавчого провадження, яка одночасно є предметом судового розгляду з оскарження рішень, дій або бездіяльності приватного виконавця, або якщо до Дисциплінарної комісії надійшов договір про проведення медіації, укладений між учасником виконавчого провадження і приватним виконавцем, Дисциплінарна комісія відкладає розгляд цього подання до набрання законної сили

судовим рішенням за результатами розгляду такої скарги, або до закінчення строку, відведеного для проведення медіації.

4. Дисциплінарна комісія, розглядаючи подання про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності, приймає одне з таких рішень:

1) задовольнити подання та застосувати до приватного виконавця дисциплінарне стягнення;

2) відхилити подання та направити матеріали для повторної перевірки діяльності приватного виконавця;

3) відхилити подання та відмовити в застосуванні до приватного виконавця дисциплінарного стягнення, у тому числі у разі укладення учасником виконавчого провадження і приватним виконавцем угоди за результатами медіації»²²³.

Статтю 54 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» доповнити такими пунктами такого змісту:

«Рада приватних виконавців України:

5¹) визначає вартість послуг приватних виконавців-медіаторів;

13¹) забезпечує ведення Реєстру приватних виконавців-медіаторів».

Висновки до розділу 3

Доцільно запозичити та імплементувати в українське законодавство кращі практики з французької та бельгійської системи медіації, зокрема доповнити перелік повноважень приватного виконавця, визначений у Законі України «Про виконавче провадження», новим немонополюючим його повноваженням – здійснення медіації, на зразок комісара юстиції (виконавця) Франції. Механізм виконання угод, укладених за результатами медіації

²²³ Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 29. Ст. 535.

у Франції та Бельгії, чітко визначений законом: угода, укладена за результатами медіації, автоматично є договором, який підлягає виконанню, а також передбачена процедура «гомологації» угоди, укладеної за результатами медіації, судом (у ході процедури гомологації суд перевіряє, чи не суперечить угода публічному порядку), після проходження якої така угода виконується у порядку виконавчого провадження, як і судові рішення. Доцільно за прикладом Федеральної комісії з медіації Бельгії, створити в Україні аналогічний орган на урядовому рівні. Цей орган виконуватиме такі завдання: акредитувати установи, які навчають медіаторів, оцінювати відповідність програм підготовки та навчання медіаторів установленим стандартам, акредитувати медіаторів, оцінювати їхні знання, навички та досвід, визначати правила та процедури акредитації медіаторів, розробляти і затверджувати правила та процедури акредитації медіаторів, забезпечувати прозорість та неупередженість процесу акредитації, анулювати акредитації у передбачених випадках, розглядати скарги на діяння акредитованих медіаторів, анулювати акредитації у разі порушення медіаторами встановлених норм та етики, вести уніфікований реєстр медіаторів, розгляд дисциплінарних проваджень щодо медіаторів. Щодо надання виконуваності угоді, укладеній за результатами медіації, можна в Україні передбачити низку альтернативних варіантів, запропонувавши сторонам на вибір, серед інших, зокрема як у Німеччині, нотаріально її посвідчити.

Передовими новітніми світовими тенденціями є обговорення розвитку інституту медіації у виконавчому провадженні. В останні роки ведуться інтенсивні дискусії на міжнародних конференціях, у спеціалізованих юридичних виданнях тощо стосовно питання застосування медіації на стадії виконання рішення, коли вже вирішено питання про право юрисдикційним органом (судом чи іншим). Медіацію та медіаційні техніки у виконавчому провадженні слід застосовувати через: зростання кількості виконавчих проваджень; надмірне навантаження на виконавців; неможливість застосування в окремих випадках заходів примусового виконання; наявність позитивного іноземного досвіду медіації

на цій стадії процесу. Процедура медіації зазвичай замінює судовий розгляд, вона також діє в ході виконавчого провадження, якщо виникають конфлікти під час виконання судового рішення. Набрання рішенням суду законної сили не означає відсутність розбіжностей між сторонами. Боржник не завжди належно виконує судові рішення. Боржник нерідко намагається перешкодити виконанню рішення. Альтернативою примусовому виконанню є консенсус сторін виконавчого провадження. Це дозволяє врахувати інтереси обох сторін. Специфікою медіації в ході виконавчого провадження, зокрема, є її спрямованість не на пошук безумовної правоти або стягувача, або боржника, а на пошук консенсусу сторін. На стадії виконання рішень юрисдикційних органів, коли право однієї зі сторін вже юридично підтверджено рішенням суду (стягувач має бажання розглянути різні варіанти задоволення своєї вимоги, а боржник може погодитися під загрозою застосування заходів примусового стягнення. Процедура медіації під час виконавчого провадження може призвести до реструктуризації боргу). На практиці стягувачі впродовж тривалого часу не можуть отримати присуджене їм, оскільки боржники намагаються всіма способами відтягнути розрахунок. Рішення суду не усуває конфлікт, а переводить його на новий етап. Укладення угоди за результатами медіації в ході виконавчого провадження вигідне обом сторонам: стягувач швидше отримає присуджене, а боржник позбавляється свого статусу, штрафів, арештів майна, інших негативних правових наслідків.

Передумовами застосування медіації у сфері виконавчого провадження є: наявність прав у сторін виконавчого провадження реалізувати свої розпорядчі права щодо примирення, відмовившись від застосування державного примусу виконавцем, необхідність забезпечення взаєморозуміння стягувача та боржника, медіатор здатний залагодити розбіжності, які виникають через непорозуміння сторін шляхом застосування медіаційних технік, медіація зближує позиції стягувача та боржника і підвищує шанси на укладення угоди за результатами медіації та на добровільне виконання боржником рішення.

Перевагами застосування медіації у виконавчому провадженні є те, що медіація дозволяє пришвидшити виконання рішення; боржник, який знайде взаєморозуміння з кредитором, охочіше виконуватиме свої обов'язки; зросте відсоток виконаних судових рішень; зростуть показники ефективного виконання; «розвантаження» виконавців; скорочення бюджетних витрат на примусове виконання судових рішень; застосування медіації принесе прибуток цивільному обороту, економіці країни загалом.

Проблеми на шляху застосування медіації у виконавчому провадженні такі: недостатня поінформованість населення про медіацію, нерозуміння громадянами з побутовою правовою свідомістю суті медіації, особливості правосвідомості громадян (прагнення «покарати» боржника і вирішити конфлікт силою державних органів), фінансові витрати на формування кваліфікованого корпусу медіаторів, відсутність поки що у переліку виконавчих документів угоди за результатами медіації (пропонуємо запровадити досвід зарубіжних країн до вітчизняного законодавства).

Рішенням Ради Приватних виконавців України від 06 листопада 2023 р. затверджено Положення про Комітет з медіації та інших видів альтернативного врегулювання спорів при РПВУ. Основні положення стосовно удосконалення законодавства про виконавче провадження та повноважень приватного виконавця у контексті медіації, запропоновані нами, є такі: розширення повноважень приватних виконавців; наділення приватних виконавців повноваженням проводити медіацію як у виконавчому провадженні, так і в інших випадках; внесення угоди, укладеної за результатами медіації, до переліку виконавчих документів; розгляд скарг на діяння приватних виконавців зі залученням виконавців-медіаторів; створення реєстру приватних виконавців-медіаторів (за аналогією із положеннями Закону України «Про нотаріат»); забезпечення можливостей безкоштовного навчання навичкам медіації приватних виконавців за бажання їх отримати, зокрема шляхом участі у навчаннях та тренінгах, організованих Міжнародним союзом виконавців (UIN).

ВИСНОВКИ

У межах проведеного дослідження здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми щодо сутності медіації у виконавчому провадженні. Отримані результати є цінними для розвитку юридичної науки. Основні з них такі.

1. Досліджено правову природу медіації, на підставі чого розроблено власне визначення поняття «медіація»: це один із видів альтернативних способів вирішення спорів між сторонами, в основі якого засади добровільності, конфіденційності, самовизначення та рівності прав сторін за посередництвом нейтрального, незалежного, неупередженого медіатора, який здійснює організацію процесу переговорів, проте не ухвалює рішень замість сторін.

Сформульовано основні ознаки медіації: існування правового конфлікту (спору) між сторонами на теперішній момент або в майбутньому; самостійне врегулювання спору та прийняття рішення сторонами; участь посередника в цьому процесі – медіатора, який координує процес переговорів, але не вирішує спір по суті; відсутність жорсткої процесуальної форми; укладення угоди за результатами медіації, за умови знайдення консенсусу сторонами.

Правова природа відносин із медіації є змішаною: приватно-правовою і публічно-правовою. Публічно-правова природа медіації полягає в забезпеченні державою гарантій ефективності механізму поновлення права особи у випадку обрання нею цього виду альтернативного способу вирішення спору (зокрема, можливість примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації).

Розроблення механізму виконуваності угоди, укладеної за результатами медіації, є запорукою дотримання балансу приватних і публічних інтересів у процедурі медіації, що уможливорює підвищення її ефективності.

Метою як судового, так і альтернативних способів вирішення спорів (як виявів певних дисфункцій соціальної системи) є захист прав людини.

Так звані недержавні інститути, зокрема інститут медіації, повинні існувати в державно-правовому механізмі захисту прав особи, оскільки держава створює правову основу їхньої діяльності, а також сприяє здійсненню ними правозахисних функцій.

За місцем у системі права медіація, як і інші альтернативні способи вирішення спорів, є комплексним міжгалузевим інститутом-механізмом захисту права, організованою сукупністю правил, породжених об'єктивним правом держави, які утворюють своєрідні межі, визначені правом для розвитку певного елемента суспільного життя.

Приватно-правова природа відносин із медіації полягає в тому, що вони ґрунтуються на основі принципів добровільності, самовизначення та рівності прав сторін.

2. Проведено аналіз походження правового регулювання інституту медіації, яка належить до альтернативних способів вирішення спорів. Медіація, під якою розуміють допомогу нейтральної третьої сторони в досягненні консенсусу між сторонами конфлікту, використовувалася в різних культурах і в різні періоди історії. З огляду на методи ведення конфлікту, історія людства, безсумнівно, є історією величезних змін, у тому числі технологічних. Однак коли справа доходить до методів вирішення конфліктів, медіатори все ще мають подібні інструменти та можливості протягом тисячоліть. Наведені в монографії приклади застосування медіації показують, що, як упродовж віків, так і сьогодні, медіація базується на дуже схожих засадах. Метою цієї процедури є вирішення спору за згодою сторін, що дає можливість напрацювати оптимальні консенсусні рішення та уникнути судового розгляду. Довіра до медіаторів завжди була дуже важливою. Здавна функцію медіаторів виконували досвідчені та авторитетні люди. Необхідність того, щоб медіатор залишався нейтральним і неупередженим під час ведення процесу переговорів між сторонами, також

залишається незмінним. Значне поширення медіації в різних формах, майже повністю незалежно від соціально-економічних умов, що склалися в даний момент, доводить універсальну користь цієї форми вирішення конфліктів.

На основі здійсненого аналізу генези правового регулювання інституту медіації, виокремлено такі основні етапи:

1) зародження та становлення медіації (до XX ст.). Медіація існує з давніх часів, використовувалася в різних культурах світу для вирішення конфліктів. У Середньовіччі медіація розвивається в межах християнської церкви та феодалного права. З кінця XIX ст. популярність медіації зростає в США та інших країнах;

2) формування сучасного правового регулювання медіації (XX ст.). У США у 1960-х рр. виникає рух альтернативного вирішення спорів (ADR), з 1970-х рр. медіація починає розвиватися як професія, у 1980-х рр. починається процес розроблення нормативного регулювання медіації на різних рівнях;

3) інституціоналізація медіації (XXI ст.) У 1990-х рр. було прийнято закони про медіацію в низці країн, у 2000-х рр. створено міжнародні стандарти медіації, з 2010-х рр. сфера застосування медіації у державах Європи значно розширюється, включаючи і стадію виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів (зокрема, у примусовому порядку – виконавчому провадженні). В Україні у 2021 р. прийнято Закон України «Про медіацію».

Правове регулювання медіації в Україні активно розвивається протягом останніх кількох десятків років. За цей час медіація стала визнаним та ефективним методом вирішення спорів, який використовується в різних сферах життя. Держава активно підтримує розвиток медіації, що свідчить про її важливість та актуальність. Важливо зазначити, що правове регулювання медіації в Україні все ще перебуває в процесі розвитку. Існують певні виклики, які необхідно вирішити, такі як підвищення обізнаності громадян про медіацію, забезпечення доступності медіаційних послуг та запровадження механізмів примусового виконання угод, укладених за результатами медіації.

У теперішній час завдяки прогресу технологій з'явилася можливість використовувати альтернативні способи вирішення спорів через мережу Інтернет – ODR (онлайн вирішення спорів), медіація виходить на абсолютно новий етап розвитку. Вирішення спорів за допомогою електронних засобів зв'язку має багато переваг, але також створює певні проблеми, наприклад збереження конфіденційності медіації тощо. Проте ODR є одним із найкращих інструментів вирішення спорів, особливо під час пандемії COVID-19, війни тощо.

3. Розкрито зміст механізму та функцій медіації у виконавчому провадженні. Механізм медіації – це структурований процес переговорів за участю нейтрального медіатора, що сприяє сторонам конфлікту в досягненні *“mutually beneficial agreement”* (консенсусного рішення) на добровільній та конфіденційній основі.

Виділено функції медіації. Несудове врегулювання спорів. Медіація є ефективним інструментом в альтернативному судовому врегулюванні спорів, що може допомогти сторонам заощадити час, гроші та емоційні сили, які б вони витратили на судовий процес. Це може бути особливо корисно у випадках, коли сторони прагнуть зберегти ділові або особисті стосунки, або коли конфіденційність інформації є важливою.

Субсидіарність досудового процесу. Медіація може використовуватися як доповнення до судового процесу. Наприклад, суд може скерувати сторони на медіацію перед тим, як ухвалити рішення, або сторони можуть використовувати медіацію для вирішення питань, які не були вирішені судом. Медіація сприяє розвантаженню судової системи та прискоренню вирішення спорів.

Підвищення виконуваності судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів. Медіація може використовуватися на будь-якій стадії юридичного процесу, зокрема під час виконання рішень. Медіація у виконавчому провадженні є дієвою, якщо сторони відчують труднощі з виконанням існуючого судового рішення або якщо вони хочуть змінити деякі положення рішення за взаємною згодою. Шляхом медіації у сторін

є можливість знайти взаємоприйнятне рішення, яке їм буде легше виконати.

Запобігання повторному виникненню спорів. Медіація допомагає сторонам конфлікту виробити спільні правила та механізми вирішення майбутніх розбіжностей, що запобігає їх повторному виникненню. У ході медіації сторони вчаться ефективно спілкуватися, вислуховувати одна одну та шукати консенсуси, що покращує їхні стосунки та зменшує ймовірність виникнення нових конфліктів у майбутньому.

Зниження навантаження на судову систему. Медіація допомагає знизити навантаження на судову систему, що призводить до скорочення часу та коштів, необхідних для розгляду судових справ. Завдяки тому, що багато спорів вирішуються шляхом медіації, суди можуть зосередитися на більш складних та серйозних справах.

Покращення доступу до правосуддя. Медіація полегшує доступ до правосуддя для людей, які не мають коштів на адвоката, або не хочуть йти до суду. Медіація є доступною та гнучкою процедурою, яка може бути більш привабливою для людей, які не хочуть або не можуть брати участь у традиційному судовому процесі.

Підвищення рівня правової культури. Люди, які беруть участь у медіації, отримують досвід мирного та конструктивного вирішення спорів, що позитивно впливає на їхнє ставлення до права та готовність до вирішення проблем позасудовим шляхом.

Сприяння збереженню конфіденційності. Медіація є конфіденційною процедурою, що є важливим для сторін, які не хочуть, щоб інформація про їхній конфлікт стала загальновідомою. Це вкрай корисно у випадках, коли йдеться про особисті або комерційні таємниці.

Сприяння збереженню добрих стосунків сторін. У ході медіації сторони вчаться розуміти позиції одна одної та шукати спільні інтереси, що допомагає їм покращити свої стосунки та зберегти їх на майбутнє.

4. Окреслено особливості процедури медіації в ході виконавчого провадження. Аналіз застосування медіації у вітчизняному

виконавчому провадженні свідчить про її значний потенціал. Ключовими перевагами використання медіації на цій стадії юридичного процесу є: добровільне виконання судових рішень; зменшення навантаження на виконавців; зниження витрат на вчинення виконавчих дій; збереження партнерських відносин між сторонами: Медіація сприяє налагодженню ефективної комунікації та пошуку *mutually-acceptable solution*, що є запорукою збереження або відновлення стосунків між сторонами конфлікту. Тому медіація є дієвим інструментом для підвищення ефективності виконавчого провадження в Україні, застосування якої значно зменшить кількість невиконаних судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів, покращить роботу органів державної виконавчої служби та приватних виконавців і сприятиме налагодженню стосунків між сторонами конфліктів.

Перевагами використання медіації у виконавчому провадженні є: зменшення конфліктів та скарг на діяння виконавців до суду, Мін'юсту, АПВУ, правоохоронних органів; більш ефективне виконання рішень, підвищення відсотка фактичного виконання; збільшення кількості стягнутих основної винагороди приватного виконавця / виконавчого збору; краще розуміння інтересів та потреб сторін; збереження або відновлення партнерських стосунків між сторонами; економія часу та ресурсів; покращення іміджу органів примусового виконання; підвищення довіри до приватних виконавців з боку суспільства.

Можливість примусового виконання положень угоди, укладеної за результатами медіації, гарантує реалізацію прав та обов'язків сторін. Це робить медіацію дієвим інструментом для вирішення спорів, адже воно дає сторонам впевненість у тому, що їхні домовленості будуть виконані, права поновлені. Найважливішим є те значення і вагомість медіації у процесі застосування права, результати якої повинні бути забезпечені державним примусом за відсутності добровільного виконання.

Медіаційні техніки, ефективність яких доведена під час застосування їх у проведенні медіацій під час виконавчого провадження: активне слухання; перефразування; віддзеркалення;

запитання; формулювання пропозицій; кокус; техніка «нейтральна оцінка»; техніка «мозковий штурм»; техніка «рольова гра»; техніка «інтереси, а не позиції»; техніка «пошук спільних цінностей»; техніка «позитивна комунікація»; техніка «кероване обговорення»; техніка «використання ресурсів»; техніка «поступове врегулювання»; техніка «завершення медіації» техніка «альтернативи» – це два ключових поняття в теорії та практиці переговорів, які допомагають сторонам краще оцінити свою переговорну позицію та прийняти обґрунтовані рішення. BATNA – це найкраща альтернатива угоді, яку можна досягти шляхом переговорів. Це те, що сторона може зробити, якщо не зможе досягти угоди з іншою стороною. WATNA – це найгірша альтернатива угоді, яку можна досягти шляхом переговорів. Це те, що станеться, якщо сторони не зможуть досягти жодної угоди. WATNA може включати значні фінансові втрати, пошкодження репутації, загострення конфлікту. BATNA та WATNA – це не просто фіксовані точки, а скоріше діапазони можливих альтернатив) тощо. Вибір медіаційних технік з широкого арсеналу можливих у виконавчому провадженні залежить від конкретних обставин кожного провадження та суб'єктного складу.

Крім того, важливо, щоб сторони конфлікту були готові до участі в медіації та щиро прагнули досягти мирного врегулювання спору. Медіація не може бути успішною, якщо одна зі сторін не схильна до консенсусу або має нереалістичні очікування. У цілому медіація має значний потенціал стати ефективним інструментом для вирішення спорів у виконавчому провадженні.

5. Досліджено умови виконання угоди, укладеної за результатами медіації. Процедура медіації в Україні, як і в ЄС, ґрунтується на добровільному виконанні сторонами угоди, укладеної за результатами медіації. Директива 2008/52/ЄС зобов'язує держави – члени ЄС забезпечити можливість примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації, з метою, щоб медіація не сприймалася як «слабша альтернатива» судовому розгляду, адже сторони повинні мати впевненість, що досягнуті

домовленості будуть виконані, якщо вони обрали такий вид ADR як медіацію, а не універсальну судову форму захисту своїх прав. Європейським Судом з прав людини також підтверджено цю позицію, визначивши, що «надійний засіб» захисту прав для забезпечення виконання угоди, укладеної за результатами медіації, повинен бути встановлений державою, тобто держава має забезпечити створення та функціонування механізму примусового виконання угоди, укладеної за результатами медіації.

6. Визначено заходи для підвищення ефективності реалізації медіаційних процедур на завершальній стадії юридичного процесу. Активне застосування медіації у виконавчому провадженні України істотно покращить ефективність цього інституту. Ключовими перевагами використання медіації на цій стадії є: відсутність примусу під час виконання рішення юрисдикційного органу, зменшення завантаженості виконавців; оптимізація витрат на виконавчі дії; збереження партнерських стосунків сторін.

Для досягнення високого рівня ефективності медіації у виконавчому провадженні необхідні комплексні заходи, які включають: законодавче забезпечення, проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про медіацію та її переваги у виконавчому провадженні, навчання суддів, виконавців, адвокатів та інших фахівців у сфері медіації, збільшення кількості приватних виконавців-медіаторів, які мають досвід роботи у сфері виконавчого провадження, встановлення стимулів для використання медіації, наприклад, фінансових, темпоральних тощо, забезпечення високої якості медіації шляхом, зокрема встановлення стандартів та етичних норм для медіаторів, які працюють у сфері виконавчого провадження. Проведення моніторингу та оцінки якості медіаційних процедур, популяризація кращих практик: обмін досвідом успішного використання медіації у виконавчому провадженні в Україні та за кордоном, організація конференцій, семінарів та інших заходів для обговорення проблем та перспектив розвитку медіації, проведення досліджень для вивчення ефективності медіації у виконавчому провадженні. Оцінка впливу медіації

на судову систему, сторони конфлікту та суспільство в цілому. Запровадження цих заходів може допомогти зробити медіацію більш ефективним інструментом для вирішення конфліктів у виконавчому провадженні. Важливо зазначити, що медіація не є панацеєю і не може замінити всі інші методи вирішення спорів. Однак, у правильному контексті та при належному впровадженні, медіація може бути цінним інструментом, який може допомогти сторонам конфлікту знайти взаємовигідне рішення та уникнути затягування виконавчого провадження.

7. Проведено компаративно-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання медіації при примусовому виконанні рішень судів та інших юрисдикційних органів, на підставі якого надано рекомендації щодо запозичення та імплементації в українське законодавство кращих практик із французької та бельгійської системи медіації, зокрема доповнити перелік повноважень приватного виконавця, визначений у Законі України «Про виконавче провадження», новим немонопольним його повноваженням: здійснення медіації на зразок комісара юстиції (виконавця) Франції. У Франції та Бельгії механізм виконання угод, укладених за результатами медіації, чітко визначений законом: угода, укладена за результатами медіації, автоматично є договором, який підлягає виконанню, а також передбачена процедура «гомологації» угоди, укладеної за результатами медіації, судом (в ході процедури гомологації суд перевіряє, чи не суперечить угода публічному порядку), після проходження якої така угода виконується у порядку виконавчого провадження, як і судові рішення. Запропоновано за прикладом Федеральної комісії з медіації Бельгії створити в Україні аналогічний орган на урядовому рівні. Цей орган буде виконувати такі завдання: акредитувати установи, які навчають медіаторів, оцінювати відповідність програм підготовки та навчання медіаторів установленим стандартам, акредитувати медіаторів, оцінювати їхні знання, навички та досвід, визначати правила та процедури акредитації медіаторів, розробляти і затверджувати правил та процедури акредитації медіаторів, забезпечувати

прозорість та неупередженість процесу акредитації, анулювати акредитації у передбачених випадках, розглядати скарги на діяння акредитованих медіаторів, анулювати акредитації у разі порушення медіаторами встановлених норм та етики, вести уніфікований реєстр медіаторів, розгляд дисциплінарних проваджень щодо медіаторів. Щодо надання виконуваності угоді, укладеній за результатами медіації, можна в Україні передбачити низку альтернативних варіантів, запропонувавши сторонам на вибір, серед інших, зокрема, як у Німеччині, нотаріально її посвідчити.

8. Визначено перспективи розвитку законодавства України про медіацію у виконавчому провадженні. Передовими новітніми світовими тенденціями є обговорення розвитку інституту медіації у виконавчому провадженні. В останні роки ведуться інтенсивні дискусії на міжнародних конференціях, у спеціалізованих юридичних виданнях тощо стосовно питання застосування медіації на стадії виконання рішення, коли вже вирішено питання про право юрисдикційним органом (судом чи іншим). Медіацію та медіаційні техніки у виконавчому провадженні слід застосовувати через: зростання кількості виконавчих проваджень; надмірне навантаження на виконавців; неможливість застосування в окремих випадках заходів примусового виконання; наявність позитивного іноземного досвіду медіації на цій стадії процесу. Процедура медіації зазвичай замінює судовий розгляд, вона також дієва в ході виконавчого провадження, якщо виникають конфлікти під час виконання судового рішення. Набрання рішенням суду законної сили не означає відсутність розбіжностей між сторонами. Боржник не завжди належно виконує судові рішення. Боржник нерідко намагається перешкодити виконанню рішення.

Альтернативою примусовому виконанню є консенсус сторін виконавчого провадження. Це дозволяє врахувати інтереси обох сторін. Специфікою медіації в ході виконавчого провадження, зокрема, є її спрямованість не на пошук безумовної правоти або стягувача, або боржника, а на пошук консенсусу

сторін. На стадії виконання рішень юрисдикційних органів, коли право однієї зі сторін вже юридично підтверджено рішенням суду (стягувач має бажання розглянути різні варіанти задоволення своєї вимоги, а боржник може погодитися під загрозою застосування заходів примусового стягнення. Процедура медіації під час виконавчого провадження може призвести до реструктуризації боргу). На практиці стягувачі протягом тривалого часу не можуть отримати присуджене їм, оскільки боржники намагаються всіма способами відтягнути розрахунок. Рішення суду не усуває конфлікт, а переводить його на новий етап. Укладення угоди за результатами медіації в ході виконавчого провадження вигідне обом сторонам: стягувач швидше отримує присуджене, а боржник позбавляється свого статусу, штрафів, арештів майна, інших негативних правових наслідків.

Передумовами застосування медіації у сфері виконавчого провадження є: наявність прав у сторін виконавчого провадження реалізувати свої розпорядчі права щодо примирення, відмовившись від застосування державного примусу виконавцем, необхідність забезпечення взаєморозуміння стягувача та боржника, медіатор здатний залагодити розбіжності, які виникають через непорозуміння сторін шляхом застосування медіаційних технік, медіація зближує позиції стягувача та боржника і підвищує шанси на укладення угоди за результатами медіації та на добровільне виконання боржником рішення.

Перевагами застосування медіації у виконавчому провадженні є те, що медіація дозволяє пришвидшити виконання рішення; боржник, який знайде взаєморозуміння з кредитором, охочіше виконуватиме свої обов'язки; зросте відсоток виконаних судових рішень; зростуть показники ефективного виконання; «розвантаження» виконавців; скорочення бюджетних витрат на примусове виконання судових рішень; застосування медіації принесе прибуток цивільному обороту, економіці країни загалом.

Визначено проблеми на шляху застосування медіації у виконавчому провадженні: недостатня поінформованість населення про медіацію, нерозуміння громадянами

з побутовою правовою свідомістю суті медіації, особливості правосвідомості громадян (прагнення «покарати» боржника і вирішити конфлікт силою державних органів), фінансові витрати на формування кваліфікованого корпусу медіаторів, відсутність поки що у переліку виконавчих документів угоди за результатами медіації (пропонуємо запровадити досвід зарубіжних країн до вітчизняного законодавства).

Рішенням Ради приватних виконавців України від 6 листопада 2023 р. затверджено Положення про Комітет з медіації та інших видів альтернативного врегулювання спорів при РПВУ.

Запропоновано положення стосовно вдосконалення законодавства про виконавче провадження та повноважень приватного виконавця у контексті медіації: розширення повноважень приватних виконавців; наділення приватних виконавців повноваженнями проводити медіацію як у виконавчому провадженні, так і в інших випадках; внесення угоди, укладеної за результатами медіації, до переліку виконавчих документів; розгляд скарг на діяння приватних виконавців зі залученням виконавців-медіаторів; створення реєстру приватних виконавців-медіаторів (за аналогією із положеннями Закону України «Про нотаріат»); забезпечення можливостей безкоштовного навчання навичкам медіації приватних виконавців за бажання їх отримати, зокрема шляхом участі у навчаннях та тренінгах, організованих Міжнародним союзом виконавців (UINJ).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокат та медіація : посібник / упор.: М. Саенко, В. Ситюк, Л. Романадзе. Харків : Фактор-Медіа, 2022. 112 с.
2. Альтернативне вирішення спорів : підруч. / за заг. ред. Ю. Д. Притики ; кол. авторів: Ю. Д. Притика, Р. Ю. Ханик-Посполітак, С. О. Кравцов та ін. Київ : ВД «Дакор», 2021. 436 с.
3. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів : підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2021. 344 с.
4. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / уклад.: Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. Львів : ПАІС, 2007. 296 с.
5. Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с.
6. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / за ред. О. Б. Верби. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 415 с.
7. Амеліна А. С., Колокольна Н. С. Медіаційні угоди (договори) щодо вирішення сімейних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 99–102.
8. Апалькова І. С. Окремі аспекти реалізації принципу добровільності в процедурі медіації в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 3. С. 82–92.
9. Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 324 с.
10. Барабаш О. Стратегії поведінки в конфліктній ситуації. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 208–212.
11. Бездінтий В. Виконання медіаційної угоди. Ризики та можливості. *Юридична газета*. 23.04.2013. № 17 (359).
12. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 158–173.
13. Бергель Ж.-Л. Загальна теорія права. Київ : КНТ, 2021. 464 с.

14. Біцай А. В. Участь адвоката в медіації : монографія / за заг. ред. проф. О. Г. Яновської. Київ : Алєрта, 2017. 260 с.
15. Бобровник С. В. Компромiс i конфлiкт у правi: антрополого-комунiкативний пiдхiд до аналізу : монографiя. Київ : Юрид. думка, 2011. 384 с.
16. Боженко Н. Удосконалення адмiнiстративно-правового забезпечення медiацiї в адмiнiстративному судочинствi. *Пiдприємництво, господарство i право*. 2017. № 9. С. 116–119.
17. Бондаренко-Зелiнська Н. Медiацiя: можливiсть запровадження в цивiльному процесi України. *Перспективи застосування альтернативних способiв вирiшення спорiв (ADR) в Україні* : матерiали II Львiвськ. мiжнар. форуму (м. Львiв, 26–29 травня 2009 р.). Львiв, 2009. С. 180–183.
18. Бондарчук Н. В., Мамчур С. М. Медiацiя та фасилитацiя як позасудовi засоби вирiшення спорiв: поняття та вiдмiннiсть. *Часопис Київського унiверситету права*. 2018. № 2. С. 145–150.
19. Бондарчук Н., Мошкiвська Н. Сучаснi тенденцiї впровадження медiацiї в Україні. *Пiдприємництво, господарство i право*. 2020. № 6. С. 11–15.
20. Бортнiкова А. Г. Правовi засади застосування медiацiї як способу вирiшення публiчно-правових спорiв : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харкiв, 2019. 286 с.
21. Бурова Л. I. Правова природа медiацiйної угоди. *Часопис цивiлiстики*. 2015. Вип. 18. С. 56–59.
22. Вангородська Н. А. Третейський суд в Україні у X–XVIII ст. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
23. Васильєв С. В., Васильєва I. Г. Переговори як альтернативний спiсiб вирiшення цивiльних спорiв: питання теорiї. *Цивiлiстична процесуальна думка*. 2016. № 2. С. 26–29.
24. Верба О. Б. Медiацiя i виконавче провадження за законодавством Республiки Польща: запозичення позитивного досвiду. *Стратегiчна сесiя «Медiацiя у виконавчому провадженнi: мiжнародний досвiд та перспективи для України»*.
25. Верба О. Б. Особливостi визнання судом мирової угоди на стадiї виконавчого провадження. *Науковий вiсник Львiвського*

державного університету внутрішніх справ. 2008. № 3. С. 34–39.

26. Верба О. Б., Гайченко А. В. Виконуваність угоди за результатами медіації відповідно до законодавства Республіки Польща: запозичення позитивного досвіду. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 348–362.

27. Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. 244 с.

28. Верба-Сидор О. Б. Співвідношення судового та відомчого контролів за діяльністю приватних виконавців у механізмі забезпечення прав особи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Т. 2 (№ 94). С. 84–98.

29. Верба-Сидор О. Б., Федик С. Є. Принципи виконавчого провадження за новими законопроектами № 2507 а та 2506 а. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 21–24.

30. Верлос Н. В. Медіація в процесі вирішення (врегулювання) конституційних конфліктів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 18–25.

31. Вознюк Н. Альтернативні способи вирішення господарсько-правових спорів. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 80–83.

32. Волковицька Н. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів? *Юридична газета online*. 31 січня 2018.

33. Воробель У. Б. Процесуальні наслідки укладення медіаційної угоди щодо спору, що перебуває на судовому розгляді. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали IV Всеукр. за міжнар. участю наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23–24 жовтня 2019 р.) : у 2-х ч. Полтава : Россава, 2019. Ч. 1. С. 79–81.

34. Воробель У. Б., Навроцька Ю. В. Медіаційна угода vs мирова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65–73.

35. Воробель У. Б. Правове регулювання витрат, пов'язаних з проведенням процедури медіації у цивільних справах,

за законодавством Польщі. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали III Всеукр. за міжнар. участю наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25–26 жовтня 2018 р.). Полтава : Россава, 2018. С. 59–61.

36. Воробель У. Б. Вимоги щодо особи медіатора: досвід Польщі. *Медіація в судовій, правоохоронній та правозахисній системах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 30–31 травня 2019 р.). Одеса : ОДУВС, 2019. С. 40–47.

37. Воробель У. Б. Договір про проведення медіації: особливості регламентації правової конструкції. *Наукова спадщина професора В. В. Луця і сучасність* : матеріали круглого столу присвяченого пам'яті видатного вченого цивіліста, Заслуженого діяча науки і техніки України, професора Володимира Васильовича Луця, з нагоди 90-річчя з Дня його народження (м. Львів, 11 грудня 2023 р.). Львів : Юрид. фак. Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2023. С. 14–15.

38. Воробель У. Б. Нотаріальна діяльність та медіація: синергетичний аспект правового регулювання. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 вересня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 20–23.

39. Вступ до альтернативного вирішення спорів : навч. посіб. / під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницьк. ун-т управління та права, 2017. 234 с.

40. Гаврилук Р. Правова природа медіації як вислід буттєвих властивостей людини. *Право України*. 2018. № 3. С. 128–143.

41. Гайворонська І. Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів на українських землях. *Юридична Україна*. 2008. № 5. С. 102–106.

42. Головченко А. В. Медіація як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів. URL: <https://rtpp.com.ua/news/mediatsiya-instrument/>

43. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове

дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2016. 250 с.

44. Гресь Н. М. Угода за результатами медіації у процесі вирішення індивідуального трудового спору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 139–142.

45. Гриб А. М. Примирення та відновне правосуддя у правовому житті Київської Русі. *Порівняльно-аналітичне право*: електронне наук. фахове видання. 2013. № 2. С. 19–23.

46. Гриб А. М., Михайлов О. М. Становлення та розвиток інституту примирення на українських землях (IX ст. – 1917 р.) : монографія. Одеса : 2018. Фенікс. 212 с.

47. Григор О. О. Поняття консенсусу в сучасній вітчизняній філософсько-політичній думці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 25. С. 9–16.

48. Дараганова Н. В. Медіація як один з альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 77–83.

49. Дараганова Н. В. Питання застосування в Україні медіації як альтернативного способу вирішення індивідуальних трудових спорів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 178–181.

50. Денисова А. В. Роль медіації у вирішенні спорів: вплив на процес судового стягнення між стягувачами та боржниками. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 449–456.

51. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації) : наказ Мінсоцполітики від 17.08.2016 № 892, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12.09.2016 за № 1243/29373.

52. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про певні аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах.

53. Директива Європейського парламенту та Ради 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів і про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС.

54. Дутко А. О. Медіація як явище правової дійсності. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 6. С. 210–216.

55. Дякович М. М. Нотаріус як медіатор. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 54–55.

56. Дякович М. М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 137–139.

57. Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 118–121.

58. Єрмоєнко Г. Медіація – альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі, і вовки не голодні. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 5. С. 67–69.

59. Заверуха О. Правова природа медіації та практика її застосування у процесі вирішення податкових спорів. *Law. State. Technology*. 2023. Вип. 2. С. 3–10.

60. Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / за ред. О. О. Кармази, Т. В. Федоренко, П. О. Ізуїти. Київ : Талком, 2023. 241 с.

61. Запара С. І. Поняття медіації та особливості її становлення в Україні та світі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 83–85.

62. Запара С. І. Удосконалення процедури вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) примирними органами в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 22 с.

63. Іванов О. О. Поняття, види та характерні риси медіації як соціально-правового явища. *Морська безпека та оборона*. 2023. № 1. С. 16–20.

64. Інструкція з організації примусового виконання рішень : Наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5.

65. Іщенко О. М. Медіація в кримінальному процесі: зарубіжний досвід та перспективи України. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. 2016. Серія: Право. Вип. 39 (2). С. 126–129.

66. Кабанець В. М. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Форум права*. 2011. № 4. С. 340–342.

67. Каращук К. Л. Альтернативні способи вирішення спорів за законодавством Франції. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2024. № 1 (2). С. 49–54.

68. Каращук К. Л. До питання роботи над удосконаленням вітчизняного законодавства щодо медіації в ході виконавчого провадження. *Права людини: історія та сучасність* : збірник наук. праць (м. Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ : Ун-т «Україна», 2024 р. С. 23–24.

69. Каращук К. Л. Медіація на завершальній стадії цивільного судочинства – виконанні рішення. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні* : збірник тез доповідей учасників наук.-практ. семінару (10 листоп. 2023 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького, Х. В. Майкут. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 190 с. С. 67–70.

70. Каращук К. Л. Медіація у виконавчому провадженні в Україні: основні проблеми та шляхи їх вирішення. *Комунікація як чинник транспарентності соціальної взаємодії: психологічний, історичний, правовий, економічний та політичний виміри* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 9–10 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 67–72.

71. Каращук К. Л. Особливості механізму виконання угод, укладених за результатами медіації, відповідно до законодавства Франції. *The III International Scientific and Practical Conference “Intellectual education of students and schoolchildren of the new generation”*, January 22–24, 2024, Paris, France. P. 106–107.

72. Каращук К. Л. Правове регулювання медіації та виконання угоди, укладеної за результатами медіації, у Португалії. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2024. № 2 (3). С. 64–66.

73. Каращук К. Л. Процедура медіації та примусове виконання угоди за результатами медіації у ФРН. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право*. 2024. № 4 (32). С. 386–393.

74. Каращук К. Л. Застосування медіації у виконавчому провадженні: перспективи для України на основі досвіду зарубіжних країн. *Вісник Асоціації приватних виконавців України*. 2023. № 1. С. 43–47.

75. Каращук К. Л. Застосування медіаційних технік працівниками поліції у виконавчому провадженні. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 вересня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 37–39.

76. Каращук К. Л. Інститут медіації та його дієвість: аналіз французького законодавства. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Право*. 2024. № 2 (30). С. 641–650.

77. Каращук К. Л. Інститут медіації у Бельгії. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Право*. 2024. № 5 (23). С. 537–546.

78. Каращук К. Л. Медіація і примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів. *Наукові перспективи. Серія: Право*. 2023. № 7 (37). С. 453–466.

79. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24–28.

80. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13–18.

81. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28–36.

82. Квіт Н., Яримович У. Австрійський досвід запровадження та функціонування медіації як одного з альтернативних методів вирішення спорів. *Альтернативні способи вирішення спорів (ADR)* : матеріали Шостого львівського міжнар. форуму (Львів, 30–31 травня 2013 р.). Львів : Вид-во Львівськ. регіонал. ін-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2013. С. 197–223.

83. Кириленко О. А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії типу «людина-людина» : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Київ, 2007. 20 с.

84. Кириченко В. В. Психологія праці та інженерна психологія : навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 240 с.

85. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 225–236.

86. Кисельова Т., Романадзе Л. Відмінності медіації від процедури врегулювання спору за участю судді. *Інтеграція медіації в судову систему України у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні»*. Київ, 2017. С. 29–30.

87. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України : Програмний документ, Рада Європи, Національна асоціація медіаторів України, Укр. акад. медіації. Київ, 2017. 30 с.

88. Кінаш Н. Б. Медіація – альтернативний правовий інструмент захисту прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 107–109.

89. Кірдан О. Поняття «медіація» та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. *Педагогічний часопис Волині*. 2019. № 2 (13). С. 12–20.

90. Ковалко Н. Медіація в діяльності державного виконавця та приватного виконавця. *Медіація у професійній діяльності юриста* : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. С. 438–443.

91. Ковальова О. В. Медіація у кримінальному процесі України. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 вересня 2022 р.). Львів – Торунь : Ліга-Прес, 2022. С. 31–33.

92. Кодекс етики медіатора Національної асоціації медіаторів України: затв. рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» від 07.12.2017 (протокол № 1).

93. Кодекс професійної етики приватних виконавців України, затверджений рішенням З'їзду приватних виконавців України № 7 від 26.10.2021.

94. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

95. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (держав-членів Ради Європи).

96. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

97. Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. 243 с.

98. Корнієнко М. В. Правоохоронна діяльність в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2016. Вип. 2. С. 66–74.

99. Кохан Г. Чи потрібна медіація Україні. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2014. № 2 (74). С. 66–75.

100. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 236 с.

101. Кройтор В. А. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері захисту прав на нетипові об'єкти авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 124–127.

102. Леко Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці : Книги – XXI, 2014. 520 с.

103. Ліхолетова Ю. А. До питання запровадження інституту медіації згідно з кримінальним процесуальним кодексом України. *Адвокат*. 2012. № 12. С. 24–27.

104. Логуш Л. В. Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 6. С. 221–227.

105. Лукач І. В. Альтернативні шляхи вирішення корпоративних спорів. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3. Ст. 66–76.

106. Лукашевич І. М. Медіація в Україні: історико-правові передумови та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського*

Національного Університету. Серія: Право. 2024. Вип. 82. Ч. 1. С. 98–102.

107. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. 249 с.

108. Мазаракі Н. А. Виконання угоди укладеної за результатами медіації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2018. № 1. С. 15–18.

109. Мазаракі Н. А. Принцип нейтральності медіатора. *Юридичний бюлетень.* 2018. Вип. 7. Ч. 1. С. 99–107.

110. Мазаракі Н. Щодо поняття медіабельності спору. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 12. С. 258–262.

111. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 484 с.

112. Мазур М. Р., Дмитренко А. А. Особливості медіації у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право.* 2021. Вип. 67. С. 273–277.

113. Максимова С. В. Медіація. *Юридична енциклопедія.* Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. С. 792.

114. Малигіна К. Позасудове врегулювання спорів: огляд існуючих альтернатив. *Юридична газета.* 2013. № 19/20. С. 40–41.

115. Маляренко В. Т. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. *Відновне правосуддя в Україні.* 2005. № 1–2. С. 17–35.

116. Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. № 3. С. 59–63.

117. Мамчур Л. Правова природа і юридичне оформлення відносин учасників медіації. *Альтернативні способи вирішення спорів (ADR) : матеріали Четвертого Львівськ. міжнар. форуму (м. Львів, 26–27 травня 2011 р.).* Львів : Львівськ. держ. ін-т новітніх технологій та упр. ім. В. Чорновола, 2011. С. 166–173.

118. Мачужак Я. В. Медіація як ефективний засіб для перевиховання та попередження злочинності серед неповнолітніх. *Відновне правосуддя в Україні: щоквартальний бюлетень*. 2005. № 4. С. 63–65.
119. Медіація в адміністративних справах / А. Сергєєва, О. Городничий, А. К. Рищенко. 2021. 30 с.
120. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
121. Микитин Ю. І. Медіація – ефективна складова кримінального процесу. *Відновне правосуддя*. 2007. № 1. С. 33–34.
122. Митрофанов І. І. Етичні вимоги до поведінки приватного виконавця під час здійснення виконавчих дій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 323–328.
123. Можайкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. *Evropska politicka a pravny diskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 1. С. 131–136.
124. Можайкіна О. С. Деякі аспекти співвідношення медіації та Collaborative Law у вирішенні цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 54–56. С. 55.
125. Навроцька Ю., Воробель У. Медіаційна угода vs мирова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65–73.
126. Настіна О. І. Медіація як альтернативний та ефективний спосіб вирішення межових земельних спорів. *Бюлетень міністерства юстиції України*. 2014. № 3. С. 129–134.
127. Нестор Н. В. Медіація у кримінальному процесі Сполученого Королівства Великої Британії. *Бюлетень міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 144–148.
128. Нестор Н. В. Перспективи розвитку інституту медіації в кримінальному судочинстві України : нормативно-правовий аспект. *Форум права*. 2010. № 3. С. 312–317.
129. Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний погляд. *Держава та регіони*. 2010. № 2. С. 165–168.

130. Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016.

131. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.

132. Озерський І. В. Перспективи медіаційного процесу в правничій сфері України. *Актуальні питання розвитку права та законодавства : наукові дискусії* : матеріали Міжн. наук-практ. конф. (м. Львів, 16–17 грудня 2016 р.). У 2-х ч. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. Ч. 2. С. 39–42.

133. Переговори і медіація у кримінальному провадженні : навч. посібник / [І. В. Гловюк, А. В. Лапкін, М. Р. Мазур, В. Т. Нор, О. О. Торбас, А. Р. Туманянц, Т. А. Цувіна] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Василя Нора, канд. юрид. наук, доц. Марти Мазур. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 328 с.

134. Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 3. С. 130–134.

135. Погоджувальний регламент ЮНСІТРАЛ від 04.12.1980.

136. Подковенко Т. О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання конфліктів. Держава і право. *Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 45. С. 31–38.

137. Подцерковний О. До проблеми примирення сторін у господарському процесі. *Українське комерційне право*. 2011. № 11. С. 20–26.

138. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 вересня 2022 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 112 с.

139. Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 225 с.

140. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»*. 2014. Вип. 65. С. 134–139.

141. Примирні процедури в цивілістичному процесі: теорія і практика (нотаріат, суд, адвокатура, виконавче провадження) : науково-практичний посіб. (Серія «Процесуальні науки») / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Алерта, 2022. 428 с.

142. Притика Ю. Д. Запровадження інституту медіації в Україні: передумови й перспективи правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 1. Т. 2. С. 14–16.

143. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 86–92.

144. Притика Ю. Д. Медіація в нотаріальній діяльності (досвід Німеччини). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 3. С. 80–90.

145. Притика Ю. Д. Медіація у виконавчому провадженні з огляду на закордонний досвід. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 607–617.

146. Притика Ю. Д. Правовий режим медіації у законодавчих системах зарубіжних країн. *Економіко-правовий науково-практичний журнал «Малий і середній бізнес»*. 2010. № 3–4. С. 12–16.

147. Притика Ю. Д. Стан та перспективи викладання курсів медіації у вітчизняному освітньому процесі. *Реформування юридичної освіти: виклики часу* : збірник статей до ювілею д. ю. н., професора Н. С. Кузнецової / відп. ред. О. В. Кохановська та О. О. Кот. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 433–443.

148. Притика Ю., Лисак О. Порівняльна характеристика медіації та врегулювання спору за участі судді в цивільному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 103–105.

149. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2011. № 51. Ст. 577.

150. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1992. № 6. Ст. 56.

151. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 30. Ст. 542.

152. Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19.11.2002 «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру».

153. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 40. Ст. 524.

154. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах: Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008.

155. Про деякі аспекти посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах ; Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21.05.2008. *Офіційний сайт Верховної Ради України*.

156. Про концесію : Закон України від 3 жовтня 2019 р. № 155-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 48. Ст. 325.

157. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51.

158. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 29. Ст. 535.

159. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 40. Ст. 263.

160. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення : Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 р. 172/5/10.

161. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18. Ст. 73.

162. Пруцак В. Є. Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 90–95.

163. Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу «людина-людина» : монографія / за ред. О. М. Кокуна. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 266 с.

164. Пухаленко В. П. Деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах, як складова політики Європейського Союзу. *Форум права*. 2012. № 3. С. 585–589.

165. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Вид. 10-е, доп. Львів : Край, 2008. 224 с.

166. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 40/34 «Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою» (Пекінські правила) від 29.11.1985.

167. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 р.

168. Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державами-членам щодо медіації в кримінальних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 679 засіданні заступників міністрів 15 вересня 1999 р.

169. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 р.

170. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 р.

171. Рекомендація Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 р.

172. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 90. С. 10–15.

173. Рішення Конституційного Суду в справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім “Кампус Коттон клаб”» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р., справа № 1-2/2002 N 15-рп/2.

174. Розвиток медіації в Україні. *Польсько-українська співпраця* : зб. статей. Київ : Арт-Бюро, 2004. 228 с.

175. Роль медіації, її розвиток в Україні сьогодні й точки перетину із судочинством обговорили на круглому столі у Верховному Суді.

176. Роскошна Н. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. *Публічне право*. 2020. № 2 (38). С. 107–108.

177. Санченко А. Медіація як демократичний й ефективний спосіб вирішення спорів: Європейські норми і досвід та українська перспектива. *Голос України*. 2010. 30 жовтня № 204. С. 12–13.

178. Селіванова А. Медіація – професія майбутнього. *Нотаріат України*. 2014. № 3. С. 39.

179. Сидельников О. Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 21 с.

180. Сібільов Д. М. Мiroва угода у виконавчому провадженні: процесуальні аспекти виконання судових рішень. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 191–194.

181. Словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

182. Слома В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 4 (36). С. 89–93.

183. Собакарь А. О., Опацький Р. М. Медіація як форма досудового вирішення спорів щодо примусового відчуження майна

для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 396–400.

184. Соркін І. В. Альтернативні механізми врегулювання спорів у сфері фінансових послуг: світовий досвід та реалії України. *Фінанси України*. 2013. № 10. С. 7–19.

185. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2012. 244 с.

186. Спектор О. М. Історичні корені виникнення та етапи становлення системи альтернативного вирішення спорів. *Питання цивільного, господарського та фінансового права*. 2010. № 4. С. 102–107.

187. Степаненко Т. В. Європейські стандарти медіації в цивільно-правових спорах та їх упровадження в Польщі та Чехії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 131–135.

188. Степанова Г. М., Григорчук Н. П. Сучасна характеристика інституту медіації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 292–295.

189. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021.

190. Токарева К. С. Угода за результатами медіації в системі адміністративно-правового регулювання. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 85–89.

191. Токарева К. С. Соціально-правова природа медіації як альтернативного способу вирішення спорів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4. Т. 1. С. 16–22.

192. Туманянц А. Р. Посередництво в урегулюванні правових суперечок: досвід США. *Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб.* Харків : НЮАУ, 2007. Вип. 86. С. 166–171.

193. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014.

194. Ульянова Г. О. Актуальні питання запровадження медіації у сфері права інтелектуальної власності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 3. С. 66–68.

195. Фурса С. Медіація в Україні : актуальні питання теорії і практики та необхідність законодавчої регламентації. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2014. Вип. 1 (99). С. 5–8.

196. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

197. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

198. Цивільний процесуальний кодекс Франції / пер. з франц., дод. 1–4, В. Н. Захватаєв. Київ : Алерта, 2018. 960 с.

199. Цимбалюк В. І. Теоретико-правовий аналіз зарубіжного досвіду правового забезпечення медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 11. С. 55–60.

200. Цувіна Т. А. Національні механізми виконання угод за результатами медіації: досвід країн ЄС та українські перспективи. 2022.

201. Чумак О. О. Виконавче провадження та виконавчий процес: сучасний стан та перспективи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 582–588.

202. Чумак О. О. Суб'єктний склад виконавчого провадження. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2014. № 1 (06). С. 222–227.

203. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 215 с.

204. Шипка Н. В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 297–301.

205. Щербак С. В. Зміст виконавчого процесу. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 2 (5). С. 15–19.

206. Щербак С. В. Суб'єкти виконавчого процесу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 6. С. 35–38.

207. Щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя : Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 14.05.1981 № R (81) 7.

208. Юридична енциклопедія. У 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.

209. Ясиновський І. Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. № 10-2. Т. 1. С. 31–33.

210. Ясиновський І. Г. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 295 с.

211. Agardy P. Mediation and the insolvency practitioner. *Insolvency Law Journal*. Thomson Reuters. 2009. Vol. 17. № 3, September. P. 135–146.

212. Alberts J. K., Heisterkamp B. L., McPhee R. M. Disputant perceptions of and satisfaction with a community mediation program. *The International Journal of Conflict Management*. 2005. № 16 (3). P. 218–244.

213. Black's Law Dictionary (abridged version) / ed. H. C. Black. Minneapolis: West. 1991.

214. Charkoudian L., Walter J. L., Eisenberg D. T. What works in custody mediation? Effectiveness of various mediator behaviors. *Family Court Review*. 2017. № 56 (4). P. 544–571.

215. Decret n° 2011-1173 du 23 septembre 2011 portant diverses dispositions relatives a certaines professions judiciaires et juridiques reglementes // Legifrance.gouv.fr.

216. Emery R., Laumann-Billings L., Waldron M., Sbarra D., Dillon P. Child custody mediation and litigation: Custody, contact, and co-parenting 12 years after initial dispute resolution. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 2001. № 69 (2). P. 323–332.

217. Gomez M., Francisco J. La mediacion como metodo adecuado de resolucio de conflictos en el ambito familiar. *Tratado de mediaci?n*. 2017. Vol. 3. P. 165–172.

218. Garcia Villaluenga L., Vazquez de Castro E. La mediacion civil en Espana: Luces y sombras de un marco normative. *Politica y Sociedad*. 2013. Vol. 50. № 1. P. 71–98.

219. Golann D. Mediation: The Roles of Advocate and Neutral. Publ.: Wolters Kluwer; 3rd edition, 2016. 404 p.

220. Gordon C. Trends in international mediation: growth of judicial and mandatory mediation. 13 March 2023.

221. Harmon-Darrow C. Conflict resolution interventions and tertiary violence prevention among urban nonintimate adults: A review of the literature. *Trauma, Violence and Abuse*. 2020.

222. Jonas-van Dijk J., Zebel S., Claessen J., Nelen H. Victim-offender mediation and reduced reoffending: Gauging the self-selection bias. *Crime & Delinquency*, 2020. № 66 (6–7). P. 949–972.

223. Kaufer L., Noll D. E., Mayer J. Prisoner-facilitated mediation: Bringing peace to prisons and communities. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 2015. № 16. P. 187–219.

224. Kordasiewicz S., Historyczna i międzynarodowa perspektywa mediacji. *Mediacje, teoria i praktyka*, red. Gmurzyńska E., Morek R., Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009. 549 s.

225. Kovach K. Mediation. Principles and Practice. Third Edition. Thomson / West, St. Paul, MN, 2004. xxi, 588 p.

226. Latimer J., Dowden C., Muise D. The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. *The Prison Journal*, 2005. № 85 (2). P. 127–144.

227. Mantle M. Mediation: A Practical Guide for Lawyers. UK: Edinburgh University Press, 2017. 191 p.

228. Marshall T. Criminal Mediation in Great Britain 1980–1996. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 1996. № 4 (4).

229. McAllister B. Functions of mediation. URL: https://www.energycharter.org/fileadn/DocumentsMedia/Trainings/TP5_BMcAllister.pdf

230. Mediacje. Co to jest mediacja? Sąd Okręgowy w Poznaniu.

231. Mediacje: Teoria i praktyka. red. nauk. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek. 3 wydanie rozszerzone. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018. 549 s.

232. Moore Christopher W. The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict. Publish: Jossey-Bass; 4th edition, 2014. 704 p.

233. Ohmer M. L. Strategies for Preventing Youth Violence: Facilitating Collective Efficacy Among Youth and Adults. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 2016. № 7 (4), 681–705.

234. Ohmer M. L., Warner B. D., Beck E. Preventing violence in low income communities: Facilitating residents' ability to intervene in neighborhood problems. *Journal of Sociology and Social Welfare*. 2010. № 37 (2). P. 161–181.

235. Pincock H. Does mediation make us better? Exploring the capacity-building potential of community mediation. *Conflict Resolution Quarterly*. 2013. № 31 (1). P. 3–30.

236. Schnabel T. The Singapore Convention on Mediation: A Framework for the Cross-Border Recognition and Enforcement of Mediated Settlements. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*. 2019. Vol. 19:1. P. 1–60.

237. Serafin T. Geneza instytucji mediacji, w: Arkuszewska A. M., Plis J. (red. nauk.), Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014. 224 s.

238. Shuval K., Pillsbury C. A., Cavanaugh B. Evaluating the impact of conflict resolution on urban children's violence-related attitudes and behaviors in New Haven, Connecticut, through a community-academic partnership. *Health Education Research*. 2010. № 25 (5). 757–768.

239. Sussman E. The New York Convention Through a Mediation Prism. *Dispute Resolution Magazine*. Vol. 15. № 4. Summer 2009. P. 10–13.

240. Trenczek T. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2 Auflage. Baden-Baden. *Gedruckt in Deutschland*. 2017. P. 45–46.

241. Umbreit M., Coates R., Vos B. Juvenile victim offender mediation in six Oregon counties. Center for Restorative Justice and Peacemaking, University of Minnesota, 2001.

242. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”).

243. Van den Oever V. Linksom of rechtsom: de gerechtsdeurwaarder als mediator. *Gerechtsdeurwaarder*, 2010. № 2. P. 9.

244. Weston M. A. Checks on Participant Conduct in Compulsory ADR: Reconciling the Tension in the Need for Good Faith Participation, Autonomy, and Confidentiality. *Indiana Law Journal*. 2001. № 3 (76).

245. Wexler D. B., Winick B. J. Therapeutic jurisprudence as a new approach to mental health law policy analysis and research. *University of Miami Law Review*, 1990. № 45. P. 979.

246. Winston D. S. Participation Standards in Mandatory Mediation Statutes: “You Can Lead a Horse to Water...” *Ohio State Journal on Dispute Resolution*. 1996. № 11.

247. Carnevali R. Alternative Dispute Resolution in criminal matters in Chile. *A proposal de lege ferenda. Ius et Praxis*. 2019. Vol. 25. № 1.

248. Cheurprakobkit S., Khruakham S. The conflict resolution practice as a community justice alternative in Thailand. *Contemporary Justice Review*. 2021. Vol. 25, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/10282580.2021.1967150>

249. Guridi J. F. Presente y futuro de la mediación penal en el ordenamiento español: cabe mos incertidumbre? *Revista Brasileira De Direito Processual Penal*. 2019. № 5 (1). Pp. 33–72.

250. Koman R. N. Balancing the Force in Criminal Mediation. *Beijing Law Review*. 2016. Vol. 7. № 3.

251. Xiang Y. Criminal Mediation in Mainland China: A Leap from Judicial Endeavor to Legal Norm. *Asian Criminology*. 2013. № 8. P. 247–256.

НОТАТКИ

Наукове видання

Каращук Катерина Леонідівна

МЕДІАЦІЯ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Монографія

За редакцією
професора М. В. Корнієнка

Технічний редактор *Оксана Гринюк*
Дизайн обкладинки *Анастасія Юдашкіна*
Верстання *Олена Данильченко*

ЮРИДИКА
ВІД А В Н И Ц Т В О

Підписано до друку 01.07.2025 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 12,21. Наклад 300. Замовлення № 044м-0625.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.

Монографію присвячено особливостям процедури примирення, що забезпечує сторонам збереження партнерських взаємовідносин та можливість проводити подальшу спільну діяльність у різних сферах. З'ясовано правову природу медіації у виконавчому провадженні, визначено її поняття, ґенезу, розкрито її особливості в ході примусового виконання рішень юрисдикційних органів, запропоновано зміни й доповнення до чинного вітчизняного законодавства.

Для здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників юридичних закладів вищої освіти, державних та приватних виконавців, працівників правоохоронної та судової систем, а також усіх, хто цікавиться альтернативними способами урегулювання конфліктів

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

9 786178 182700